T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÜZİK ANA SANAT DALI

TÜRK SANAT MÜZİĞİ SANAT DALI

DARB-I FETİH USÛLÜNDE BESTELENMİŞ SÖZLÜ ESERLERİN USÛL-ARÛZ VEZNİ İLİŞKİSİ

OSMAN SARIYAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Mehmet Nuri PARMAKSIZ

KONYA – 2023

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca ve yapmış olduğum bu araştırmanın gerçekleşmesinde desteklerini esirgemeyen, bilgilerini benimle paylaşan değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet Nuri PARMAKSIZ'a, tecrübelerini benimle paylaşan Prof. Dr. Oğuz KARAKAYA, Dr. Öğr. Gör. Nuran AYAZ'a yine bu araştırmada yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. İbrahim KUNT'a, Öğr. Gör. Nurten YILMAZ'a ve çok değerli Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Türk Tasavvuf Müziği Topluluğu Sanat Yönetmeni Yusuf KAYYA hocama ayrıca her anımda yanımda olan, çalışmama başladığım ilk günden beri desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli eşim Sema SARIYAR ve aileme teşekkürlerimi borç bilirim.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	OSMAN SARIYAR
	Numarası	194251011009
	Ana Bilim / Bilim Dalı	MÜZİK/ TÜRK SANAT MÜZİĞİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. MEHMET NURİ PARMAKSIZ
	Tezin Adı	DARB-I FETİH USÛLÜNDE BESTELENMİŞ SÖZLÜ ESERLERİN USÛL-ARÛZ VEZNİ İLİŞKİSİ

ÖZET

Bu çalışmada Türk Müziği'nin önemli isimlerinden Abdülkâdir Merâgî' nin tertîb ettiği Darb-ı Fetih usûlünde bestelenmiş sözlü eserlerin usûl-arûz vezni ilişkisi incelenmiştir. Usûl ilk icâdından bu yana birçok değişime uğramış, 19. yy sonları itibarıyla rağbet görmemesi sonucu unutulmaya yüz tutmuş ve bestelenmiş eserlerin büyük bir bölümü günümüze kadar ulaşmayı başaramamıştır.

Bu bilgilerden hareketle ayrıntılı bir kaynak taraması yapılarak bu usûlde bestelenen 13 sözlü esere ulaşılmış ve notaları finale programında tekrardan kaleme alınıp güftelerinin vezinleri ile usûl arasındaki uyumları, güftelerin melodiye dağılımını incelemek amacıyla usûl üç çizgi üzerinde gösterilip usûl darplarının altlarına güfte heceler halinde yerleştirilmiştir. Ayrıca eserlerin güftelerinin vezin kalıpları bulunmuş, bu şekilde Darb-ı Fetih usûlünde bestelenen sözlü eserlerin usûl ve vezin uyumunun ne şekilde işlendiği ve sözlü eserler bestelenirken kullanılan yöntemler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Mûsıkîsi, Darb-ı Fetih, Usûl - Arûz Vezni

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	OSMAN SARIYAR
	Numarası	194251011009
	Ana Bilim / Bilim Dalı	MÜZİK/ TÜRK SANAT MÜZİĞİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. MEHMET NURİ PARMAKSIZ
	Tezin İngilizce Adı	THE RELATIONSHIP OF RHTYM -ARUZ METER OF THE SONGS WHICH COMPOSED WITH THE DARB-I FETIH RHTYM

SUMMARY

This research examined at the connection between the usûl-arûz rhythm of the oral works created in the Darb-Fetih rhythm organized by Abdülkâdir Merâgî, one of the major figures in Turkish music. Since its creation, rhythm has undergone many modifications. It was forgotten because it was unpopular by the end of the 19th century, and the majority of the compositions created before then have not survived to the present.

A thorough review of the literature was conducted using this information to arrive at 13 verbal works composed in this rhythm. The notes of the compositions were then rewritten in the final program, the rhythm was displayed on three lines to ascertain the harmony between the meter and rhythm of the lyrics, and the compositions' words were arranged in syllables underneath the the rhythm mints. Moreover, word patterns in the works' meter were discovered. So, the processing of the rhythm and meter harmony of the Darb-Fetih rhythmic oral works has been identified.

Keywords: Turkish Music, Darb-ı Fetih, Rhytm - Aruz Meter

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR i
ÖZET ii
SUMMARY iii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ 1

1.1. Araştırmanın Amacı 2
1.2. Araştırmanın Önemi 2
1.3. Sınırlılıklar 2
1.4. Varsayımlar 2

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 3

2.1. Darb-ı Fetih Usûlü 3
2.2.Arûz Vezin 6

2.2.1. Tef'ile: 7
2.2.2. Vasl (ulama): 7
2.2.3. Îmâle (uzatma): 7
2.2.4. Zihâf (kısaltma): 7
2.2.5. Med: 7

2.3. Usûl - Arûz Vezni İlişkisi 8
2.4. İlgili Yayın ve Araştırmalar 8

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM 13

3.1. Araştırmanın Modeli 13
3.2. Evren ve Örneklem 13
3.3. Veri Toplama Teknikleri 13
3.4. Veri Analizi 14

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM 15

4.1. Darb-ı Fetih Usûlündeki Sözlü Eserlerin Sözlü Usûl - Arûz Vezni İlişkisi 15

4.1.1. Muhayyer Kürdi Beste'nin "Arz-ı Niyâzımız Sana Gerçi" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 15

4.1.1.1. Muhayyer Kürdi Bestenin Güftesinin Şekil Özellikleri 15

4.1.2. Şîvenümâ Beste'nin "Ben Bilmez İdim" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 17

4.1.2.1 Şîvenümâ Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri 17

4.1.3. Hicazkâr Murabbâ Beste'nin "Bir Kere İltifâtın İle" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 18

4.1.3.1. Hicazkâr Murabbâ Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri 19

4.1.4. Sabâ Beste'nin "Bir Lahza Nihân" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 20

4.1.4.1. Sabâ Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri 20

4.1.5. Sûzidil Nakış Beste'nin "Derdim Nice Bir Sînede" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 22

4.1.5.1. Sûzidil Nakış Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri 23

4.1.6. Uşşâk Beste'nin "Dil Nâle Eder" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 24

4.1.6.1. Uşşâk Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri 25

4.1.7. Selmek Beste'nin "Ey Mürg-i Seher" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 26

4.1.7.1. Selmek Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri 26

4.1.8. Bestenigâr Beste'nin "Gamzen ki Ola" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 28

4.1.8.1. Bestenigâr Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri 29

4.1.9. Muhayyer Beste'nin "Hengâm-ı Safâdır Yine" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 30

4.1.9.1. Muhayyer Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri 30

4.1.10. Muhayyer - Sünbüle Beste'nin "Her Gâh ki" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 32

4.1.10.1. Muhayyer - Sünbüle Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri 32

4.1.11. Hicaz Beste'nin "Tâ-Be Key" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 34

4.1.11.1. Hicaz Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri 35

4.1.12. Nühüft Beste'nin "Tâkim Hatın Ey" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 36

4.1.12.1. Nühüft Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri 36

4.1.13. Hisar Buselik Murabbâ Beste'nin "Yâr Olmayıcak" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı 38

4.1.13.1. Hisar Buselik Murabbâ Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri 39

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ ve ÖNERİLER 40

5.1. SONUÇ 40

5.2. ÖNERİLER 41

6. KAYNAKÇA 42

7. EKLER 46

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Klasik Türk Mûsıkîsi saz ve söz mûsıkîsi olmak üzere iki başlıkla ayrılır fakat genel itibarıyla incelendiğinde daha çok söze yani şiire dayalı olmasıyla dikkat çekmektedir. Türk Mûsıkîsi sözlü eserlerinde ahengi sağlamak için elzem olan üç ana unsur bulunmaktadır. Bunlar usûl (ritim), güfte (söz) ve nağme (melodi)dir. Sözlü bir eser bestelenirken bestekârın üstünde durduğu bir diğer konu da arûzdur. Bu parçaların bir bütün hale gelmesi bizlere Klasik Türk Mûsıkîsinin nâdide sözlü eserlerini oluşturmuştur(Tanrıkorur, 1998: s.80).

Türk Mûsıkîsinin üç ana unsurundan biri olan usûl, Türk Mûsıkîsi ritim yapısını meydana getiren en önemli kavramlardan biridir. Usûl eserin melodik yapısına anlam katan ve kullanılan güfteyi belirli bir düzene oturtan öğedir. 1751 yılında ünlü tercüman Charles Fonton *"Eser ortaya çıktığında usûl ve melodi birbiri için yaratılmış ve bir bütünün ayrılmaz parçaları olacaklardır"* demiştir(Behar, 1992: s.14-15).

Bir diğer unsur olan güfte, sözlü eserlerin belirli bir ritmik yapıyla makamsal sınırlar içerisindeki melodik cümlelere yerleşen ölçülü ve kalıplı olan şiirlerdir. Türk edebiyatında İslamiyet öncesinde şiirin kendine has yazım şekilleri vardı. İslamiyet'in kabulüyle birlikte ilmen Arapçayı kabul eden Türkler, sanat dili olarak da Farsçayı benimsemişlerdir. Bu etkileşim ile birlikte aradan geçen asırların ardından Türkler de kendi estetik kaygılarını bu etkileşime dâhil ederek Türk şiirini oluşturdular(Tanrıkorur, 1998: s.83).

Klasik Türk Mûsıkîsi repertuvarını oluşturan bu güzel eserlerin bestelenme unsurlarını bir arada toparlayan usûl - arûz vezni münâsebeti, bestekârın kusursuzu meydana getirme arayışı ile bu kullanımı ortaya çıkarmıştır. Mûsîki; nağmelerin ve ritmin uyumudur, arûz ise söz ve şiirin uyumudur. Bu vesileyle, aruz vezniyle Türk müziği arasındaki münâsebet açıkça ortaya çıkmaktadır(Akbulut, 1990: s.18-19).

Çalışmada Darb-ı Fetih usûlünde bestelenmiş 13 sözlü eserin usûl - arûz vezni ilişkisinin nasıl olduğu, ezgilerinin usûlle ilişkili olup olmadığı, güfte hecelerinin usûl darplarına dağılımı, güftenin anlam ve şekil yönünden incelenmesi hedeflenmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma kapsamında Türk müziğinin en büyük usûllerinden birisi olan Darb-ı Fetih usûlünde bestelenmiş sözlü eserlerin usûl - arûz vezni ilişkisi bakımından incelenmesini, güftelerin usûl darblarına dağılımını, eserlerin güftelerinde kullanılan arûz kalıplarını, bunların benzerlik ve farklılıklarını tespit etmeyi amaçlamıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmada Darb-ı Fetih usûlünde bestelenen sözlü eserlerde kullanılan güftelerin, usûlün darplarına dağılışındaki düzeni ve besteleme yapılırken güftelerde kullanılan arûz kalıplarıyla Darb-ı Fetih usûlünün belirli bir teknikle yapılıp yapılmadığı konusunun aydınlığa çıkarılması bakımından önem arz etmektedir.

1.3. Sınırlılıklar

Bu çalışma, nota arşivlerinden notasına ulaşılan Darb-ı Fetih usûlünde bestelenmiş 13 adet sözlü eser ile sınırlandırılmıştır.

1.4. Varsayımlar

Bu araştırmada edinilen notalar Kültür Bakanlığı nota arşivi ve geçerliliğine, güvenilirliğine inanılan nota arşivi internet sitelerinden faydalanılmış ayrıca araştırmada kullanılan yöntemin tezin konusu ve amacına uygun olduğu varsayılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Darb-ı Fetih Usûlü

Türk mûsıkîsi nazariyatının en önemli isimlerinden biri olan Abdülkâdir Merâgî'nin tertîb ettiği Darb-ı Fetih Usûlü, en büyük usûllerden birisi olma özelliğine sahiptir. Usûl ilk îcâd edildiğinde 49 veya 50 zamanlı olarak düzenlenmiş olsa da günümüzde 88 zamanlı olarak sadece peşrev ve beste formlarında kullanılmıştır. 88/4'lük, 88/2'lik ve ağır olmak üzere üç ayrı mertebede kullanılır.

"Darb" ve "Fetih" kelimelerinin birleşiminden oluşan "zarb-ı fetih" olarak da kullanılan bu usûlün ismi "fetih vuruşu" veya "zafer vuruşu" anlamına gelir. İsmini 1382 yılında Celâyirli Şeyh Ali ve kardeşi Ahmet Bahâdır ile Tebrîz'de kazandığı savaşa ithâfen tertîb etmiştir(Özkan, 1993: s.486-487, Parmaksız, 2016: 136).

Bazı kaynaklarda yukarıdaki bilgilerin aksine usûlün Uveysî' nin oğullarından Şehzade Şeyh Ali'nin kardeşi Ahmet ile olan savaşı sonrası kardeşinin yenik düşüp Alıncak kalesine çekilmesini zafer günü ilân eden Şehzâde Şeyh Ali'nin Abdülkâdir Merâgî'ye bu usûlü tertîb ettirip "Darb-ı Fetih" ismini bizzat kendisinin verdiği yazılmaktadır(Aksu, 1988: s.127).
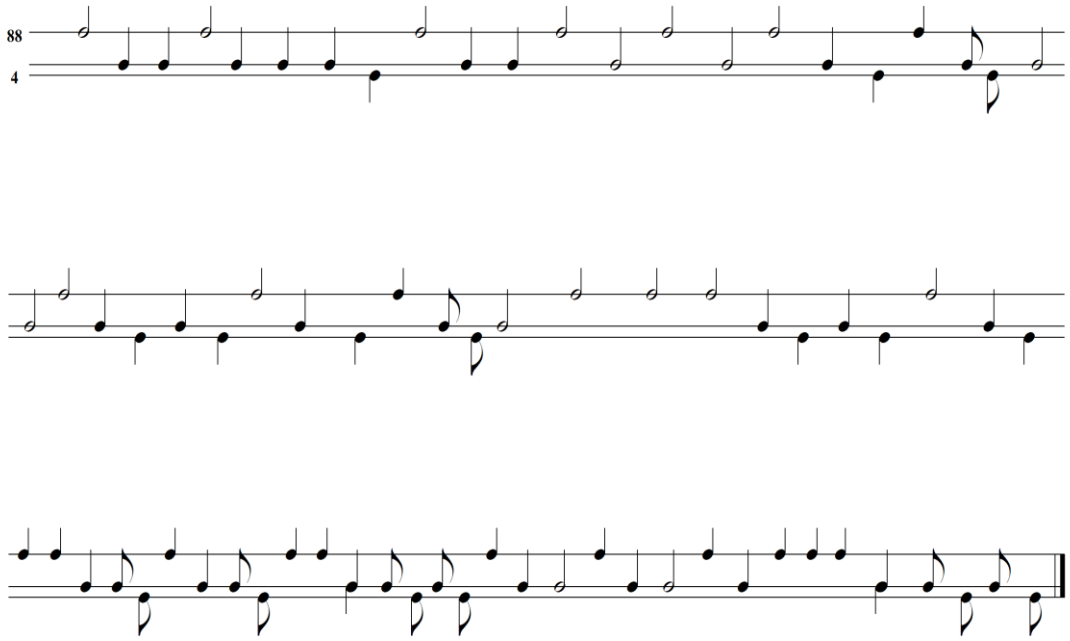
Usûlün Merâgi'nin tertîbinin aksine ilk olarak Lâdikli Mehmet Çelebi'nin Risâletü'l-fethiyye isimli eserlerinde 88 zamanlı olarak kullanıldığı görülmektedir (TEKİN, 1999:239). Bu sebeple Lâdikli Mehmet Çelebi'nin usûlün 88'lik tertîbinin sahibi olduğu düşünülmekte olup bu şekle çevirmesinin nedeni bilinmese de İstanbul Fethi'nin adına bu çevrimin yapıldığı düşünülmektedir(Tura, 1988: s.88).

Darb-ı Fetih usûlü, peşrev ve beste formlarında kullanılmıştır. Peşrevler genellikle beş hâneli olarak bestelenip, her hânesinde bir usûl kullanılmış ve peşrevin teslim bölümü Nim Hafif usûlü ile başlar ve yine bu usûlün sonuyla teslim biter. Bestelerde ise bir usûlün içerisine zemin + terennüm ve yine bir usûlün içerisine meyan + terennüm olmak üzere besteler toplam iki usûlden oluşmaktadır(Özkan, 2000: s.683).

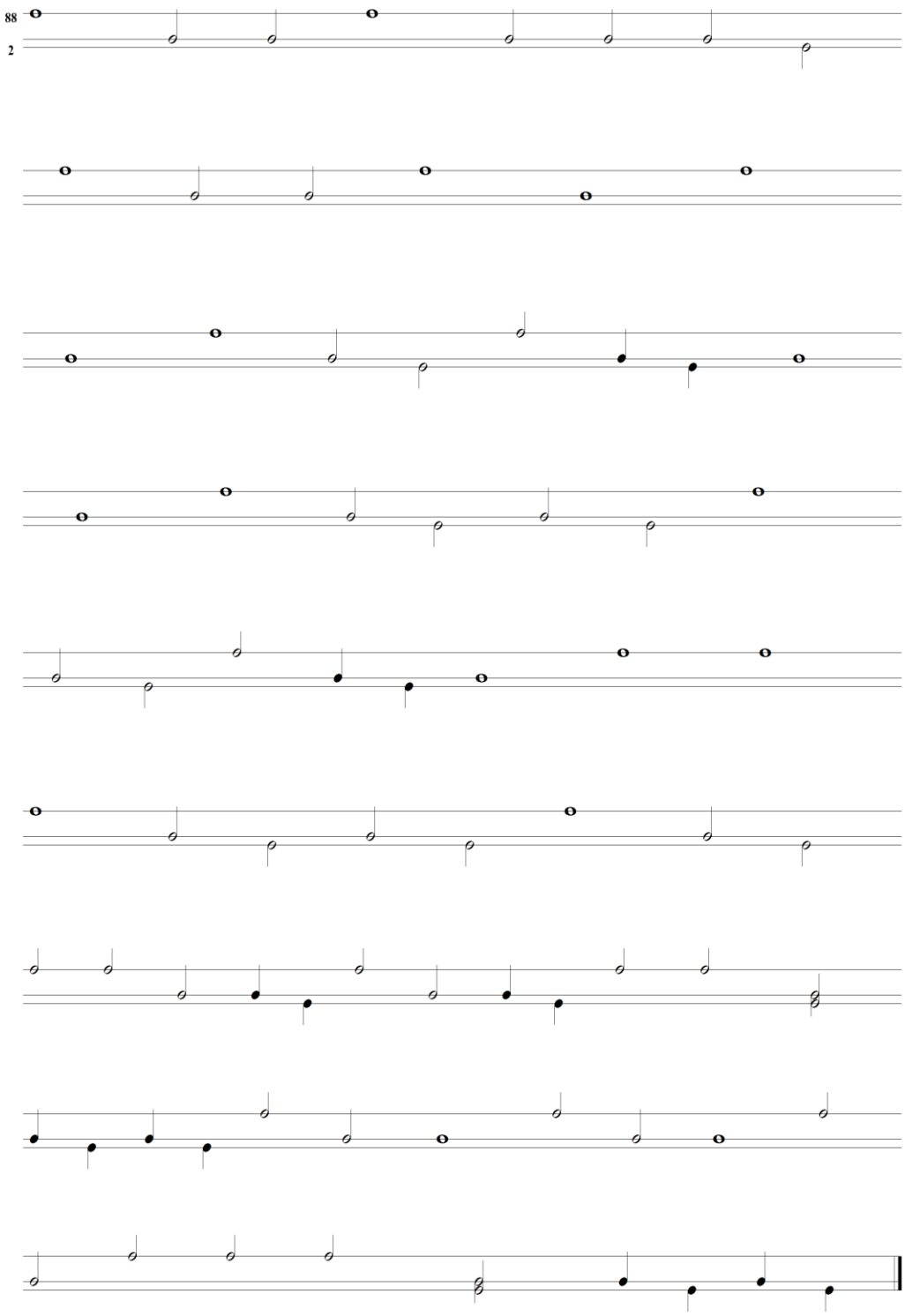
19. yüzyılın sonlarında ününü kaybeden Darb-ı Fetih usûlünde bestelenmiş birçok beste ve peşrevler olduğunu düşünülse de ne yazık ki günümüze kadar bu

usûlde bestelenmiş eserlerin büyük bir bölümünün nüshaları günümüze kadar ulaşamamıştır. Yapılan inceleme neticesinde Darb-ı Fetih usûlünün literatürde kabul görmüş velvelesine ulaşılamamıştır. Usul üç çizgi üzerinde gösterilmiştir ve Hurşit Ungay'ın "Türk Mûsikîsinde Usûller ve Kudûm" isimli kitabından alınmıştır.

DARB-I FETİH USÛLÜ

DARB-I FETİH USÛLÜ

2.2.Arûz Vezin

Arûz, ünlü Arap dil bilimci İmam Halil B. Ahmed El Ferâhi 'nin şiirleriyle birlikte ilk olarak Arap edebiyatına kullanılan, Arapça'da "çadırın orta direği" anlamını taşıyan kelimelerin uzun ve kısa, kapalı ve açık gibi ahenk ve uyumunu sağlayan bir şiir ölçü şekli olarak kabul edilmiştir(Devellioğlu, 1999: s.39). Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte bu sistemin kullanılmaya başladığı görüldüğü gibi Fars, Afgan, Pakistan kısmen de Hindistan nazımlarında kullanılmış olup birçok İslâm coğrafyasının ortak şiir ölçüsü olarak kabul edildiği söylenebilir(Tanrıkorur, 1998: s.812).

İslâmiyet sonrası Türkler ilim dili olarak Arapçayı öğrenseler de sonrasında Horasan ve Maverâünnehir'deki ünüyle dikkat çeken İran Edebiyatı ile karşılaşınca edebî dil olarak da Farsçayı öğrenmişlerdir. Bunun sonucunda Araplardan etkilenip kendilerine yeni bir arûz sistemi oluşturan İranlıların arûz sisteminden etkilenerek Türkler de aradan geçen asırlar sonrası Fars arûzu etkisiyle kendilerine ait bir yeni bir Türk şiir sistemi oluşturmuşlardır. Bu edebî türün ilk örneğini 1069 yılında islâmiyeti kabul eden ilk Türk Devleti Karahanlı Devleti'nin saray nâzırı olan Yusuf Has Hâcib tarafından yazılan ''Kutadgu Bilig'' (Kutlu Bilgi veya Mutluluk Bilgisi) adlı eser karşımıza çıkmaktadır(Tanrıkorur, 1991: s.713).

Geleneksel Türk Müziği içinde önemli bir yeri olan arûz özellikle klasik dönemde bestekârlar için olmazsa olmaz bir unsur olmuştur. Bestekârın besteleyeceği eserin güftesindeki arûz kalıplarına göre kısa ve uzun hecelerin, belirlenen makam kuralları içerisinde kurduğu melodik cümlelerin kısa ve uzun zamanlarına göre düzenlenmesi olarak ifade edebiliriz.

- Kapalı (uzun) Heceler: Sonu sessiz harfle biten iki veya üç harfli hecelerden veya bir sessiz harf ile bir uzun sesli harfin birleşmesi ya da sadece bir uzun sesli harf ile meydana gelir, (–) işaretiyle gösterilir.(el, ol, gel, kal, sev v.b) (â, î, û, yâ, câ, rî)
- Açık (kısa) Heceler: Sonu sesli harfle biten tek veya iki harfli hecelerden meydana gelir, (•) işaretiyle gösterilir. (a, e, i, ka, te, mi)
- Birleşik Heceler:
  a. Bir açık ve bir kapalı heceler (• –) işaretiyle gösterilir. (ki-tap, ka-lem, e-lem, gö-nül)

b. Bir kapalı ve bir açık heceler (– •) işaretiyle gösterilir. (yâ-re, hâ-ne, lâ-le)

2.2.1. Tef'ile:

Tef''il, tef''ile veya cüz, vezinleri oluşturan uzun ve kısa hecelerin bir araya gelerek oluşturduğu 8 ana kelime kalıplarına denir.

1- fa'ûlün (fe'ûlün) (• – –)
2- fâ'ilûn, fâ'ilât (– • –)
3- mefâ'ilün (• – • –)
4- fâ'ilâtün (– • – –)
5- müstef'ilün (– – • –)
6- mef'ûlâtü (– – – •)
7- müfâ'aletün (• – • • –)
8- mütefâ'ilün (• • – • –)(Dilçin, 1983: s.3-4).

2.2.2. Vasl (ulama):

Birleştirme anlamına gelen vasl, arûzdaki söylenişi "ulama" anlamına gelmektedir. Sessiz harfle biten kapalı (uzun) hecenin yanındaki sesli harfle başlayan açık (kısa) heceye dönüştürülmesine denir(Kesik, Şenödeyici, 2019: s.27).

2.2.3. Îmâle (uzatma):

Uzatma, çekme gibi anlamlara gelen îmâle, açık (kısa) hecenin kapalı (uzun) hece miktarına dönüştürülmesine denir(Kesik, Şenödeyici, 2019: s.28).

2.2.4. Zihâf (kısaltma):

Kapalı (uzun) hecelerin kısaltılarak okunup açık (kısa) heceye dönüştürülmesine denir. Arapça ve Farsça dillerindeki uzun sesli hecelerin arûz kalıplarına uydurmak maksadı ile yapılan kusur olarak görülen bir uygulamadır(Kesik, Şenödeyici, 2019: s.29).

2.2.5. Med:

Tek olarak kullanılan bazı hecelerin bir uzun hece ve bir kısa hece olarak iki heceli hâle getirmek için kullanılır(Kesik, Şenödeyici, 2019: s.31).

2.3. Usûl - Arûz Vezni İlişkisi

Arûz vezni Türk edebiyatında daha eski dönemlerde önem kazanmış olsa bile edebiyat ve mûsıkînin ayrılmaz bütünlüğü sonucunda Geleneksel Türk Müziği içinde özellikle klasik dönem eserlerini incelediğimizde çok sık kullanıldığına rastlanılmaktadır. Ses ve sözün iç içe olduğu Türk Mûsıkîsi'nin Türk Edebiyatı ile birbirinden etkilenmemeleri elbette mümkün değildi.

Bestekârın eser bestelerken prozodi bakımından yani güfte ve melodi uyumunu kusursuz şekilde inceleme kaygısı arûz veznini kullanmasına sebep olmuştur. Türk Mûsıkîsi usûllerinde kullanılan darpların kimisi uzun, kimisi kısa, kimisi güçlü, kimisi zayıf darplar olarak ayrılmıştır. Arûz vezninde de hecelerin uzun-kısa (kapalı-açık) olarak türleri mevcuttur. Bestekâr eser besteleyeceğinde eserin vurgu tonlama ve melodinin uzun kısalığını güzel bir şekilde ayarlayabilmesi için bu darp ve hece uyumuna dikkat etmelidir. Usûllerdeki uzun darplara uzun, yani kapalı heceyi, kısa darplara ise kısa, yani açık heceler ile uyum sağlaması estetik açıdan güzel eserler meydana getirmesini sağlamıştır(Güldaş, 2003: s.267).

> *En eski Türk şairlerinin eski Türkçe ile yazılmış eserlerine bakıldığında şiirleri' de birçok arûz kalıbını kullandıkları bilinmektedir. Geçtiğimiz 2.5 asır içerisinde bestelenmiş sözlü eserlerimize bakıldığında, bu eserlerin sözlerinin vezni ile besteleri arasındaki kuvvetli ilişkiyi yakından görmekteyiz. Farsça, Arapça ve Asya Türkçesi gibi büyük kelime hazinesinin bulunduğu dillerin Anadolu Türkçesine eklenmesiyle zenginleşen günümüz Türkçesi, uzun sesli hecelere kavuşmuştur. Böylelikle arûzun usûl ile arasındaki bağlantı kuvvetlenmiştir(Tanrıkorur, 2003:s.85-87).*

Klasik Türk Mûsıkîsi bestelenmiş sözlü eserlerini kısa bir incelemenin sonucunda kullanılan güfte ve usûl arasındaki dikkat çekici ilişkinin varlığını hissetmeye yeterli olacaktır. Bu ilişkinin varlığına Abdülkadir Merâgi zamanından beri karşımıza çıktığı görülmektedir(Tanrıkorur, 1998: s.78-79).

2.4. İlgili Yayın ve Araştırmalar

Doktora Tezleri

T. ÇEVİKOĞLU (2010) tarafından yazılan "*Mevlevîhânelerin Faaliyette Olduğu Dönemde Bestelenmiş Mevlevî Âyinlerinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi"* başlıklı doktora tezinde, Mevlevîhanelerin faaliyette olduğu yıllarda bestelenen mevlevî âyinlerinin nasıl bestelendiği incelenmiş ayrıca mevlevi ayinlerinde kullanılan usûllerle eserlerin güftelerinin arûz kalıpları arasındaki ilişkiyi ele almıştır.

S. KARAMAN (2010) tarafından yazılan "*Dede Efendi'nin Semâîlerinin Usûl - Arûz* Vezni *İlişkisi Yönünden İncelenmesi"* başlıklı doktora tezinde, Klasik müziğimizin önemli bestekârlarından olan Dede Efendi'nin semâî formunda bestelediği 41 eserin usûl - arûz vezni ilişkisi bakımından uyumunu, kullanılan arûz kalıplarının hangi şekillerde kullanıldığı ve aynı usûl - arûz kalıbıyla bestelenen eserlerin birbiri ile uyumları ele alınmıştır.

Yüksek Lisan Tezleri

A. ÇAKIR (1995) tarafından hazırlanan *"Darb-ı Fetih Usûlü ve Bu Usûlde* Bestelenmiş *Eserlerin Araştırılması"* başlıklı yüksek lisans tezinde, Darb-ı Fetih usûlünün yapısını, ilk tertibinden bu yana tarihsel gelişimini ve bu usûlde bestelenmiş saz ve sözlü eserlerin yüzeysel araştırılması ele alınmıştır. Sonucunda peşrev ile bestelerin besteleme özellikleri tespit edilmiştir.

A. GARGUN (2011) tarafından yazılan "*Dede Efendi, Zekâî Dede ve Dellalzâde'nin Beste Formunda, Zencîr Usûlündeki Eserlerinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi"* başlıklı yüksek lisans tezinde, Dede Efendi, Zekâî Dede ve Dellalzâde'nin beste formunda ve zencir usûlünde bestelediği 20 eserin usûl-arûz vezni ilişkisi bakımından uyumu incelenmiştir. Kullanılan arûz kalıplarını güfteyi usûlün ana kalıbı ve velvelesine şablonlar halinde göstererek ele alınmıştır. Sonuç olarak incelenen bu eserlerin hangi arûz kalıplarının kullanıldığının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

A. B. İLHAN (2003) tarafından hazırlanan *"Klasik Türk Mûsikîsi 5 ilâ 10 Zamanlı Usûllerde Usûl - Arûz Vezni İlişkisi"* başlıklı yüksek lisans tezinde, İslâmiyetin kabulüyle estetik kaygıların etkisiyle aruzun yaygın kullanılması, usûl ve arûz uyumunu, 5 ilâ 10 zamanlı usûllerde bestelenen eserler incelenerek, kullanılan arûz kalıplarının üstünde yapılan araştırmalara değinilmiştir. Yapılan inceleme

sonucunda en belirgin olarak vezin ve usûl kalıplarının ortaya çıkış şeklinin benzerlikleri tespit edilmiştir.

A. E. AKSIN ÇEVİK (2011) tarafından hazırlanan "*Sultân III. Selîm'in Beste Formundaki Eserlerinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi"* başlıklı yüksek lisans tezinde, Sultan III. Selim'in bestelediği beste formundaki günümüze ulaşmayı başaran 8 eserin usûl - arûz vezni ilişkisi, biçim ve usûl açısından nasıl bir dağılım gösterdiği incelenmiştir. Sonuç olarak birbiriyle benzerlik gösteren eserler tespit edilmiş ve bu eserlerin benzerlik ve farklılıklarının neler olduğuna ulaşılmıştır.

G. ALGAN (2009) tarafından yazılan "*Yesârî Âsım Arsoy'un Güftesi Arûz Vezninde Yazılmış Şarkılarında Usûl - Arûz Vezni İlişkisi"* başlıklı yüksek lisans tezinde, güftesi Yesâri Âsım Arsoy'a ait 17 adet bestenin bestelendiği usûl kalıbı üzerinde güftelerin arûz vezni kalıpları incelenmiştir. Araştırma neticesinde bu bestelerin hangi usûl ve hangi arûz vezni kalıpları kullanıldığı tespit edilmiştir.

G. GÜNEŞ (2011) tarafından yazılan *"Tanburî Ali Efendi'nin Ağır Semâî Formunda Bestelenmiş Eserlerinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi"* başlıklı yüksek lisans tezinde, Tanbûri Ali Efendi'nin ağır semâî formunda bestelediği eserlerin usûl - arûz vezni ilişkisi açısından incelenip, eserlerin şekil ve anlam bakımından analiz yapılması çalışması yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda aynı vezinde yazılmış güftelerin, genellikle aynı usûlde bestelendiği ve hece dağılımlarının çoğunlukla aynı olduğu tespit edilmiştir.

Ö. BİLDİK (2010) tarafından hazırlanan *"Râkım Elkutlu'nun Eserlerinde Usûl Arûz İlişkisi"* başlıklı yüksek lisans tezinde, Rakım Elkutlu'nun çeşitli formlarda bestelenen 58 eserin bestelendikleri usûl ve arûz vezinleri karşılaştırılarak incelenmiştir. Sonuç olarak kullanılan arûz vezni kalıplarının uyumları geleneğe benzerlikleri ortaya konulmuş, eserlerdeki usûl - arûz vezni ilişkisinin uyum ve uyumsuzlukları tespit edilmiştir.

Ö. YAKINLAR (2018) tarafından hazırlanan "*Evsat Usûlünde ve Tevşîh Formunda Bestelenmiş Eserlerin Usûl - Arûz Vezni Yönünden İncelenmesi"* başlıklı yüksek lisans tezinde, Tevşih formunda ve Evsat usûlünde bestelenmiş eserlerin usûl ve güfteleri, güftelerin evsat usûlü darplarına dağılımı, kullanılan arûz vezinleri gibi konular ele alınmıştır. Çalışma sonucunda eserlerin kullanılan vezin kalıpları tespit

edilmiş, vezne bağlı hecelerin usûl darplarına dağılımı gösterilerek usûl ve vezin uyumu tespit edilmiştir.

S. M. SAKİN (2021) tarafından hazırlanan *"Mehmet Zekâi Dede Efendinin Ağır Semai Formunda Bestelediği Eserlerin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi"* başlıklı yüksek lisans tezinde, Zekâî Dede Efendi'ye ait 21 ağır semâî formunda eser usûl - arûz vezni ilişkisi ve ağır semâîlerde kullanılan güftelerin şekil özellikleri incelenmiştir. Sonuç olarak usûl vezin uyumları, kullanılan arûz kalıpları ve eserlerdeki güftelerin melodiye dağılımları tespit edilmiştir.

S. GÖZCÜ (2021) tarafından hazırlanan "*III. Selim'in Ağır ve Yürük Semâîlerinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi"* başlıklı yüksek lisans tezinde, III. Selim'in bestelemiş olduğu sözlü eserlerin, ağır ve yürük semâîlerinin usûl - arûz vezni ilişkisi ve makam güftelerinin açıklanması ayrıca vezin şekilleri açısından incelenmesi ele alınmıştır.

Ş. ALTUN ÖNEY (2018) tarafından yazılan *"Güfte Mecmualarında Vezin, Usûl, Güfte İlişkisi: Haşim Bey Mecmuası Örneği"* başlıklı yüksek lisans tezinde, haşim Bey'in Mecmuâsı olarak söylenen ''Mecmuâî Karha ve Nakşha ve Şarkiyat'' adlı güfte mecmuâlarının birinde olan şarkı formunda ki 167 eserin vezin usûl yönünden incelenmesi amaçlanmıştır. Sonuç olarak mecmuada bulunan eserlerde kullanılan usuller vezin kalıpları tespit edilmiştir.

Z. USTA (2016) tarafından yazılan *"Beste-i Kadîm Âyîn-i Şerîflerin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi ve Nüsha Karşılaştırmaları"* başlıklı yüksek lisans tezinde, en eski Âyin-i Şeriflerden biri olan Beste-i Kadîm Âyin-i Şerifinin güftelerinin yazıldığı arûz vezni kalıpları ile bestelenen usûller arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonucunda farklı nüshalardan elde edilen notaların karşılaştırması yapılarak güftelerin yazıldığı arûz vezni kalıpları ile kullanılan usuller arasındaki uyum ortaya konulmuştur.

Makâleler

G. N. KÖROĞLU ve S. KARAMAN (2020) tarafından yazılan *"Zekâî Dede'nin Lenk Fahte Usûlündeki Nakış Bestesinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Açısından İncelenmesi ve Makamsal Analizi"* başlıklı makalesinde, Zekâî Dede' nin Lenk Fahte usûlündeki nakış bestesinin usûl - arûz vezni yönünden ve makamsal açıdan ele

alınarak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda bestekârın makamı nasıl kullandığı ve güftelerin usûle nasıl dağıldığı tespit edilmiştir.

G. ÇOLAKOĞLU SARI (2018) tarafından yazılan *"Osmanlı-Türk Müziği Besteleme Geleneğinde Gizli Kalan Aritmetik: Vezin - Usûl ve Güfte"* başlıklı makalesinde, Osmanlı - Türk Müziği'ndeki melodi - usûl - arûz ilişkisi ve melodi kalıpları ve usûl kalıpları incelenmiştir. Yapılan inceleme neticesinde, bestenin usûlü ve güftenin vezni arasındaki ilişkinin besteleme yöntemindeki önemi ortaya konulmuştur.

M. C. DİLBER (2020) tarafından yazıya alınan *"Sermüezzin Rifat Bey'in Hicâzkâr Makamındaki Eserlerinin Usûl - Arûz İlişkisi Açısından İncelenmesi"* başlıklı makalesinde, Rıfat Bey'in 22 eserin usûl – arûz vezni ilişkisi ve kullanılan arûz vezinlerinin benzerlik ve farklılıkları incelenmiştir. Sonuç olarak eserlerde kullanılan arûz vezinlerinin benzerlik, farklılıkları tespit edilmiş, güfte, melodi ve usûl özellikleri bakımından uyum içerisinde şekillendiği tespit edilmiştir.

N. YILMAZ (2019) tarafından hazırlanan *"Mef 'ûlü/ Mefâ 'îlü/ Mefâ 'îlü/ Fe 'ûlün Vezninde Devr-i Kebîr ve Remel Usûlündeki İki Eserin Usûl - Ezgi ve Usûl - Vezin Yönünden İncelenmesi"* başlıklı makalesinde, belirtilen vezin ve usûllerde olan iki adet bestenin usûle dağılımı, farklılıklar ve benzerlikleri incelenmiştir. Sonuç olarak eserler bestelenirken vezinler ve makamlar usûl kalıplarına göre yerleştirildiği ortaya konulmuştur.

N. Y. ALTINEL ÇOBAN (2020) tarafından yazılan *"Buhûrizâde Mustafa Itrî'ye Ait Ağır Semâî Formundaki Eserlerin Arûz - Usûl İlişkisi Açısından İncelenmesi"* başlıklı makalesinde, Itri'ye ait 6 eserin güftelerinin arûz - usûl ilişkisi yönünden nasıl kullanıldığını tespit edilip, besteleme teknikleri hakkında bilgi sahibi olunması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda bestekâr eserlerinde usûl - arûz ilişkisini nasıl kullandığı hakkında birtakım veriler elde edilmiştir.

S. TÜRKEL OTER ve A. YILDIRIM (2010) tarafından hazırlanan "*Şeyh Gâlib'in Bestelenmiş Şiirlerinde Usûl - Vezin İlişkisi"* başlıklı makalesinde Şeyh Galib'in hayatı ve eserlerindeki usûl - arûz vezni ilişkisi incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Yapılan araştırmada Darb-ı Fetih usûlünde bestelenmiş sözlü eserlerin usûl - arûz vezni ilişkisi bakımından analizi yapılacağı için araştırmada genel olarak nitel araştırma yöntemlerinden "tarama" modeli kullanılmıştır.

Geçmişte veya günümüzde var olan bir vâkıayı betimsel şekilde açıklayan araştırma modeline "tarama" modeli denilmektedir. Araştırılan konu kabul edilen nesne ya da olay için değiştirme gâyesi güdülmez. Sonuç olarak edinilen veriler araştırmacının kendi incelemeleri ile bir bütün haline getirilerek yorumlanır. Ayrıca tarama araştırma modelinde araştırmacının doğrudan kendisi inceleyebileceği gibi daha evvelinden tutulmuş çeşitli kaynaklardan alanında uzman kişilere başvurarak elde edeceği farklı argümanları bir araya getirerek kendi tespit ve yorumlarını bir araya getirerek çalışma ortaya koyar(Karasar, 2009: s.77-79).

3.2. Evren ve Örneklem

Evren; araştırma sonuçlarının genel olarak aynı özelliklere sahip birimler bütününe ve (Ural, 2011: s.33) araştırmanın genel olarak kapsadığı alanı tanımlamak için kullanılan terime denir.

Evrende yapılan araştırmaların daha detaylı inceleyip bu işlemi yaparken de zaman kazanılması amacıyla, araştırma yapılan evrenin içinden onu temsil edebilecek bir bölümünü seçme işine örneklem ismi verilir(Kaptan, 1998: s.118).

Bu bağlamda araştırmanın evreni Darb-ı Fetih usûlünde bestelenen eserlerden oluşmaktayken araştırmanın örneklemi Darb-ı Fetih usûlünde bestelenmiş sözlü eserler olarak belirlenmiştir.

3.3. Veri Toplama Teknikleri

Çalışmanın fayda sağlayabilmesi ve sonuç elde edilebilmesi için "doküman inceleme" tekniği kullanılmıştır. Yazıya dökülmüş veya sanal ortamda olan konu ile ilgili belgeleri incelemek, belge saptamak ve toplanan bu verileri sistemli bir şekilde değerlendirmek için kullanılan yöntemdir(Kıral, 2020: s.173, Yıldırım ve Şimşek, 2006: s.187).

Doküman incelemesi sonucunda konuyla ilgili dergi, kitap, tez, makale ve internet tabanlı kaynaklardan da faydalanılmıştır.

3.4. Veri Analizi

Araştırmada, toplanan verileri değerlendirebilmek amacıyla betimsel analiz, detaylıca incelemek ve yorum katabilmek amacıyla içerik analizi kullanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen bulguların daha önceden seçilmiş ana konuya göre özetlenmiş bir halde yorumlanmasıdır(Özdemir, 2010: s.336). Çalışmada betimsel analiz, araştırmamızın konusu olan Darb-ı Fetih usûlündeki sözlü eserlerin güftelerinin değiştirilmeden ele alınması aşamasında kullanılmıştır.
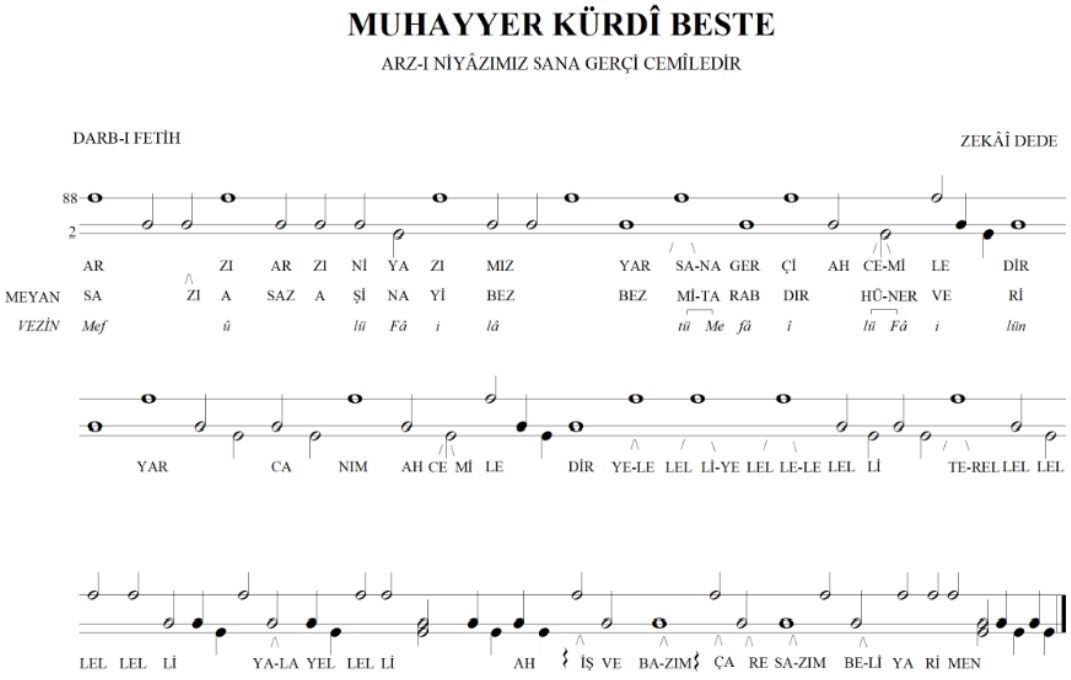
İçerik analizi, betimsel analizdeki yorumlanan bulguları daha detaylı incelenerek betimsel analizdeki gözden kaçan veriler bu analiz yöntemi sonucu keşfedilir(Yıldırım ve Şimşek, 2006: s.227). İçerik analizi çalışmada betimsel analizde ele alınan eserlerin güftelerinin usûl - arûz vezni ilişkisini güftenin dağılımını ve güftelerin şekil özelliklerini detaylıca inceleyebilmek amacıyla içerik analizinden faydalanılmıştır. İçerik analizi basamaklardan oluşmaktadır. Bu çalışmanın içerik analizi basamakları şu şekilde oluşmuştur; eserin güftesinin Darb-ı Fetih usûlüne göre dağılımı, eserin güftesinin şekil özellikleri ve bu konuya alt başlık olarak vezni, takti, ârızalar olarak başlıklandırılmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Darb-ı Fetih Usûlündeki Sözlü Eserlerin Sözlü Usûl - Arûz Vezni İlişkisi

4.1.1. Muhayyer Kürdi Beste'nin "Arz-ı Niyâzımız Sana Gerçi" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Muhayyer Kürdî makâmında olan "Arz-ı Niyâzımız Sana Gerçi Cemîledir" beste formundaki eser, Muzâri bahrindeki Mef'ûlü / Fâ' ilâtü / Mefâ' îlü / Fâ' ilün vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Eser güfteye usûlün ilk darbıyla başlamaktadır. Orijinal nüshada olduğu gibi 2'lik mertebede bestelenmiştir. Bir usûl içerisine bir mısra ve terennümü kullanılmıştır. Güftede açık kapalı uyumu olarak ilk mısrada veznin 3. tef'ilesinde uyumsuzluk tespit edilmiştir. Ayrıca eserin güftesi usûlün darplarına dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir.

4.1.1.1. Muhayyer Kürdi Bestenin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'îlü / Fâ'ilün (14)

(_ _ • / _ • _ • / • _ _ • / _ • _)

Arz-ı niyâzımız sana gerçi cemîledir (14)

(_ _ • / _ • _ • / • _ • • / _ • _)

Maksûd hâk-i pâye heman bir vesîledir (14)

(_ _ •/ _ • _ • / • _ _ • / _ • _)

Saz âşinâ-yi bezm-i tarabdır hüner – veri (14)

(_ _ •/ _ • _ • / • _ _ • / _ • _)

Bû mûsikî terâne – künân bir kabîledir. (14)
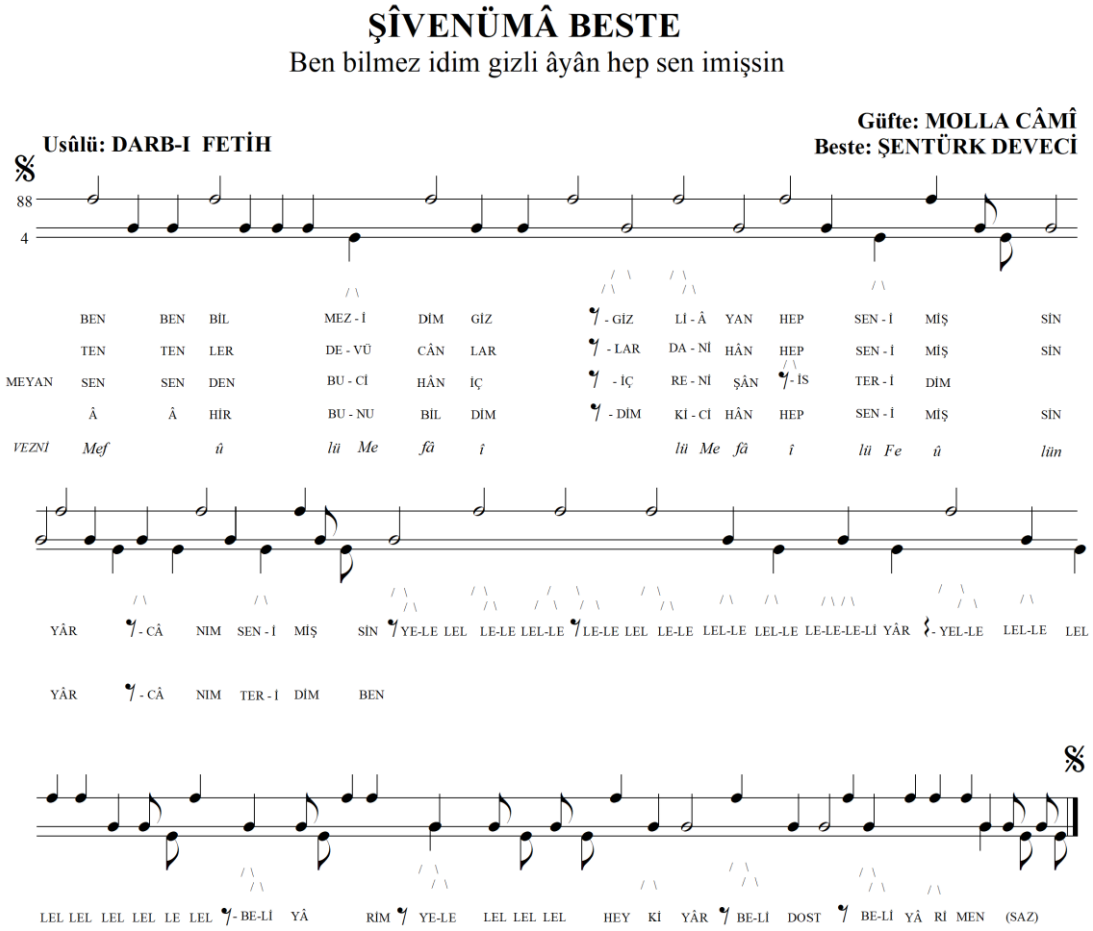
(_ _ • / _ • _ • / • _ _ • / _ • _)

Takti: 3 / 4 / 4 / 3 (14)

Ârızalar: … / na ger**çi** ce /…

‾

(*imâle)*

4.1.2. Şîvenümâ Beste'nin "Ben Bilmez İdim" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Şîvenüma makâmında olan "Ben Bilmez İdim Gizli Ayân Hep Sen İmişsin" beste formundaki eser, Hezec bahrindeki Mef' ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ' îlü / Fe' ûlün (Fa' îlün) vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Eser güfteye usûlün ilk darbıyla başlamaktadır. Eser orijinal notada yazıldığı gibi 4'lük mertebede bestelenmiştir. Bir usûl içerisinde bir mısra ve terennümü kullanılmıştır. Güftede açık kapalı uyumu olarak herhangi bir uyumsuzluk bulunmamaktadır. Eser güftenin usûle dağılımı açısından dengeli ve estetik olarak bestelendiği görülmektedir.

4.1.2.1 Şîvenümâ Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Mef'ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ'îlü / Fa'ûlün (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Ben bilmez idim gizli ayân hep sen imişsin

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Tenlerde vü cânlarda nihân hep sen imişsin

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Senden bu cihân içre nişân ister idim ben

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Âhir bunu bildim ki cihân hep sen imişsin

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Takti: 3 / 4 / 4 / 3 (14)
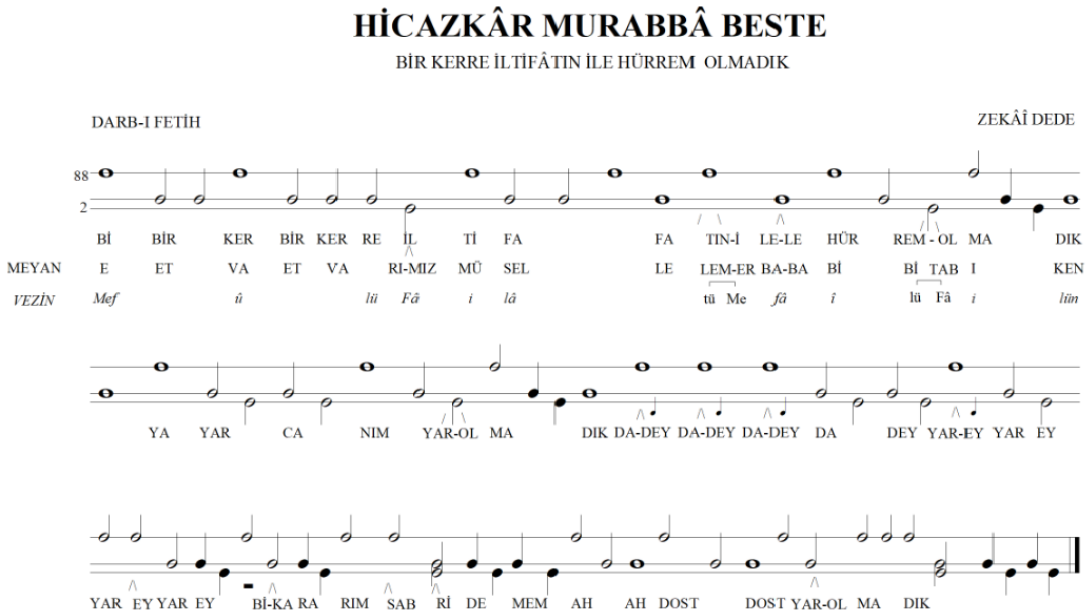
Ârızalar: … bilme**z** / **i**dim …. / …. se**n** / **i**mişsin.

(vasıl) *(vasıl)*

… / cihâ**n** **i**çre / … … iste**r** / **i**dim …

(vasıl) *(vasıl)*

4.1.3. Hicazkâr Murabbâ Beste'nin "Bir Kere İltifâtın İle" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Hicazkâr mâkamında olan “Bir Kere İltifâtın İle Hürrem Olmadık” murabbâ beste formundaki eser, Muzâri bahrindeki Mef’ûlü / Fâ’ ilâtü / Mefâ’ îlü / Fâ’ ilün vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Bu eserde güfteye usûlün ilk darbı ile başlamaktadır. Eserin orijinalinde verildiği gibi 2’lik mertebede bestelenmiştir. Bir usûlün içinde bir mısra ve terennümü yer almıştır. Güftede açık kapalı uyumu olarak güftenin birinci ve ikinci mısrasında veznin 3. tef’ilelerinde ve dördüncü mısranın veznin birinci ve üçüncü tef’ilelerinde uyumsuzluklar tespit edilmiştir. Güftenin usûle dağılımda incelenen nüshalar sonucunda; güftenin üçüncü satırında bulunan “etvârımız” kelimesindeki “- rımız” hecesi usûle farklı yerleşmiştir.

4.1.3.1. Hicazkâr Murabbâ Beste’nin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Mef’ûlü / Fâ’ilâtü / Mefâ’îlü / Fâ’ilün (14)

(_ _ • / _ • _ • / • _ _ • / _ • _)

Bir kerre iltifâtın ile hurrem olmadık (14)

(_ _ • / _ • _ • / • • _ • / _ • _)

Bîgâne denlu sohbetine mahrem olmadık (14)

(_ _ • / _ • _ • / • • _ • / _ • _)

Etvârımız müsellem-i erbâb-ı tâb iken (14)

(_ _ • / _ • _ • / • _ _ • / _ • _)

Yalnız ey şûh senin yanında Âdem olmadık (14)

(_ _ _ / _ • _ • / _ • _ • / _ • _)

Takti: 3 / 4 / 4 / 3 (14)

Ârızalar: …. / iltifâtı**n** / **ile** …. … Hürre**m** / **o**lmadık.

(vasıl) (*imâle)* *(vasıl)*

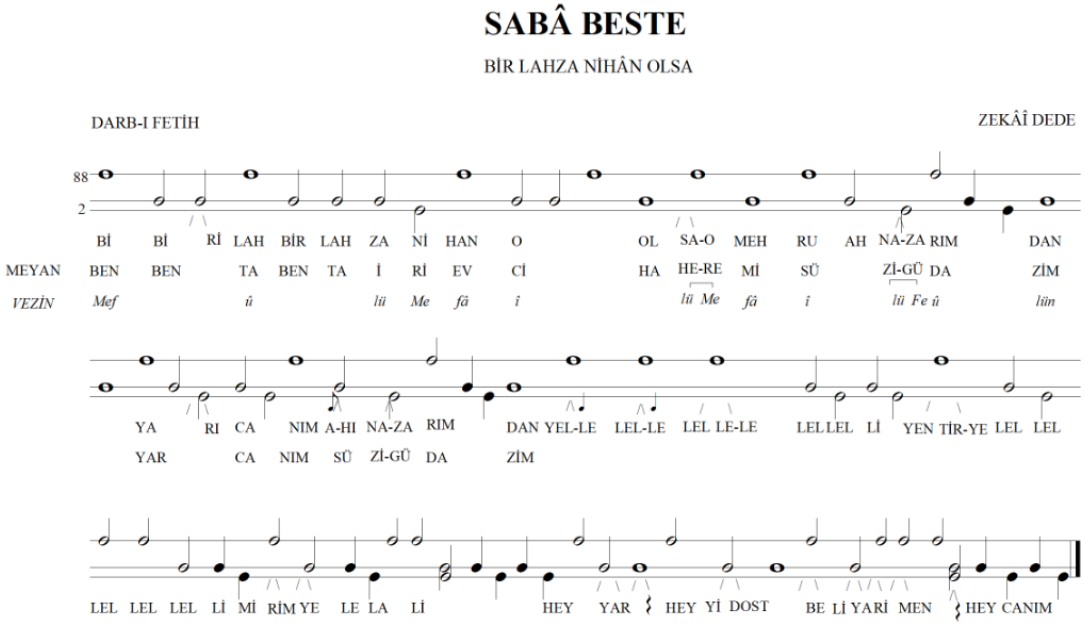
... / … sohbe / ti**ne** … / … mahre**m** / **o**lmadık. … / tâ**b** **i**ken.

(*imâle)* *(vasıl)* *(vasıl)*

Yalnı**z** **ey** / … … ya / nında … / … Âdem / olmadık.

(*imâle)(zihaf)* *(zihaf)* (*imâle)* *(vasıl)*

4.1.4. Sabâ Beste'nin "Bir Lahza Nihân" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Sabâ makâmındaki "Bir Lahza Nihân Olsa O Mehru Nazarımdan" beste formundaki eser, Hezec bahrindeki Mef' ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ' îlü / Fe' ûlün (Fa' îlün) vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Eser güfteye usûlün ilk darbı ile başladığı görülmektedir. Eser orijinal nüshada olduğu gibi 2'lik mertebede bestelenmiştir. Eserde bir usûlün içine bir mısra ve bir terennüm yerleştirildiği tespit edilmiştir. Güftede açık kapalı uyumu olarak dördüncü mısrada veznin 2. tef'ilesi haricinde bir uyumsuzluğa rastlanmamaktadır. Eserin güftesinin usûl darplarına dağılımı dengeli ve uyumlu olduğu görülmektedir.

4.1.4.1. Sabâ Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Mef'ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ'îlü / Fa'ûlün (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Bir lahza nihân olsa o mehrû nazarımdan (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Bî - zâr olurum hâsılı nûr-ı beşarımdan (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Ben tâir-i evc-i harem-i sûz-ı güdâzım (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Âteş ki saçılsa ne acep bâl-ü perimden (14)

(_ _ • / • _ • • / • _ _ • / • _ _)

Takti: 3 / 4 / 4 / 3 (14)

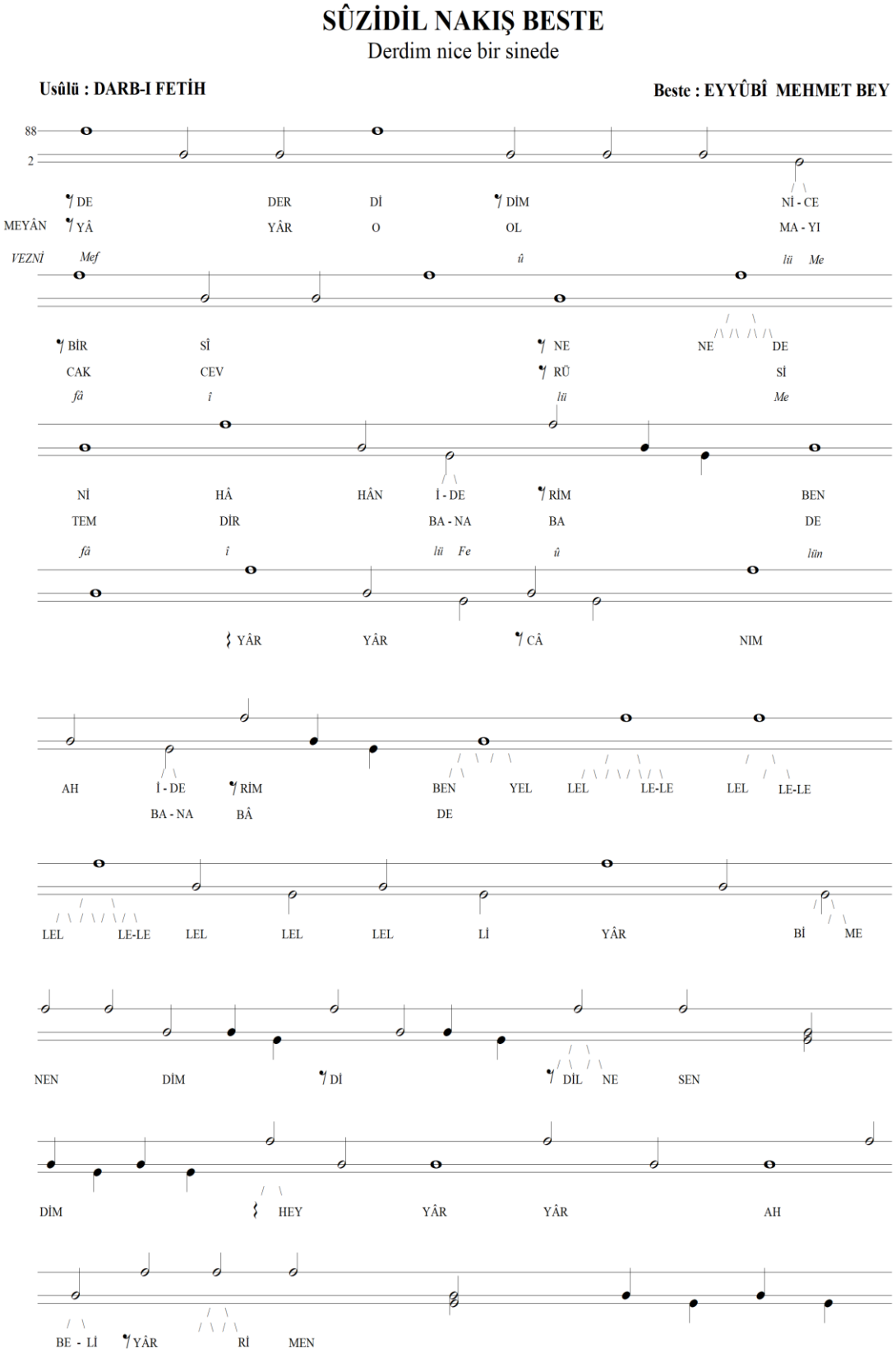
Ârızalar: … / nihâ**n o**lsa / … Bi - zâ**r o** / lurum…/

(vasıl) *(vasıl)*

… / saçıl**sa** ne / ….

(*imâle)*

4.1.5. Sûzidil Nakış Beste'nin "Derdim Nice Bir Sînede" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Sûzidil makâmındaki “Derdim Nice Bir Sînede” nakış beste formundaki eser, Hezec bahrindeki Mef’ ûlü / Mefâ’ îlü / Mefâ’ îlü / Fe’ ûlün (Fa’ îlün) vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Eser güfteye usûlün ilk darbın içindeki yarım vuruşluk sustan sonra başlamaktadır. Eser notada olduğu gibi 2’lik mertebede bestelenmiştir. Bir usûlün içinde bir mısra ve terennümü kullanılmıştır. Güftede açık kapalı uyumu olarak ikinci mısranın 2. tef’ilesinde uyumsuzluk vardır. Eserin güftesinin usûle dağılımında herhangi bir uyumsuzluk tespit edilmemiştir.

4.1.5.1. Sûzidil Nakış Beste’nin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Mef’ûlü / Mefâ’ îlü / Mefâ’îlü / Fa’ûlün (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Derdim nice bir sînede pinhân ederim ben (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Bir âh ile bu cânımı kurbân ederim ben (14)

(_ _ • / • • _ • / • _ _ • / • _ _)

Yâr olmayıcak cevr-ü sitemdir bana bâde (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Bilmem nice def ‘-i gam-ı hicrân ederim ben (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Takti: 3 / 4 / 4 / 3 (14)

Ârızalar: … / de pinhâ**n e** / derim… …i / le **bu** cânı / …

(vasıl) (*imâle)*

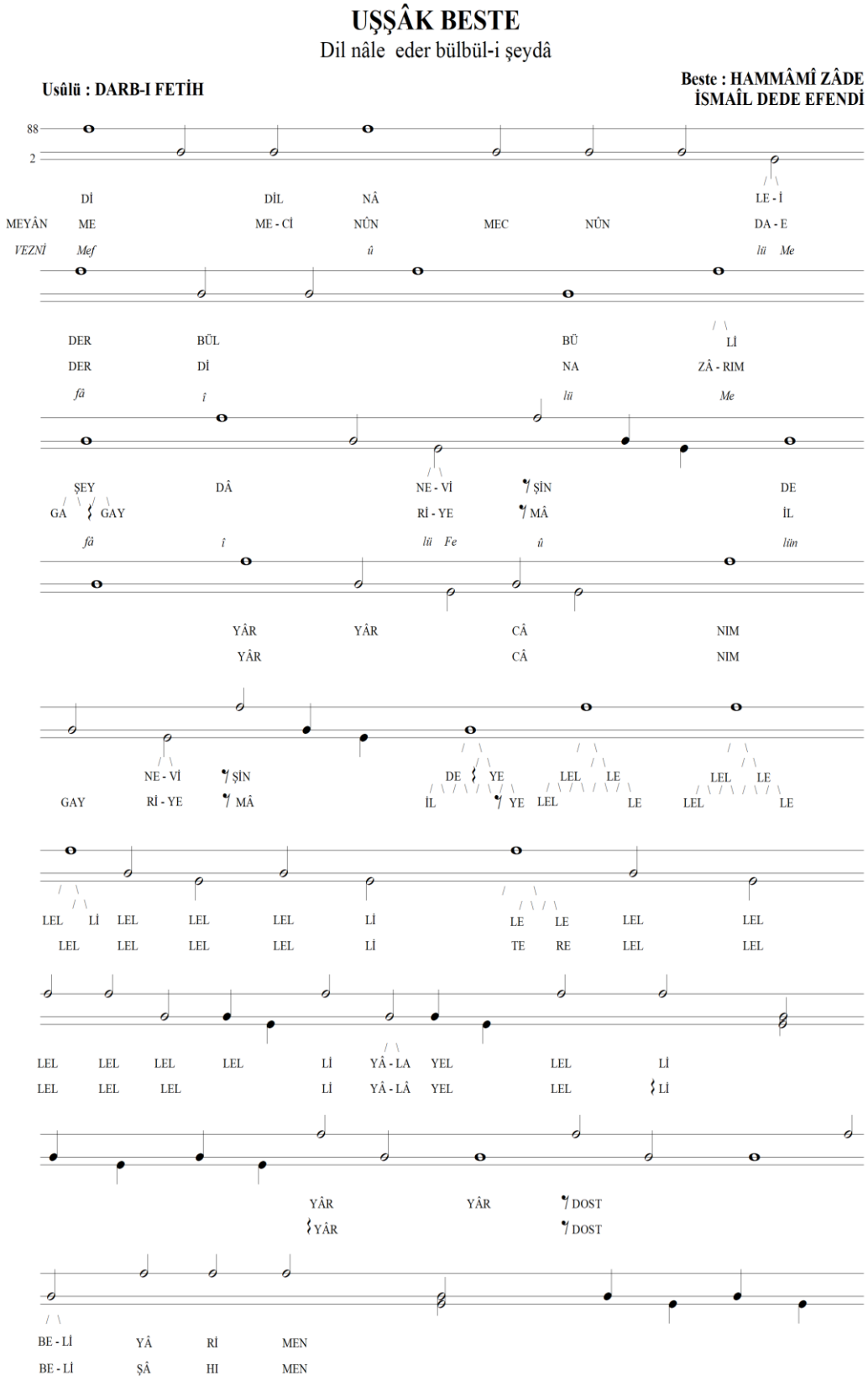
… / mı kurbâ**n e** / derim … Yâ**r o**lma / yıcak …

(vasıl) *(vasıl)*

…. / .. hicrâ**n e** / derim …

(vasıl)

4.1.6. Uşşâk Beste'nin "Dil Nâle Eder" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Uşşâk makamındaki “Dil Nâle Eder Bülbül-i Şeyda Revişinde” beste formundaki eser, Hezec bahrindeki Mef’ ûlü / Mefâ’ îlü / Mefâ’ îlü / Fe’ ûlün (Fa’ îlün) vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Güfteye usûlün ilk darbı ile başlanılmıştır. Eser orijinal nüshada 176/4’lük olarak gösterilmiş bu da 2’lik mertebede bestelendiğini göstermektedir. Bir usûlün içerisine bir mısra ve terennümü yerleştirilmiştir. Güftenin açık kapalı uyumu kontrol edildiğinde, güftenin üçüncü mısrasında veznin 2. tef’ilesinde uyumsuzluk tespit edilmiştir. Eserin güftesinin usûl darplarına dağılımının dengeli ve uyumlu olduğu görülmektedir.

4.1.6.1. Uşşâk Beste’nin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Mef’ûlü / Mefâ’ îlü / Mefâ’îlü / Fa’ûlün (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Dil nâle eder bülbül-i şeydâ revişinde (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Gül işvelenir dilber-i râ ‘ nâ revişinde (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Mecnûn da ederdi nazarın gayriye mâil (14)

(_ _ • / • _ • • / • _ _ • / • _ _)

Bulsaydı eğer bir dahi Leylâ revişinde (14)

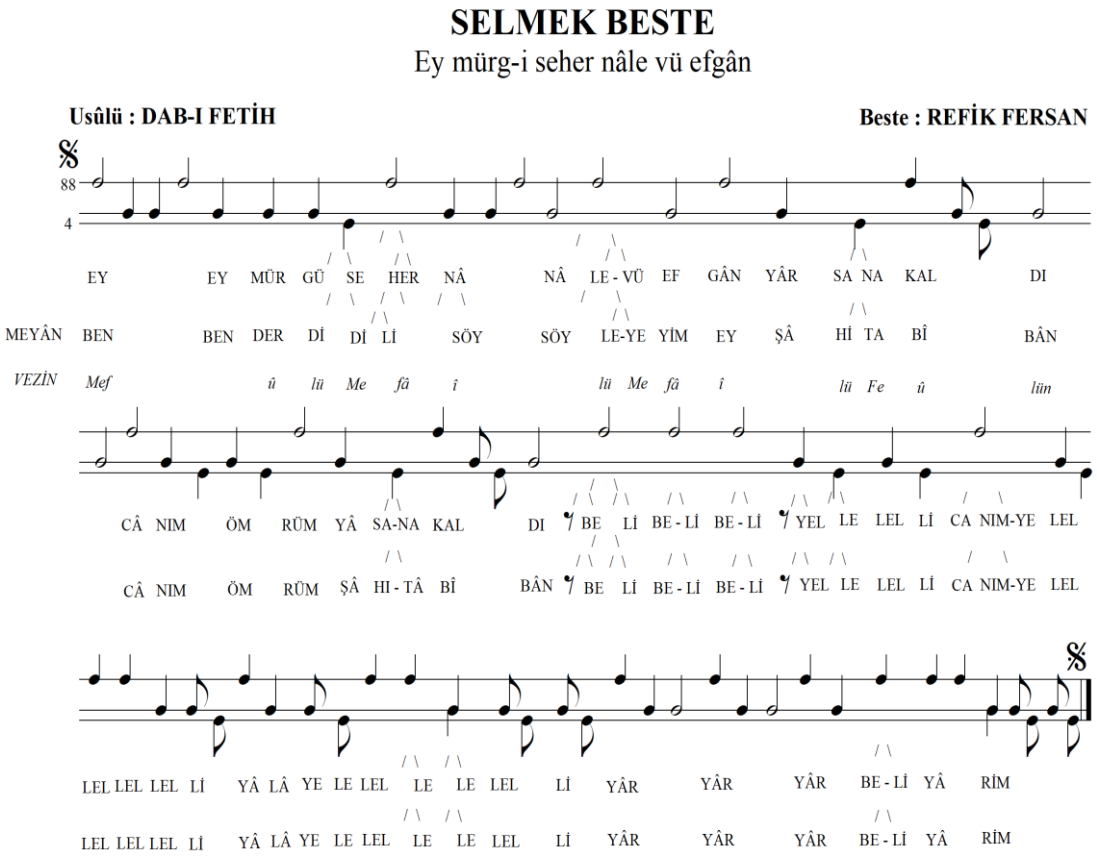
(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Takti: 3 / 4 / 4 / 3 (14)

Ârızalar: … / eder**di** … /

(*imâle)*

4.1.7. Selmek Beste'nin "Ey Mürg-i Seher" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Selmek makamındaki "Ey Mürg-i Seher Nâle Vü Efgân Sana Kaldı" beste formundaki eser, Hezec bahrindeki Mef' ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ' îlü / Fe' ûlün (Fa' îlün) vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Eser güfteye usûlün ilk darbı ile başlamıştır. Eser orijinal notada gösterildiği gibi 4'lük mertebede bestelenmiştir. Eserde bir usûlün içine bir mısra ve terennümü işlenmiştir. Güftenin açık kapalılık dengesi olarak üçüncü mısrada 2. tef'ilede uyumsuzluk olduğu görülmektedir. Eserin üçüncü mısrasında bir hece fazla kullanılmış ve vezin kalıbı oturmamıştır. Eserin güftesinin usûle dağılımında herhangi bir dengesizlik tespit edilememiştir.

4.1.7.1. Selmek Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Mef'ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ'îlü / Fa'ûlün (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Ey mürg-i seher nâle vü efgân sana kaldı (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Feryâd ide gör aşk ile meydân sana kaldı (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Ben derd-i dili söyleyemem ey şâh-ı tabîbân (15)

(_ _ • / • • _ • / • _ _ _ / • _ _)

Lûtfeyle bu bîmârına dermân sana kaldı (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

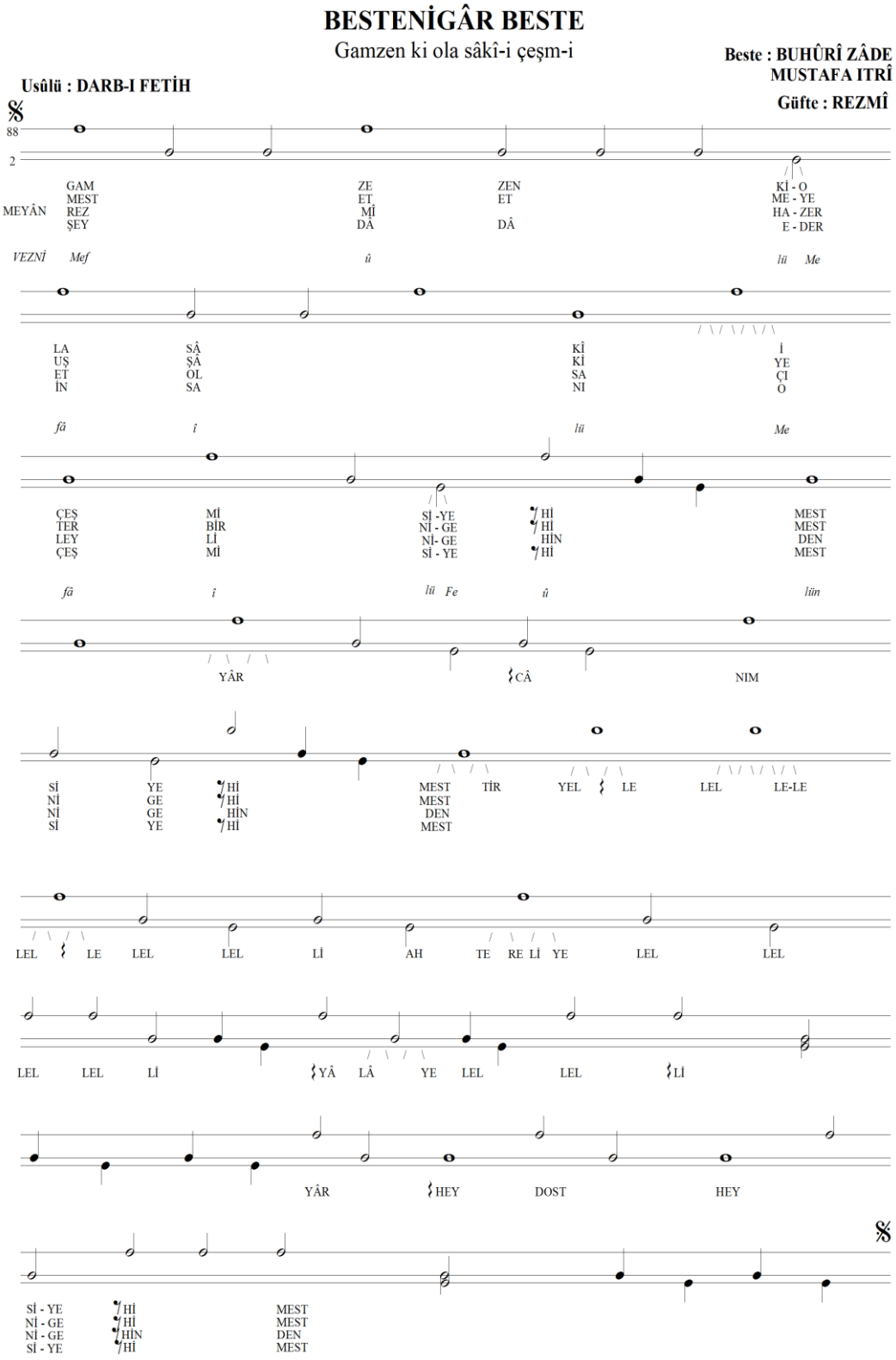
Takti: 3 / 4 / 4 / 3 (14)

Ârızalar: Feryâ**d i** / de gör aş**k i** / le … … / di**li** söyle / …

(vasıl) *(vasıl)* (*imâle)*

Not: Güftenin üçüncü satırında fazla hece mevcut ve buna bağlı arızalar bulunmakta.

4.1.8. Bestenigâr Beste'nin "Gamzen ki Ola" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Bestenigâr makâmındaki "Gamzen ki Olâ Sâkî-i Çeşm-i Siyeh-i Mest" beste formundaki eser, Hezec bahrindeki Mef' ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ' îlü / Fe' ûlün (Fa' îlün) vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Güfteye usûlün ilk darbı ile başlanılmıştır. Eser 2'lik mertebede bestelenmiştir. Bir usûlün içine bir mısra ve terennüm kullanılmıştır. Güftenin açık kapalı uyumu olarak ilk mısranın 2. tef'ilesinde 2 adet uyumsuzluk bulunmuştur. Eserin güftesi usûlün darplarına dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir.

4.1.8.1. Bestenigâr Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Mef'ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ'îlü / Fa'ûlün (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Gamzen ki ola sâkî-i çeşm-i siyeh-i mest (14)

(_ _ • / • • _ _ / • _ _ • / • _ _)

Mest etmeye uşşâkı yeter bir nigeh-i mest (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Rezmî hazer et ol saçı leylî nigehinden (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Şeydâ eder insânı o çeşm-i siyeh-i mest (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Takti: 3 / 4 / 4 / 3 (14)

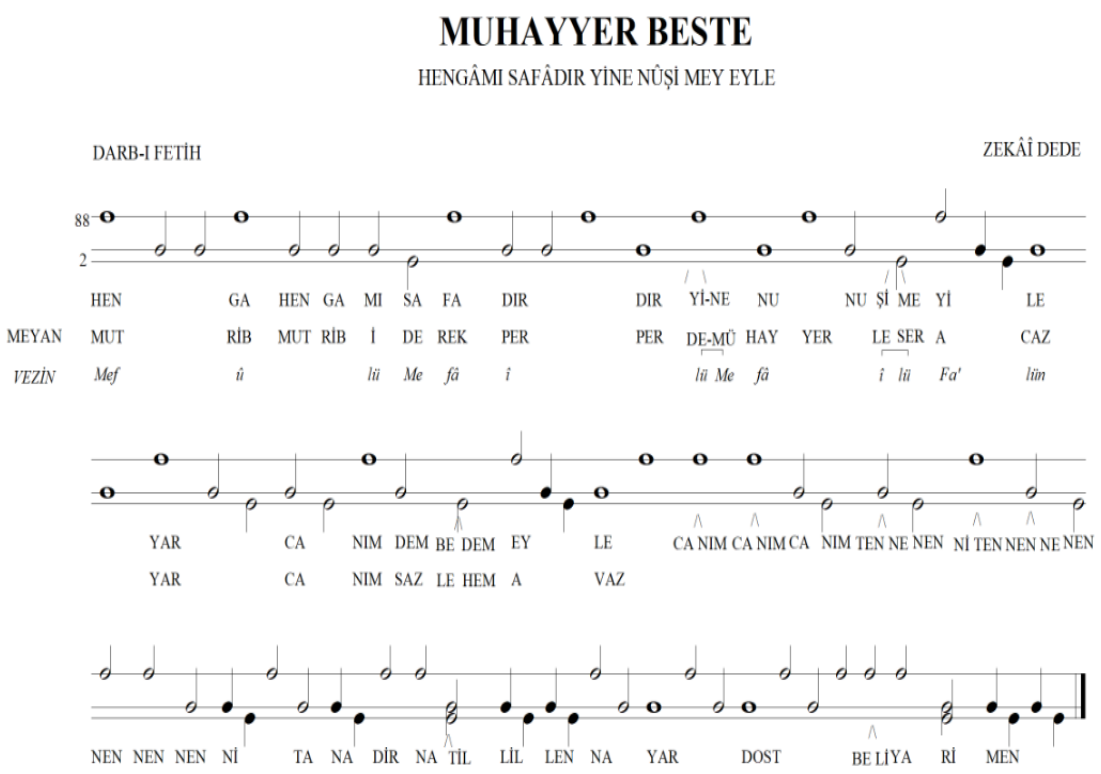
Ârızalar: … / o**la** sâ**ki** / … Mes**t e**tme / ye …. / … ha / ze**r e**t.. /

(imâle) (zihaf) *(vasıl)* *(vasıl)*

… e / de**r i**nsânı / ..

(vasıl)

4.1.9. Muhayyer Beste'nin "Hengâm-ı Safâdır Yine" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Muhayyer makâmındaki "Hengâm-ı Safâdır Yine Nuş-i Mey Eyle" beste formundaki eser, Hezec bahrindeki Mef' ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ' îlü / Fe' ûlün (Fa' îlün) vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Eser güfteye usûlün ilk darbı ile başlamıştır. Eser orijinal nüshasında 88/4' lük olarak gösterilse de 4'lük mertebede bir usûlün içine hem zemin hem nakarat yer almadığı için 88/2 'lik mertebesinin doğru olduğuna rastlanılmıştır. Güftenin ilk mısrasında Hezec bahrine göre eksik hece kullanılmış ve bu sebeple oturmamıştır. Açık kapalı uyumu olarak ikinci mısranın 2. tef'ilesinde ve dördüncü mısranın 1. tef'ilesinde farklılıklar bulunmuştur. Güftenin usûl darplarına dağılımı incelendiğinde; güftenin birinci satırındaki "nûş-i mey" kelimesindeki "-nû" hecesinde ve güftenin üçüncü satırındaki "muhayyer" kelimesindeki "- yer" hecesinde güftenin darplara yerleşmesinde farklılıklar tespit edilmiştir.

4.1.9.1. Muhayyer Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Mef'ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ'îlü / Fa'ûlün (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Hengâm-ı safâdır yine nûş-i mey eyle (13)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / _ _)

Zevk it bu gice defter-i âlâmı tay eyle (14)

(_ _ • / • • _ • / • _ _ • / • _ _)

Mutrıb iderek perde muhayyerle ser âğâz (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Bu zarb-ı fetih besteyi dem sâz-ı ney eyle (14)

(• _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Takti: 3 / 4 / 4 / 3 (14)

Ârızalar: … / me**y** **e**yle. … / gi**ce** … / … / ta**y** **e**yle.

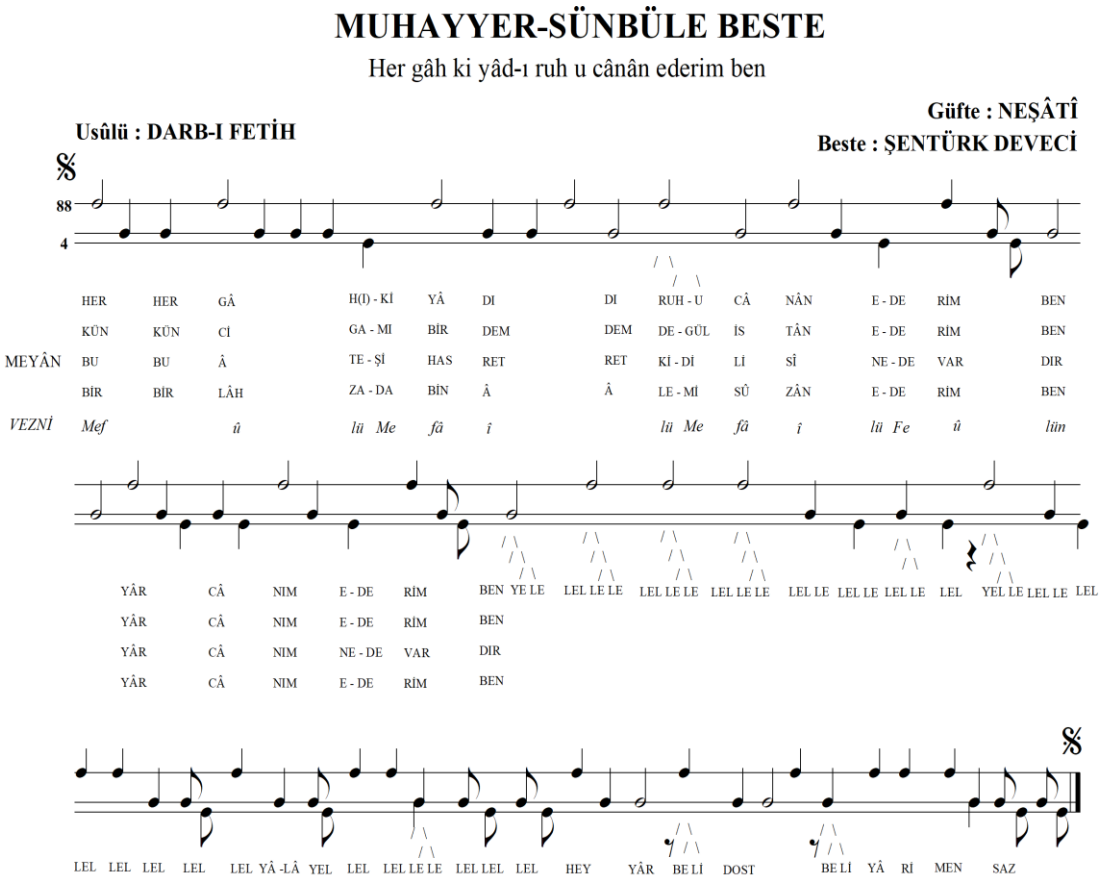
(vasıl) (*imâle)* *(vasıl)*

… / se**r** **â**ğâz. **Bu** …. /… … / ne**y** **e**yle

(vasıl) (*imâle)* *(vasıl)*

Not: Güftenin ilk satırında eksik hece mevcut.

4.1.10. Muhayyer - Sünbüle Beste'nin "Her Gâh ki" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Muhayyer Sünbüle makâmındaki "Her Gâh(ı) ki Yâd-ı Ruh-u Cânân Ederim Ben" beste formundaki eser, Hezec bahrindeki Mef' ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ' îlü / Fe' ûlün (Fa' îlün) vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Eser güfteye usûlün ilk darbı ile başlamıştır. Eser 4'lük mertebesiyle bestelenmiştir. Bir usûlün içine bir mısra ve terennüm yerleştirilmiştir. Güftenin açık kapalı uyumu olarak sadece üçüncü mısrada veznin 1. tef'ilesinde uyumsuzluk tespit edilmiştir. Eserde usûlün güfteye dağılımı dengeli bir şekilde gösterilmiştir. Eserin güftesinin usûl darplarına dağılımının dengeli ve uyumlu olduğu görülmektedir.

4.1.10.1. Muhayyer - Sünbüle Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Mef'ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ'îlü / Fa'ûlün (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Her gâh(ı) ki yâd-ı ruh u cânân ederim ben (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Künc-i gamı bir demde gülistân ederim ben (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Bu âteş-i hasret ki dil-i sînede vardır (14)

(• _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Bir lahzada bin âlemi sûzân ederim ben (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Takti: 3 / 4 / 4 / 3 (14)

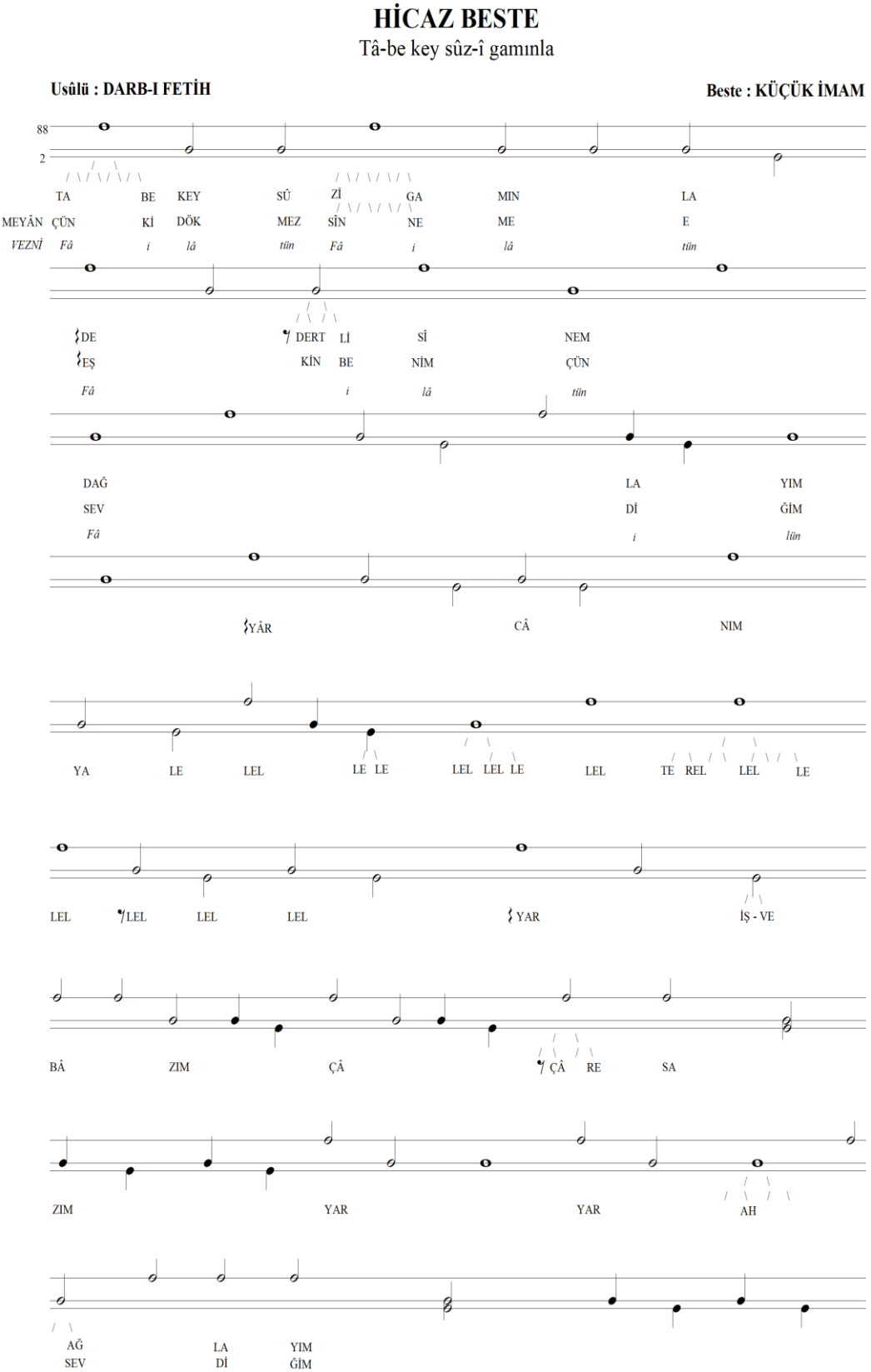
Ârızalar: / ... cânân**e** / derim … / gülistân**e** / derim …

(vasıl) *(vasıl)*

Bu âte / ş-i …

(*imâle)*

4.1.11. Hicaz Beste'nin "Tâ-Be Key" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Hicâz makâmındaki “Tâbe Key Sûz-i Gamınla Dertli Sînem Dağlayım” beste formundaki eser, Remel bahrindeki Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilün vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Eser güfteye usûlün ilk darbıyla başlamıştır. Eser orijinal notasında da gösterildiği gibi 2’lik mertebede bestelenmiştir. Bir usûlün içine bir mısra ve terennüm yerleştirilmiştir. Güftenin açık kapalı uyumu olarak birinci mısrada veznin 3. tef’ilesinde bir tane, ikinci mısrada veznin 1. tef’ilesinde bir tane 2.tef’ilesinde iki tane ve 3. tef’ilesinde bir tane ayrıca dördüncü mısrada veznin 2. tef’ilesinde bir tane ve 3. tef’ilesinde iki tane farklılık bulunmuştur. Eserin güftesi usûlün darplarına dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir.

4.1.11.1. Hicaz Beste’nin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün (15)

(_ • _ _ / _ • _ _ / _ • _ _ / _ • _)

Tâ-be key sûz-i gamınla dertli sînem dağlayım (15)

(_ • _ _ / _ • _ • / _ • _ _ / _ • _)

Nice bir sular gibi dağlar başında çağlayım (15)

(• • _ • / _ • • _ / _ • _ • / _ • _)

Çünki dökmezsin nem-i eşkin benim çün sevdiğim (15)

(_ • _ _ / _ • _ _ / _ • _ _ / _ • _)

Bâri koyver hâlime kendime kendim ağlayım (15)

(_ • _ _ / _ • • _ / • • _ • / _ • _)

Takti: 4 / 4 / 4 / 3 (15)

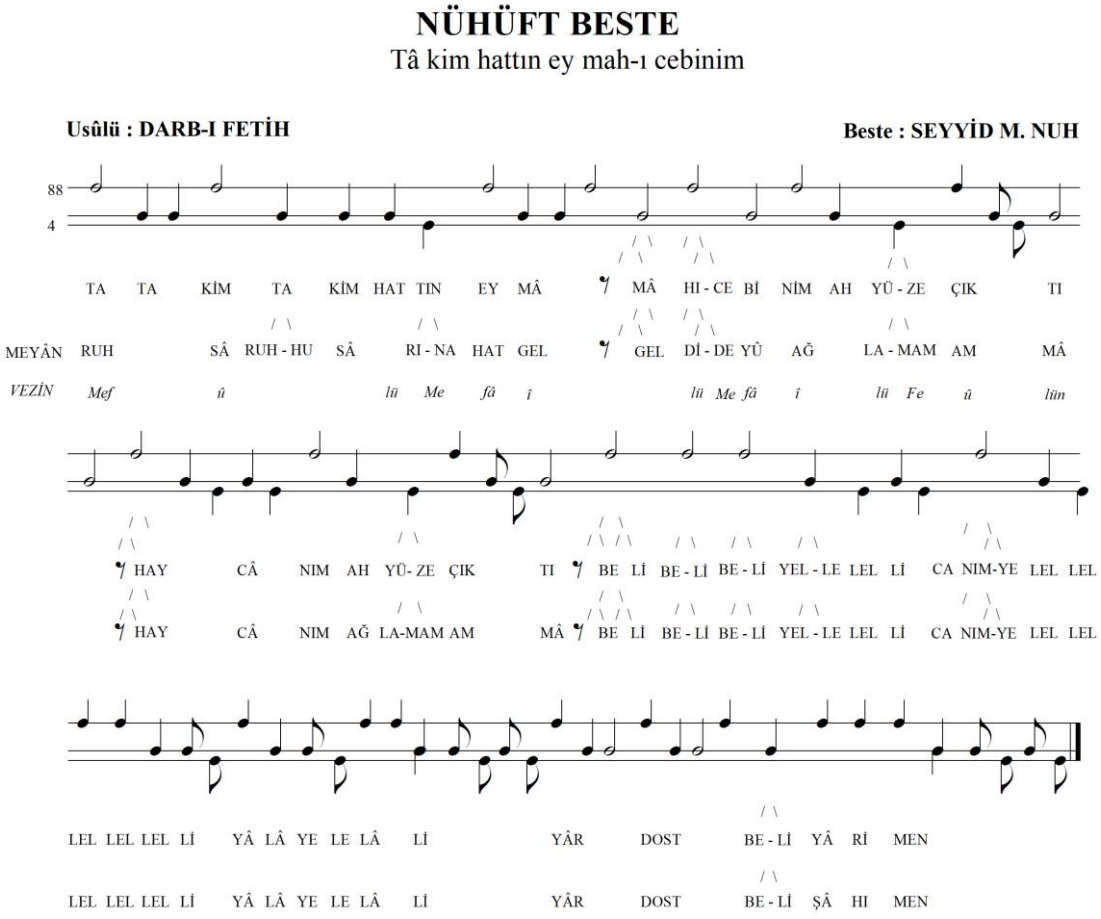
Ârızalar: … gamın**la** / … **Ni**ce bir **su** / lar gi**bi** dağ / lar başın**da**

(*imâle)* (*imâle)* (*imâle)* (*imâle)* (*imâle)*

/ hâli**me** ken / **di**me ken**di**m / ağlayım.

(*imâle)* (*imâle)* (*imâle)* *(vasıl)*

4.1.12. Nühüft Beste'nin "Tâkim Hatın Ey" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Nühüft makâmındaki "Tâkim Hatın Ey Mâh-ı Cebînim Yüze Çıktı" beste formundaki eser, Hezec bahrindeki Mef' ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ' îlü / Fe' ûlün (Fa' îlün) vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Bu eserde güfteye usûlün ilk darbıyla giriş yapmıştır. Eser notasında da belirtildiği gibi 4'lük mertebede bestelenmiştir. Bir usûlde bir mısra ve terennüm yer almaktadır. Güftenin açık kapalı uyumu olarak üçüncü mısrada veznin son tef'ilesi haricinde bir uyumsuzluk görülmemektedir. Eser güftesinin usûl darplarına dağılımı güftenin üçüncü satırında "ruhsârına" kelimesindeki "- rına" heceleri usûl darplarına farklı yerleştiği görülmektedir.

4.1.12.1. Nühüft Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Mef'ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ'îlü / Fa'ûlün (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Tâkim hatın ey mâh-ı cebînim yüze çıktı (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Esrâr-ı dil-i kalb-i hazînim yüze çıktı (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Ruhsârına hat geldi deyû ağlamam amma (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Baht-ı siyeh-i serbekemînim yüze çıktı (14)
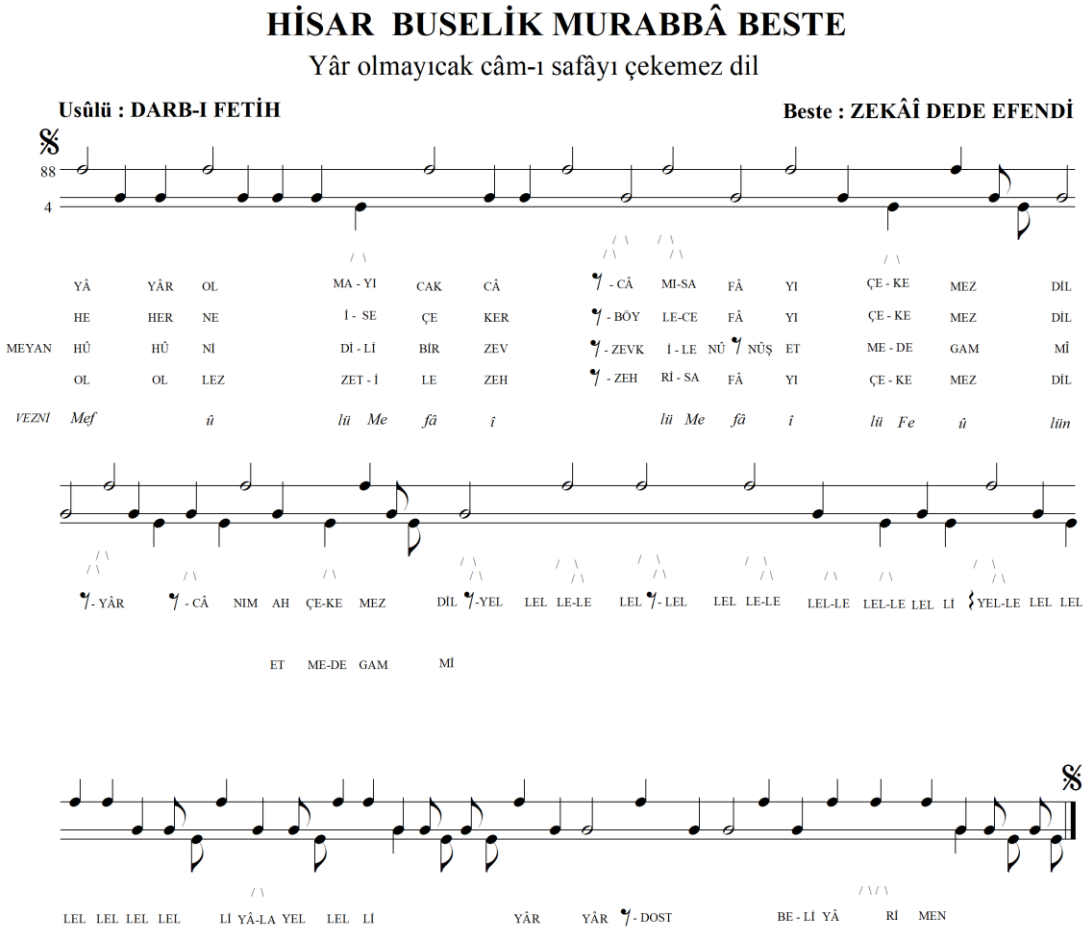
(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Takti: 3 / 4 / 4 / 3 (14)

Ârızalar: Tâkim ha / tı**n e**y… / ağla / ma**m a**mma

(vasıl) *(vasıl)*

4.1.13. Hisar Buselik Murabbâ Beste'nin "Yâr Olmayıcak" Güftesinin Darb-ı Fetih Usûlüne Göre Dağılımı

Hisar Buselik makâmındaki "Yâr Olmayıcak Câm-ı Safâyı Çekemez Dil" murabbâ beste formundaki eser, Hezec bahrindeki Mef' ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ' îlü / Fe' ûlün (Fa' îlün) vezin kalıbıyla bestelenmiştir. Eser güfteye usûlün ilk darbıyla girmiştir. Eser orijinal notasında da belirtildiği gibi 4' lük mertebe ile bestelenmiştir. Bir usûlde bir mısra ve terennüm kullanılmıştır. Güftenin açık kapalılık uyumu olarak ikinci mısrada veznin hece sayısına göre fazla hece bulunmaktadır ve buna bağlı olarak uyumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Birinci mısrada veznin 3. tef'ilesinde 1 tane, ikinci mısrada veznin 1. tef'ilesinde 1 tane, 2. tef'ilesinde 2 tane, 3. ve 4. tef'ilesinde birer tane, dördüncü mısrada veznin 2. tef'ilesinde ve 3. tefilesinde olmak üzere 8 adet farklılık tespit edilmiştir. Eserin güftesinin usûle dağılımının dengeli ve uyumlu olduğu görülmektedir.

4.1.13.1. Hisar Buselik Murabbâ Beste'nin Güftesinin Şekil Özellikleri

Vezni: Mef'ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ'îlü / Fa'ûlün (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Yâr olmayıcak câm-ı safâyı çekemez dil (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ • • / • _ _)

Her neyse çeker böyle cefâyı çekemez dil (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ • • / • _ _)

Hûn-i dili bir zevk ile nûş etmede ''Gâmmî'' (14)

(_ _ • / • _ _ • / • _ _ • / • _ _)

Ol lezzet ile zehr-i safâyı çekemez dil (14)

(_ _ • / • • _ • / • _ • • / • _ _)

Takti: 3 / 4 / 4 / 3 (14)

Ârızalar: Yâ**r o**lma / yıcak safâ**yı** çe / … cefâ**yı** çe / …

(vasıl) *(imâle)* *(imâle)*

… zev**k i** / le nû**ş e**tme / de… Ol lezze**t** / **ile**

(vasıl) *(vasıl)* *(vasıl) (imâle)*

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Darb-ı Fetih usûlünde bestelenmiş sözlü eserlerin usûl - arûz vezni ilişkisi konulu çalışmada, şu sonuçlara ulaşılmıştır;

Darb-ı Fetih usûlü tarihi süreç içerisinde adı aynı kalmakla birlikte değişime uğramış ve 88 zamanlı yapısıyla günümüze ulaşmayı başarmıştır. İncelenen sözlü eserlerin tamamının beste formunda bestelendiği görülmektedir. Bestelerin bir usûl içerisinde zemin ve terennüm ve yine bir usûl içerisinde meyan ve terennüm olarak yerleştirildiği görülmüştür.

Darb-ı Fetih usûlünde bestelenmiş 13 sözlü esere ulaşılmıştır. İncelenen sözlü eserlerin hepsinin beste formunda eserler olduğu ve eserlerin hepsinde lafzî ve ikâî terennüm kullanıldığı görülmektedir. Eserler genellikle usûlün ilk darbı ile güfteye giriş yapmış, bir tanesinin yarım vuruşluk es ile başladığı tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucu eserlerin genel olarak güftelerinin usûle dağılımının dengeli olduğu görülmüştür.

Darb-ı Fetih usûlünde bestelenen 13 eserin; 10 tanesi Hezec bahrinde olup, Mef' ûlü / Mefâ' îlü / Mefâ' îlü / Fe' ûlün (Fa' îlün) vezin kalıbıyla, eserlerden 2 tanesinin Muzâri bahrinde olup, Mef'ûlü / Fâ' ilâtü / Mefâ' îlü / Fâ' ilün vezin kalıbıyla, eserlerden 1 tanesinin de Remel bahrinde olup, Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün vezin kalıbıyla bestelenmiştir.

Çalışma sonucunda hecelerin vezne dağılımı incelenmiş ve bazı farklılıkların olduğu yerler bulunmuştur. Dağılımdaki bu farklılıklara sebep olarak yapılan melodi vurgulamaları, notaların günümüze kadar aktarımında tahribat sonucu sehven yazıldığı veya besteci tarafından kaynaklanan hatalar olabileceği ve bazı güftelerin mısraların hece sayılarında farklılıklar göstermesi olduğu düşünülmektedir. Mertebesi ve vezin kalıbı benzerlik gösteren güftelerde hece dağılımları daha çok benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Güfte vezinlerinin araştırılması sürecinde güftedeki bazı farklılıkların zaman içerisindeki değişimleri sonucu günümüze ulaşması sebebiyle, tespit edilen güfte yanlışlıkları mümkün mertebe düzeltilerek incelenmesi yapılmıştır.

5.2. ÖNERİLER

- Araştırmanın konusu olan Darb-ı Fetih usûlü ve buna benzer büyük usûllerde bestelenen eserlerin Türk müziği eğitimi verilen kurum ve kuruluşlarda sonraki nesillere bu büyük form ve usûllerin daha doğru aktarımı için kullanılması,
- Klasik Türk Mûsıkîsi icra topluluklarında yapılan etkinlik ve konserlerde bu veya buna benzer eserlerin daha sık yer verilmesi,
- Ortaya konulan bu çalışmaların günümüz ve sonraki bestekârların büyük form ve usûllerde eser bestelerken çalışmadan çıkarılan sonuçları değerlendirmesi,
- Türk Müziğindeki sözlü formların ehemmiyeti sebebiyle, araştırmaya açık birçok konunun olması sözlü eserlerin usûl - arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi besteleme tekniklerine olan katkıları olduğu için bu çalışmaların daha çok üzerinde durulması önerilmektedir.

6. KAYNAKÇA

Akbulut, Y. (1990). *Klâsik Türk Müziği Şarkı Formu'nda Usûl-Arûz Vezin ilişkisi.* Sanatta Yeterlilik Çalışması. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Aksın Çevik, A. E. (2011) *Sultân III. Selîm'in Beste Formundaki Eserlerinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aksu, F.Â (1988). *Abdülbâki Nâsır Dede ve Tedkîkü Tahkik Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Algan, G. (2009). *Yesârî Âsım Arsoy'un Güftesi Arûz Vezninde Yazılmış Şarkılarında Usûl - Arûz Vezni İlişkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Altınel Çoban, N. Y. (2020). Buhûrizâde Mustafa Itrî'ye Ait Ağır Semâî Formundaki Eserlerin Arûz - Usûl İlişkisi Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi,* 13 (71), 337-349.

Altun Öney, Ş. (2018). *Güfte Mecmualarında Vezin, Usûl, Güfte İlişkisi: Haşim Bey Mecmuası Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Behar, C. (1992). *Zaman, Mekân, Müzik.* İstanbul: AFA Yayıncılık.

Bildik, Ö. (2010). *Râkım Elkutlu'nun Eserlerinde Usûl - Arûz İlişkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Afyonkarahisar.

Çakır, A. (1995). *Darb-ı Fetih Usûlü ve Bu Usûlde Bestelenmiş Eserlerin Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çevikoğlu, T. (2010). *Mevlevîhânelerin Faaliyette Olduğu Dönemde Bestelenmiş Mevlevi Âyinlerinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi.* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çolakoğlu Sarı, G. (2018). Osmanlı-Türk Müziği Besteleme Geleneğinde Gizli Kalan Aritmetik: Vezin - Usûl ve Güfte. *Sosyal Bilimler Dergisi,* 5(20), 1-20.

Develioğlu, F. (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (16. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilber, M. C. (2020). Sermüezzin Rifat Bey'in Hicâzkâr Makamındaki Eserlerinin Usûl - Arûz İlişkisi Açısından İncelenmesi. *Onlıne Journal Of Musıc Scıences*, 5(2), 135-156.

Dilçin, C. (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gargun, A. (2011). *Dede Efendi, Zekâî Dede ve Dellalzâde'nin Beste Formunda, Zencir Usûlündeki Eserlerinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Gözcü, S. (2021). *III. Selim'in Ağır ve Yürük Semâîlerinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Güldaş, S. (2003). *Türk Mûsikîsinde Prozodi*. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.

Güneş, G. (2011). *Tanburî Ali Efendi'nin Ağır Semâî Formunda Bestelenmiş Eserlerinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

İlhan, A. B. (2003). *Klasik Türk Mûsikîsi 5 ilâ 10 Zamanlı Usûllerde Usûllerde Usûl - Arûz Vezni İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri* (11. Baskı). Bilim Kitap Kırtasiye Limited Şirketi,

Karaman, S. (2010). *Dede Efendi'nin Semâîlerinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Karasar, N. (2009-2017) *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.

Kesik, B., & Şenödeyici, Ö. (2019). *Aruz Teori ve Uygulama*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 8(15), 170-189

Köroğlu, G. N., Karaman, S. (2020) Zekâî Dede'nin Lenk Fahte Usûlündeki Nakış Bestesinin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Açısından İncelenmesi ve Makamsal Analizi. *Fine Arts Dergisi,* 15 (1), 32 - 43.

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi. Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.; 11(1), 323-343.

Özkan, İ.Ö. (1993). Darb-ı Fetih. TDV İslam Ansiklopedisi, 8. cilt, 486 – 487.İstanbul

Özkan, İ.Ö. (2000). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*. (6.Baskı) İstanbul: Ötüken Neşriyatı

Parmaksız, M. N. (2016). *Bodleian Kütüphanesi 127-128 Numaralı Türk Mûsikîsi Güfte Mecmuâsının İncelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Sakin, S. M. (2021). *Mehmet Zekâi Dede Efendinin Ağır Semai Formunda Bestelediği Eserlerin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Antalya.

Tanrıkorur, C. (1998). *Müzik Kimliğimiz Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

Tanrıkorur, C. (2003). *Osmanlı Dönemi Türk Mûsîkîsi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Tanrıokur, C. (1991). Türk Mûsikîsinde Usûl-Vezin Münasebeti. *Erdem,* 7 (20),713.

Tekin, H. (1999). *Lâdiki Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-fethiyye'si*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Niğde

Türkel Oter, S., Yıldırım, A., (2010). Şeyh Gâlib'in Bestelenmiş Şiirlerinde Usûl - Vezin İlişkisi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*, 27, 211-247.

Ural, A., & Kılıç, İ., (2011). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi,* Detay Yayıncılık, Ankara.

Usta, Z. (2016). *Beste-i Kadîm Âyîn-i Şerîflerin Usûl - Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi ve Nüsha Karşılaştırmaları.* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yakınlar, Ö. (2018). *Evsat Usûlünde ve Tevşîh Formunda Bestelenmiş Eserlerin Usûl - Arûz Vezni Yönünden İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
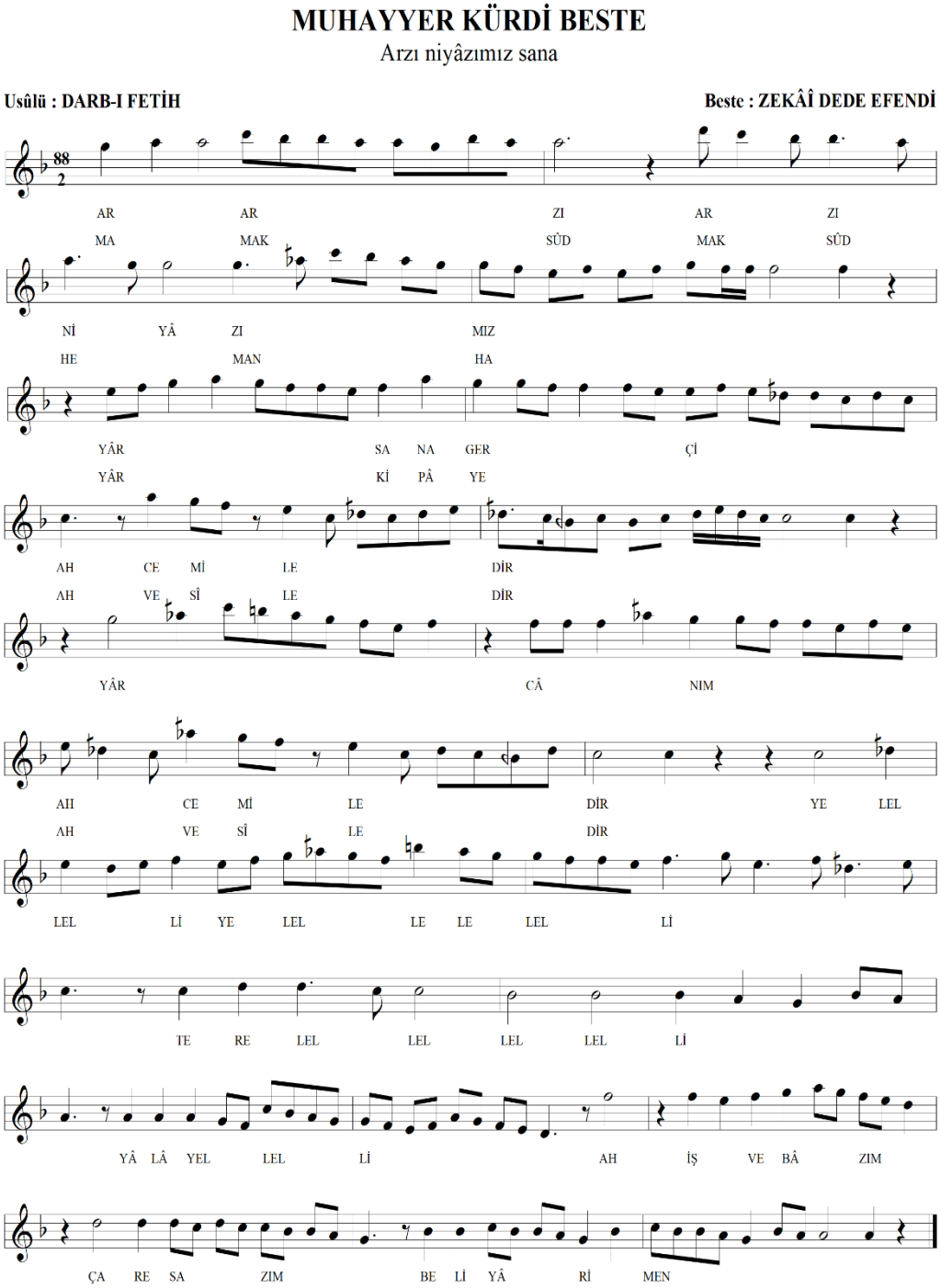
Yalçın, T. (1988) *Türk Mûsıkîsinin Meseleleri*, s.88 İstanbul: Pan yayıncılık

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara. Seçkin Yayıncılık.
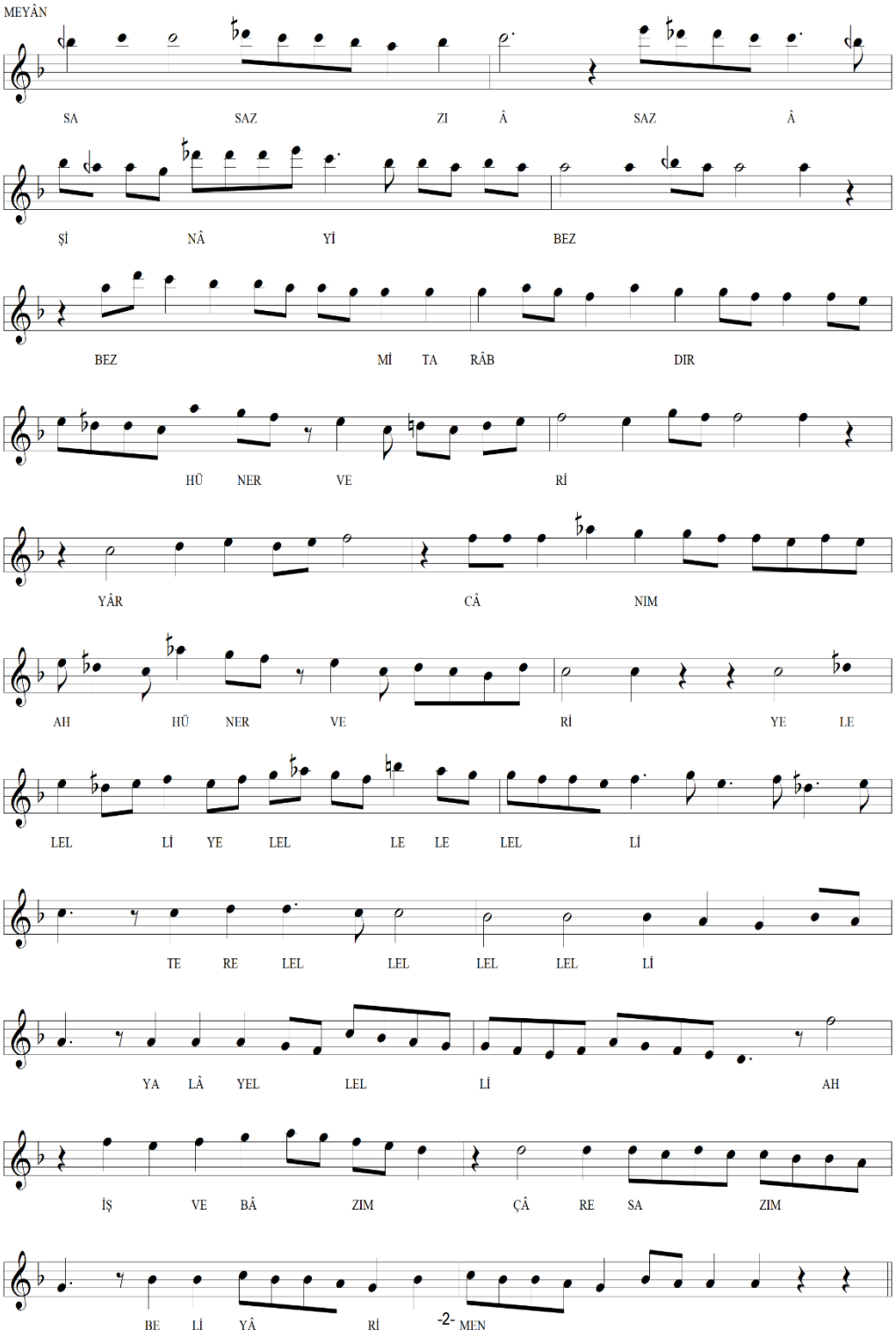
Yılmaz, N. (2019). Mef 'ûlü/ Mefâ 'îlü/ Mefâ 'îlü/ Fe 'ûlün Vezninde Devr-i Kebîr ve Remel Usûlündeki İki Eserin Usûl - Ezgi ve Usûl - Vezin Yönünden İncelenmesi. *Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 4 (7), 228-242.

7. EKLER

EK-1

MUHAYYER KÜRDİ BESTE
Arzı niyâzımız sana
Usûlü : DARB-I FETİH
Beste : ZEKÂÎ DEDE EFENDİ
AR AR ZI AR ZI
MA MAK SÛD MAK SÛD
Nİ YÂ ZI MIZ
HE MAN HA
YÂR SA NA GER Çİ
YÂR Kİ PÂ YE
AH CE Mİ LE DİR
AH VE SÎ LE DİR
YÂR CÂ NIM
AH CE Mİ LE DİR YE LEL
AH VE SÎ LE DİR
LEL Lİ YE LEL LE LE LEL Lİ
TE RE LEL LEL LEL LEL Lİ
YÂ LÂ YEL LEL Lİ AH İŞ VE BÂ ZIM
ÇA RE SA ZIM BE Lİ YÂ Rİ MEN

MEYÂN

SA SAZ ZI Â SAZ Â
Şİ NÂ Yİ BEZ
BEZ Mİ TA RÂB DIR
HÜ NER VE Rİ
YÂR CÂ NIM
AH HÜ NER VE Rİ YE LE
LEL Lİ YE LEL LE LE LEL Lİ
TE RE LEL LEL LEL LEL Lİ
YA LÂ YEL LEL Lİ AH
İŞ VE BÂ ZIM ÇÂ RE SA ZIM
BE Lİ YÂ Rİ -2- MEN
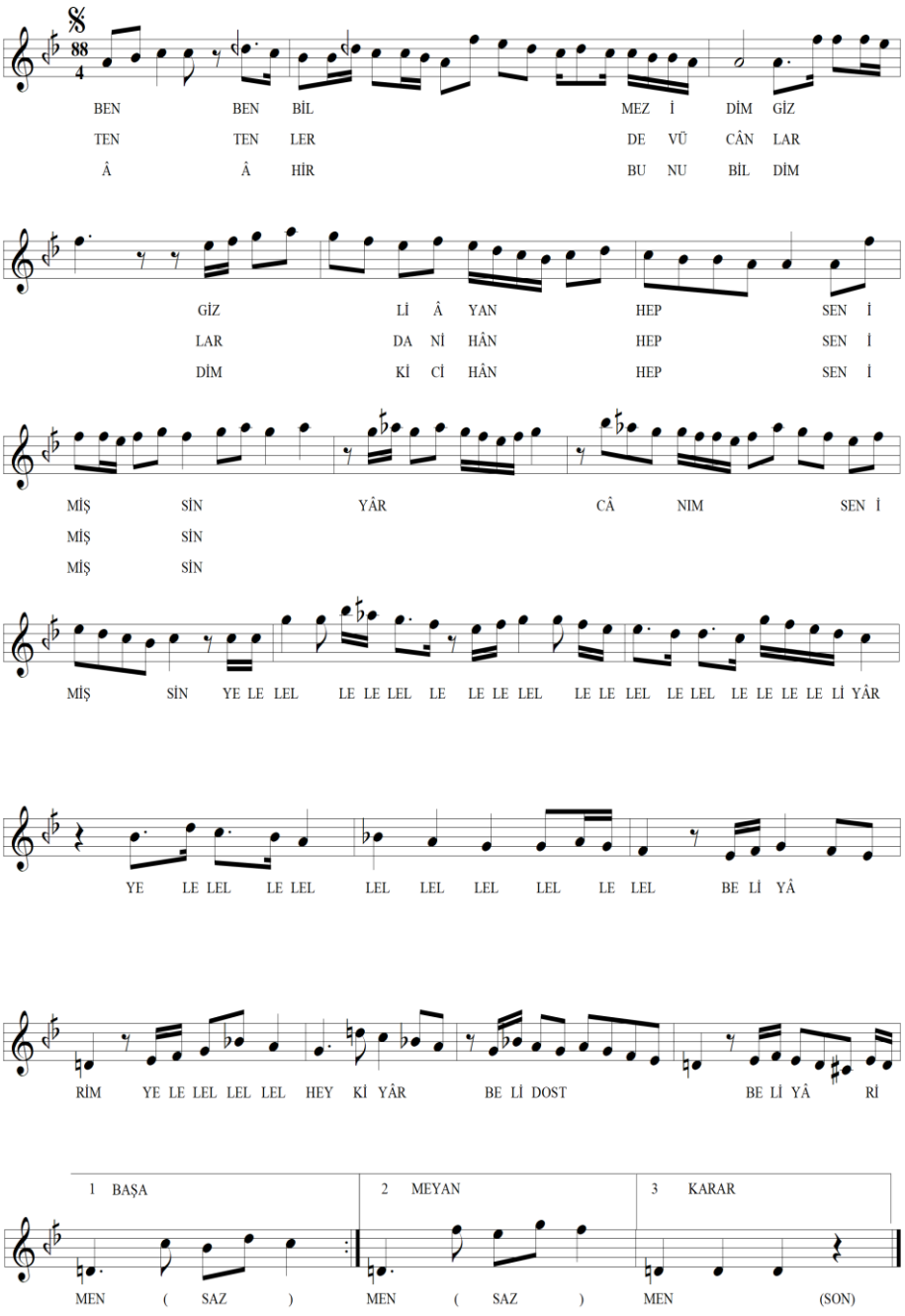
EK-2

ŞÎVENÜMÂ BESTE
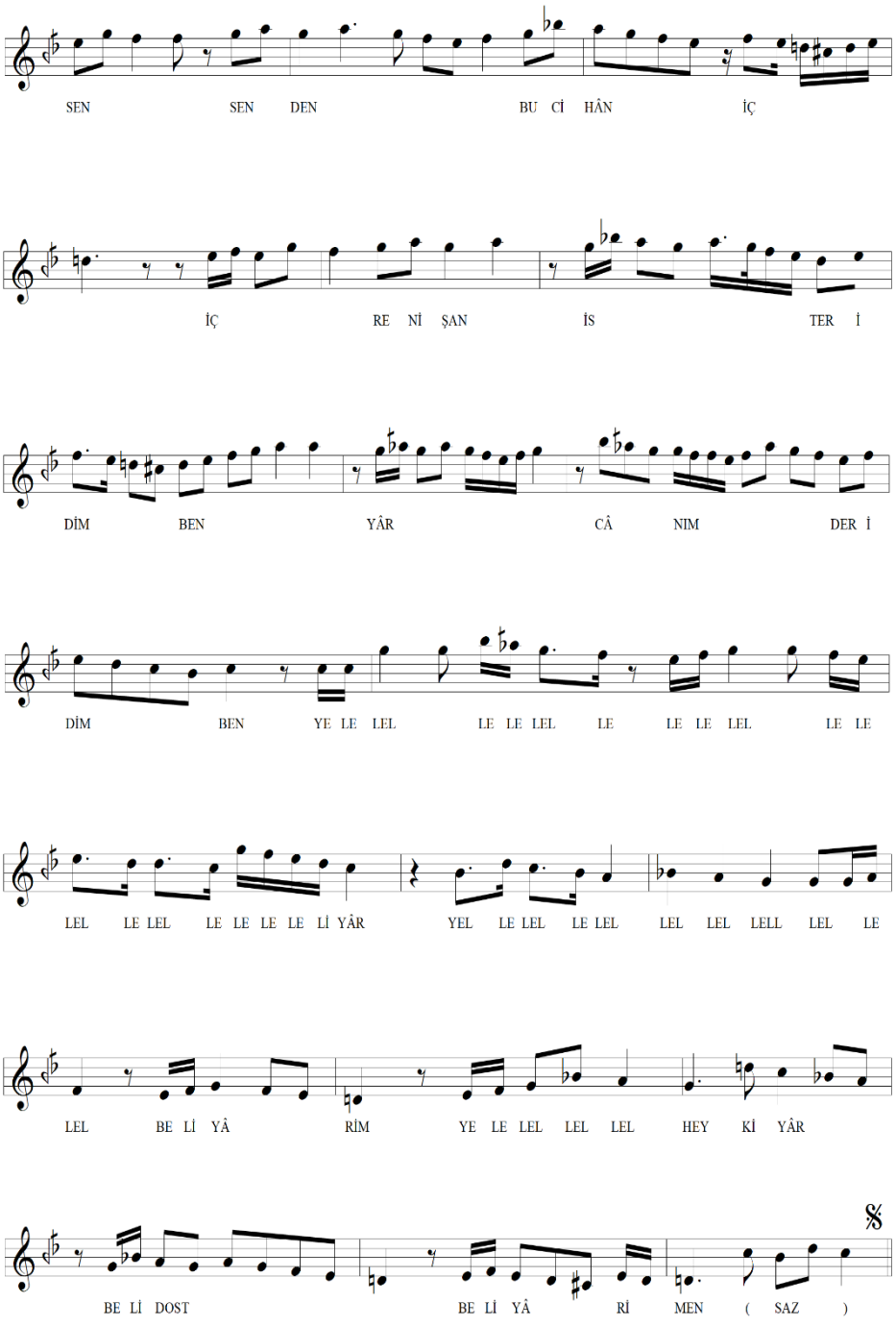
Ben bilmez idim gizli âyân hep sen imişsin

Güfte: MOLLA CÂMÎ
Beste: ŞENTÜRK DEVECİ

Usûlü: DARB-I FETİH

MEYÂN

SEN SEN DEN BU Cİ HÂN İÇ
İÇ RE Nİ ŞAN İS TER İ
DİM BEN YÂR CÂ NIM DER İ
DİM BEN YE LE LEL LE LE LEL LE LE LE LEL LE LE
LEL LE LEL LE LE LE LE Lİ YÂR YEL LE LEL LE LEL LEL LEL LELL LEL LE
LEL BE Lİ YÂ RİM YE LE LEL LEL LEL HEY Kİ YÂR
BE Lİ DOST BE Lİ YÂ Rİ MEN (SAZ)
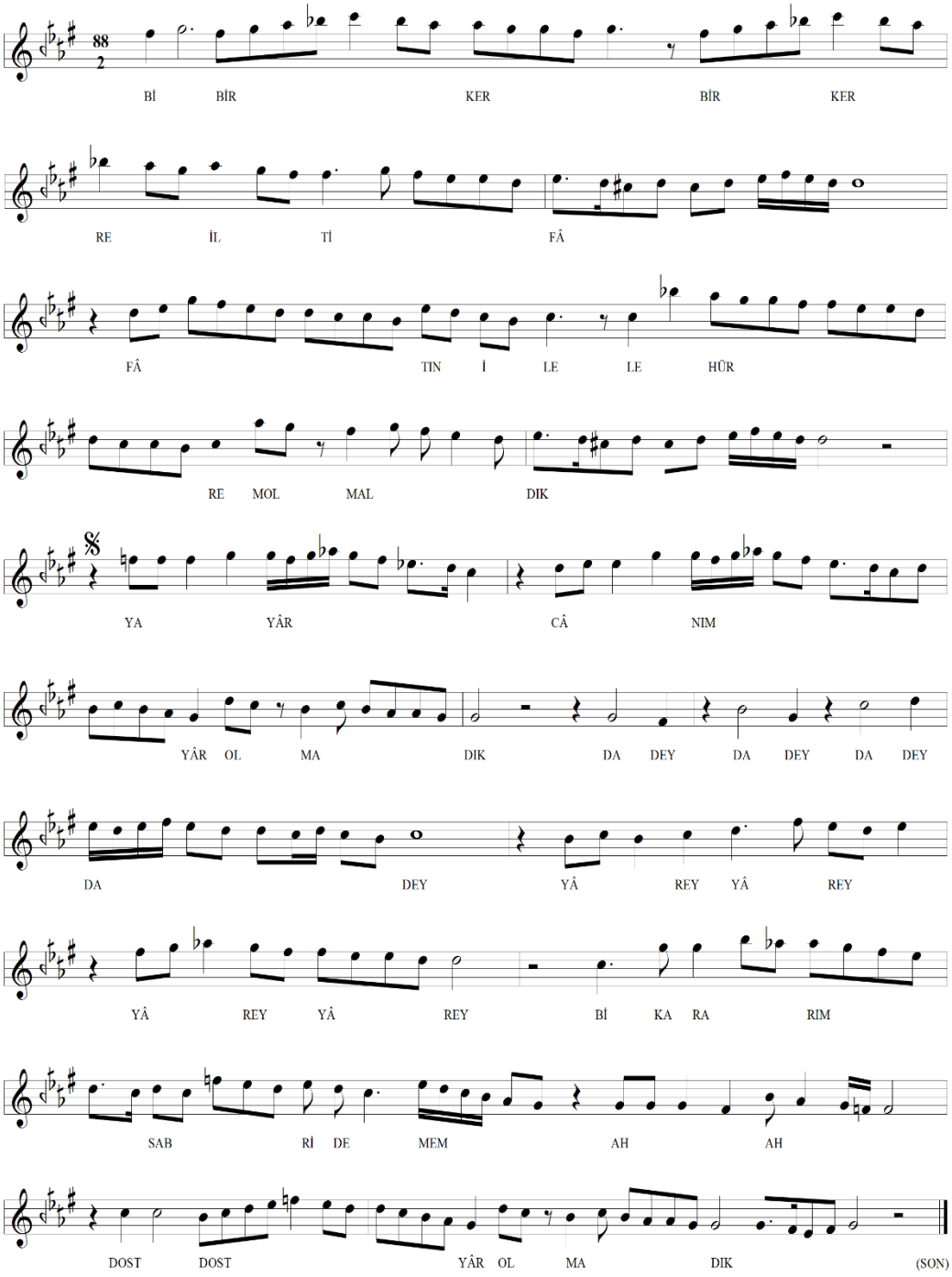
-2-

EK-3
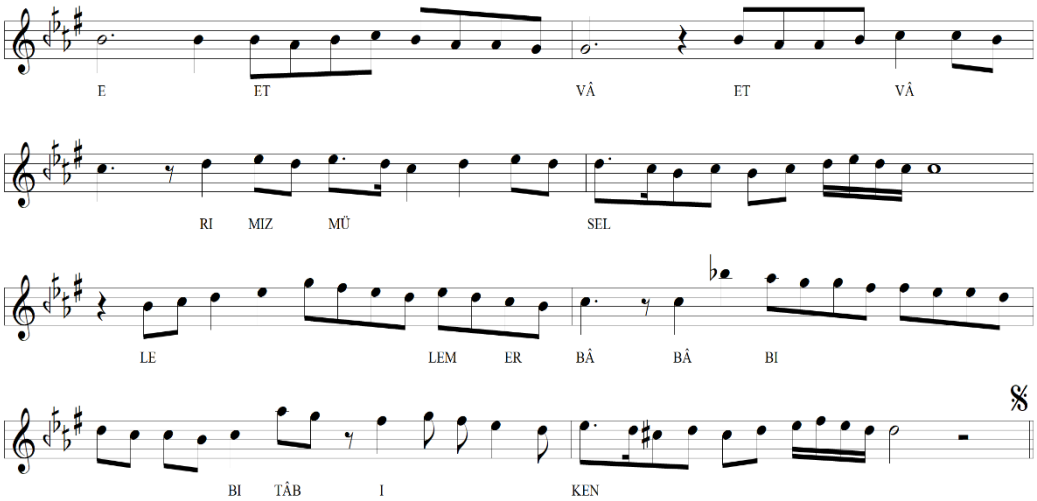
HİCAZKÂR MURABBÂ BESTE

Bir kere iltifâtın ile

Usûlü : DARB-I FETİH **Beste : ZEKÂÎ DEDE EFENDİ**

MEYÂN
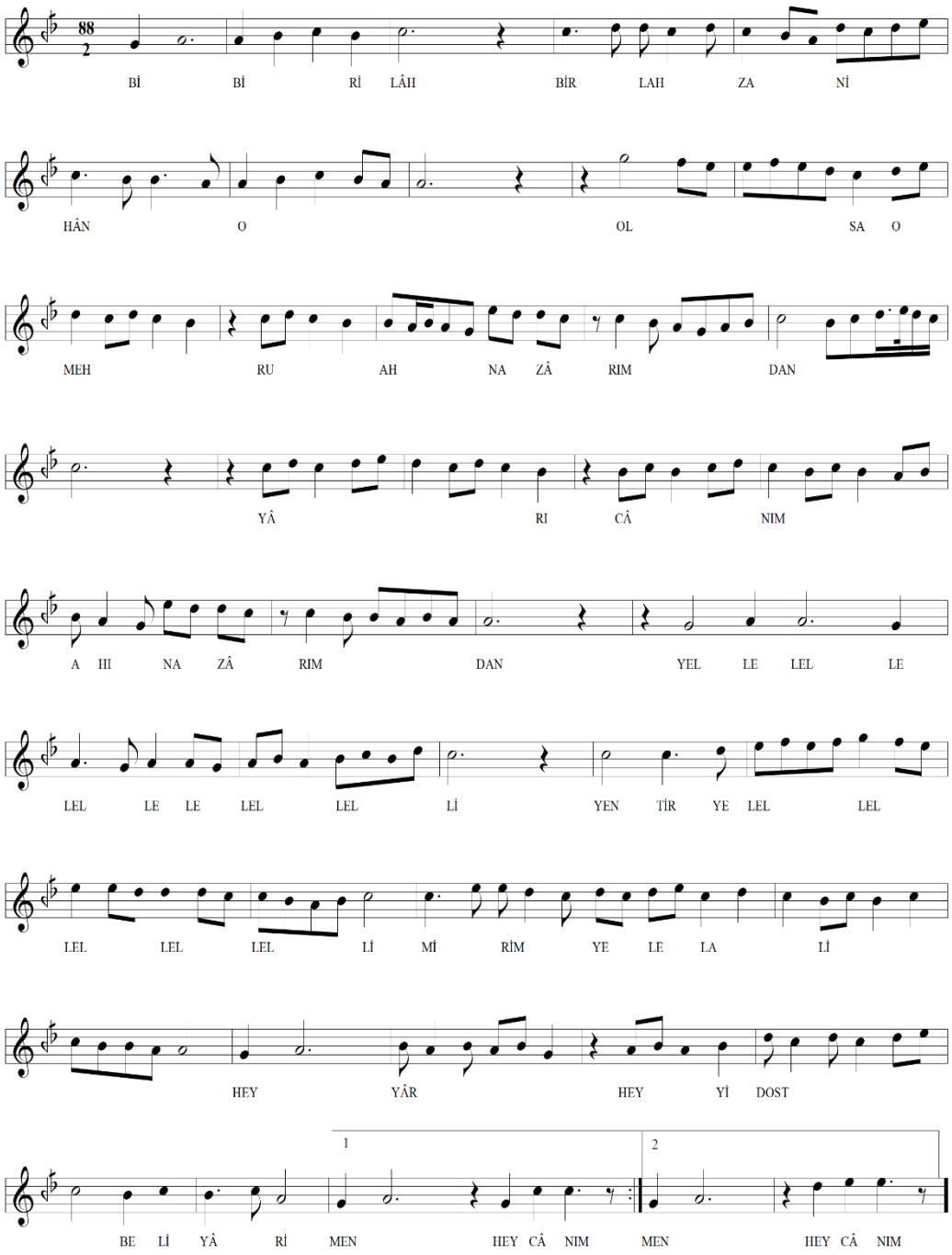

EK-4
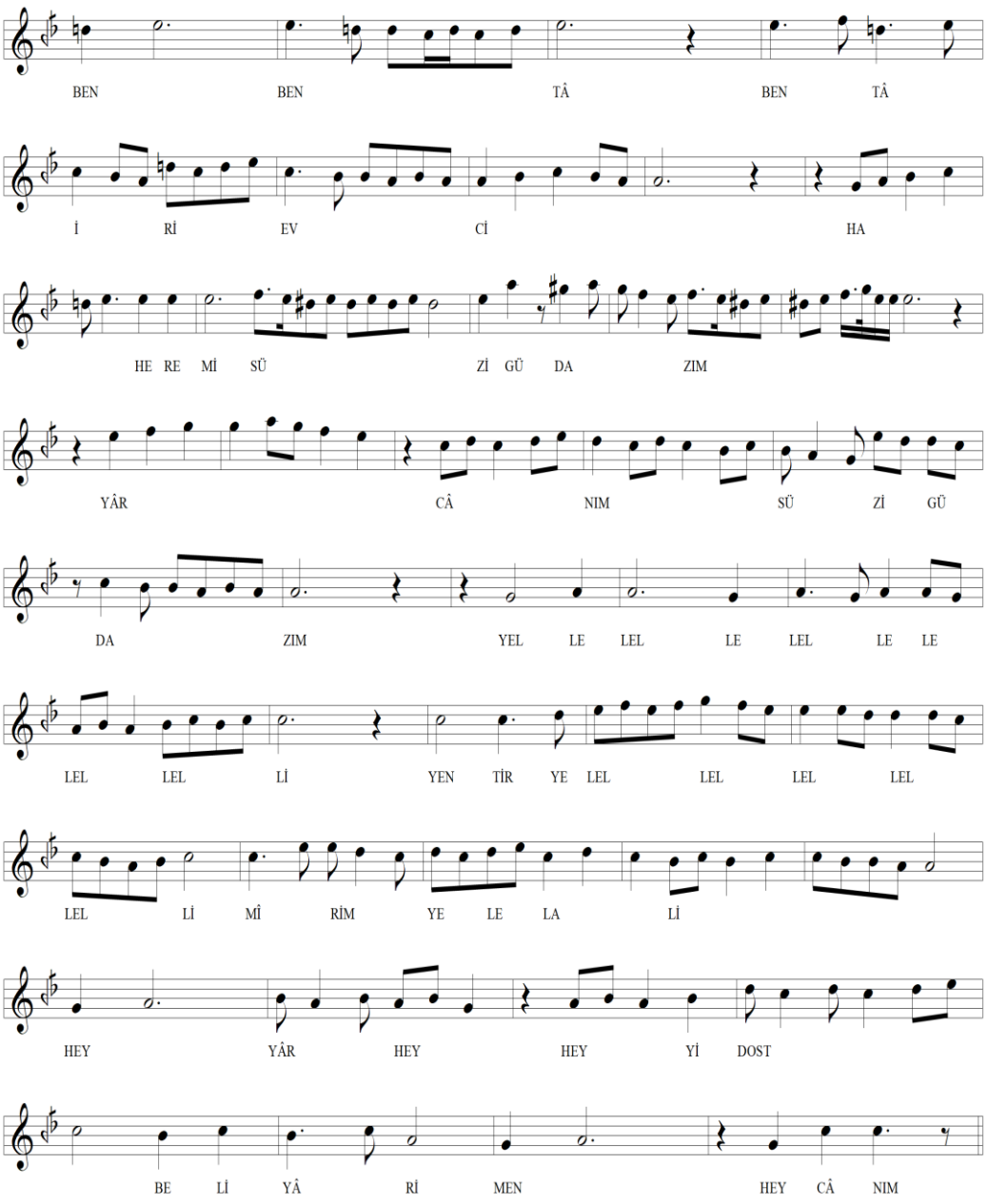
SABÂ BESTE

Bir lahza nihân olsa

Usûlü : DARB-I FETİH **Beste : ZEKÂÎ DEDE EFENDİ**

MEYÂN
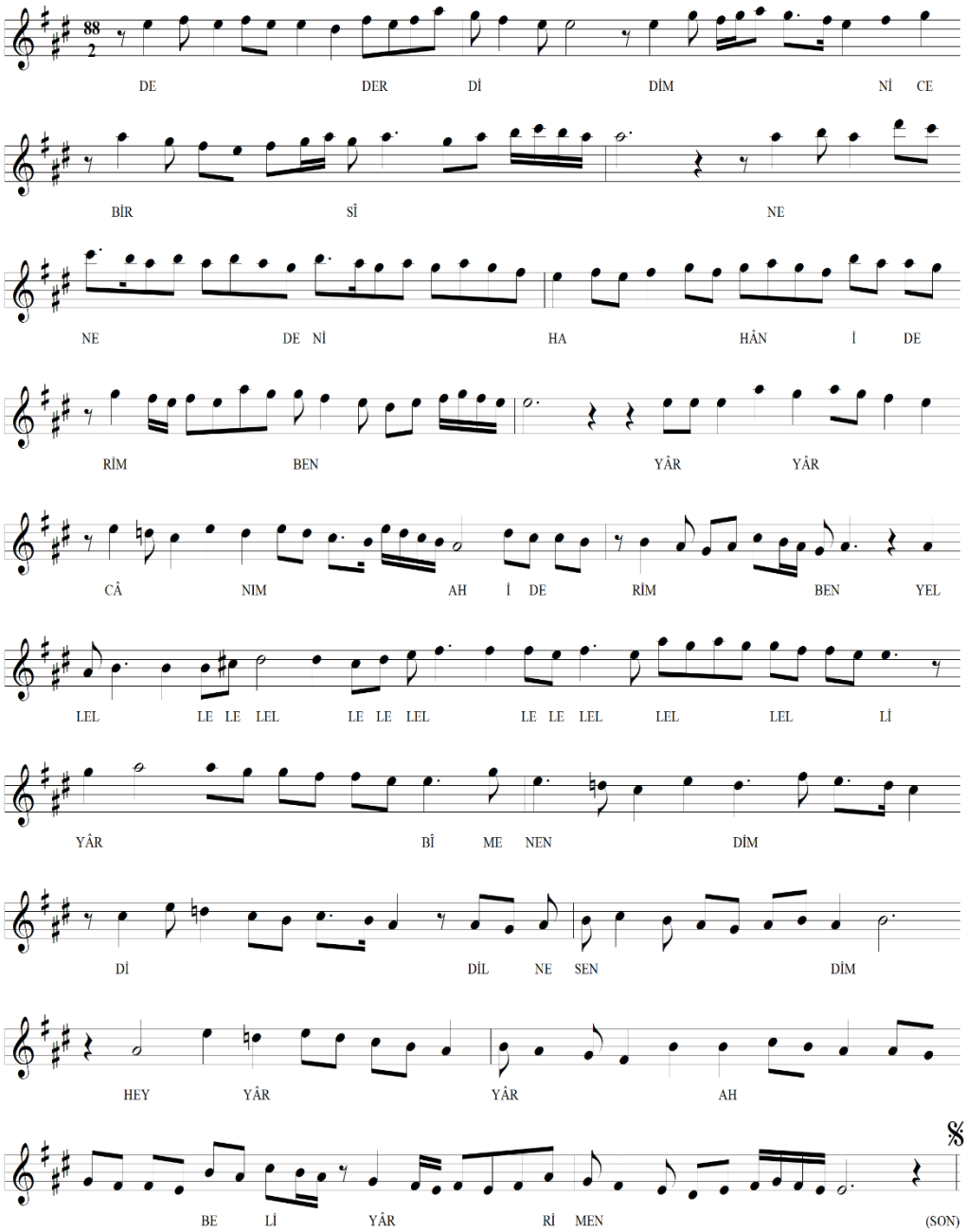

BEN BEN TÂ BEN TÂ
İ Rİ EV Cİ HA
HE RE Mİ SÜ Zİ GÜ DA ZIM
YÂR CÂ NIM SÜ Zİ GÜ
DA ZIM YEL LE LEL LE LEL LE LE
LEL LEL Lİ YEN TİR YE LEL LEL LEL LEL
LEL Lİ Mİ RİM YE LE LA Lİ
HEY YÂR HEY HEY Yİ DOST
BE Lİ YÂ Rİ MEN HEY CÂ NIM

EK-5
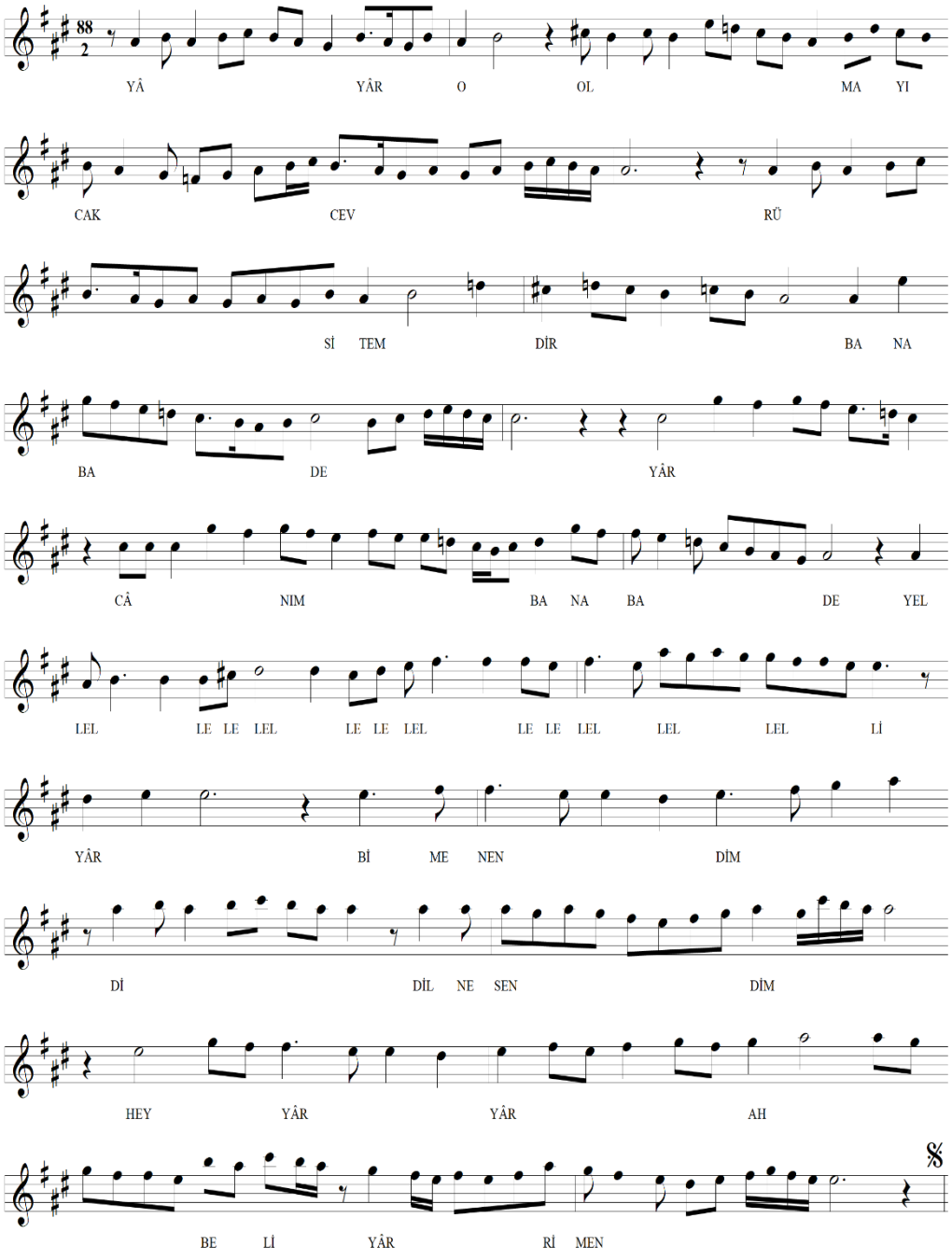
SÛZİDİL NAKIŞ BESTE

Derdim nice bir sinede

Usûlü : DARB-I FETİH **Beste : EYYÜBİ MEHMET BEY**

MEYÂN

YÂ YÂR O OL MA YI
CAK CEV RÜ
Sİ TEM DİR BA NA
BA DE YÂR
CÂ NIM BA NA BA DE YEL
LEL LE LE LEL LE LE LEL LE LE LEL LEL LEL Lİ
YÂR Bİ ME NEN DİM
Dİ DİL NE SEN DİM
HEY YÂR YÂR AH
BE Lİ YÂR Rİ MEN

-2-
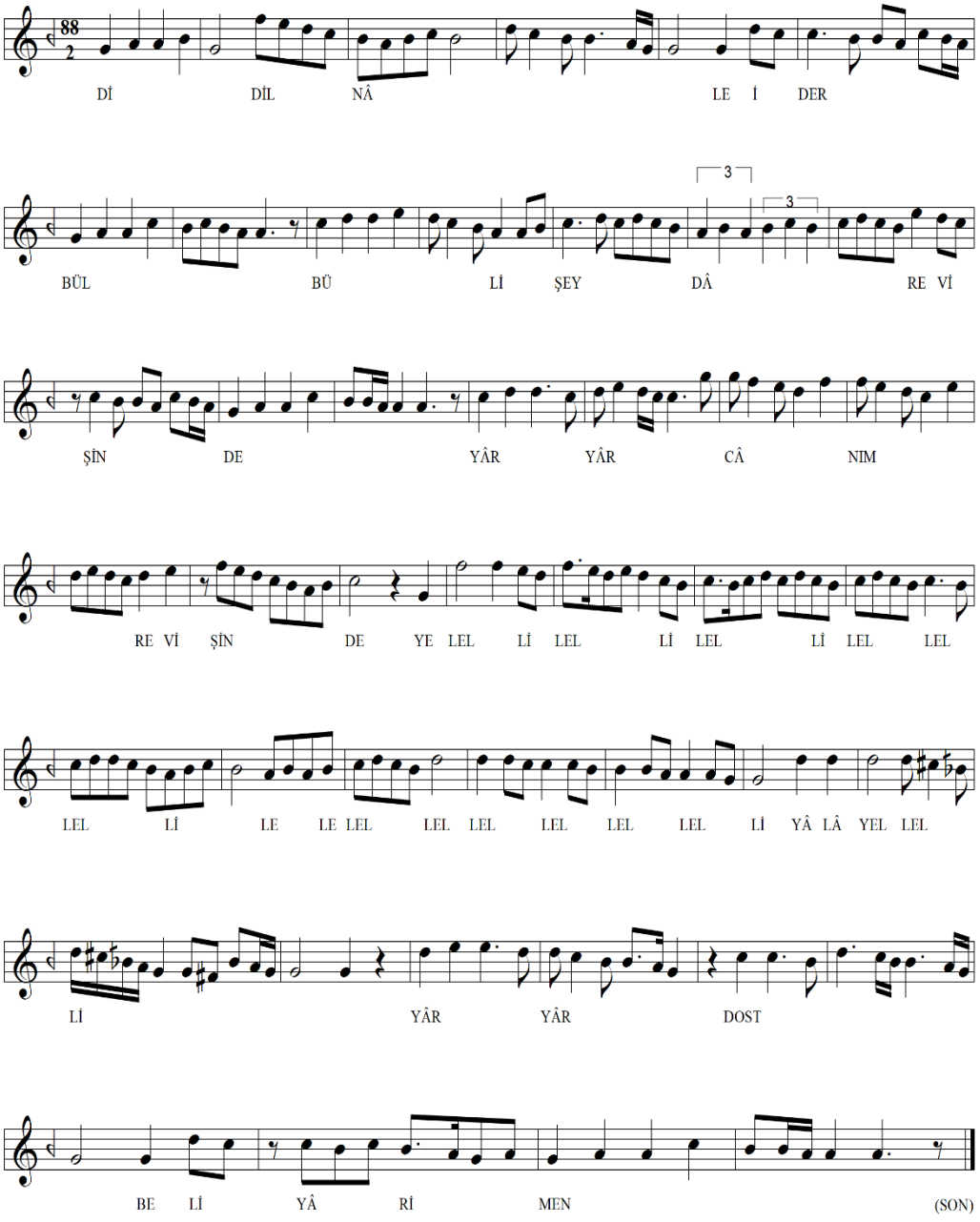
EK-6

UŞŞÂK BESTE

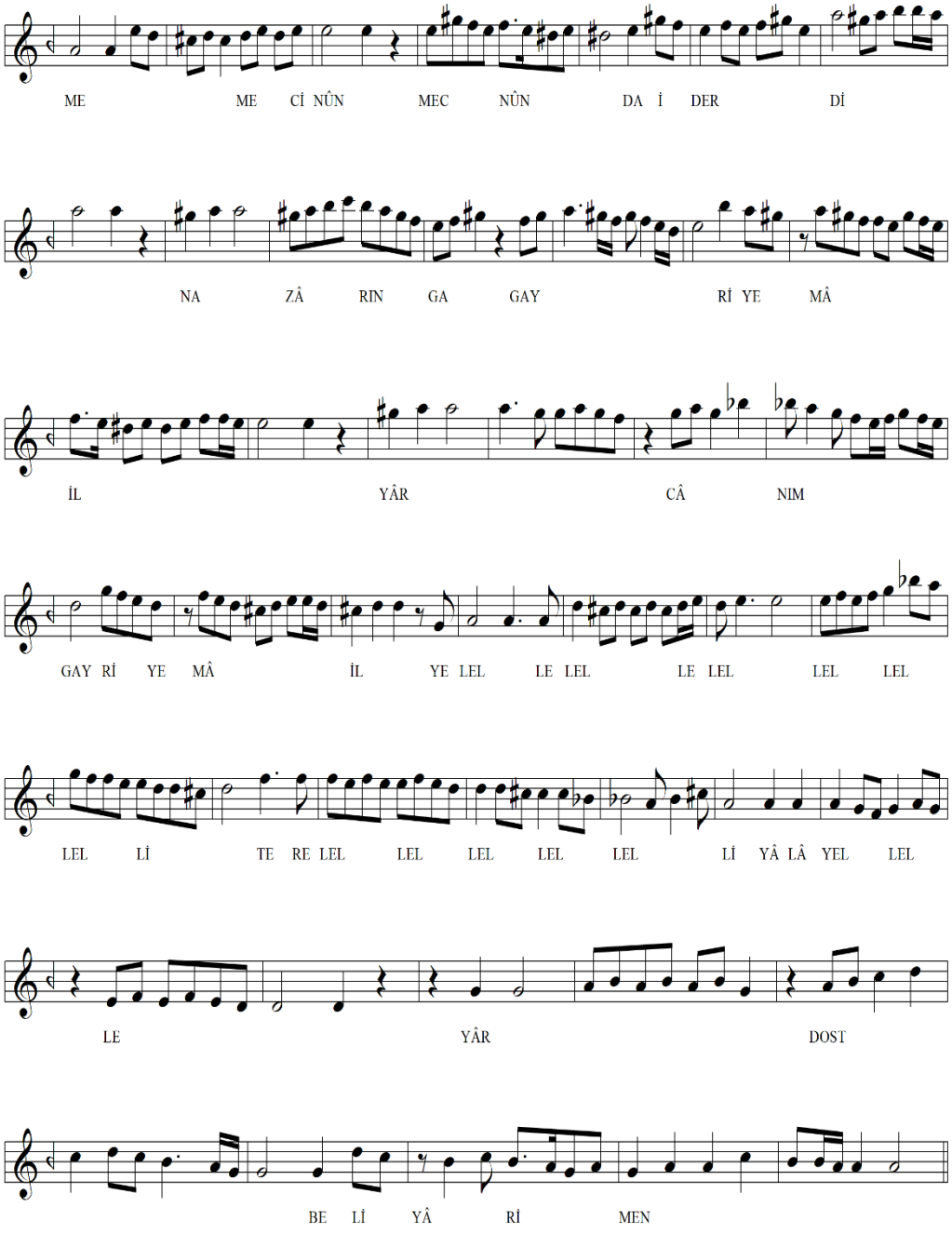
Dil nâle eder bülbül-i şeydâ

Usûlü : DARB-I FETİH

Beste : HAMMÂMÎ ZÂDE İSMAİL DEDE EFENDİ

MEYÂN

ME ME Cİ NÛN MEC NÛN DA İ DER Dİ
NA ZÂ RIN GA GAY Rİ YE MÂ
İL YÂR CÂ NIM
GAY Rİ YE MÂ İL YE LEL LE LEL LE LEL LEL LEL
LEL Lİ TE RE LEL LEL LEL LEL LEL Lİ YÂ LÂ YEL LEL
LE YÂR DOST
BE Lİ YÂ Rİ MEN
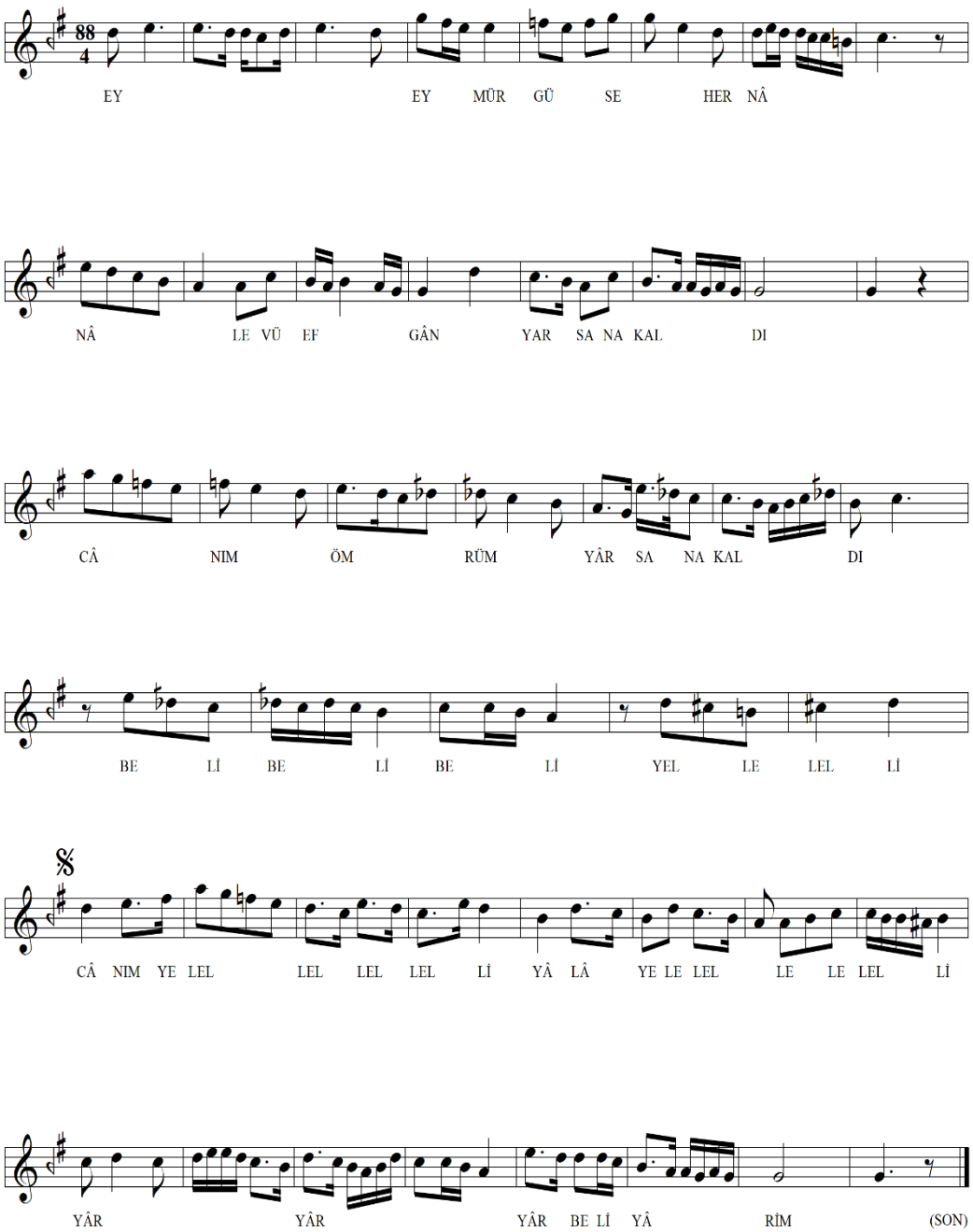
-2-

EK-7
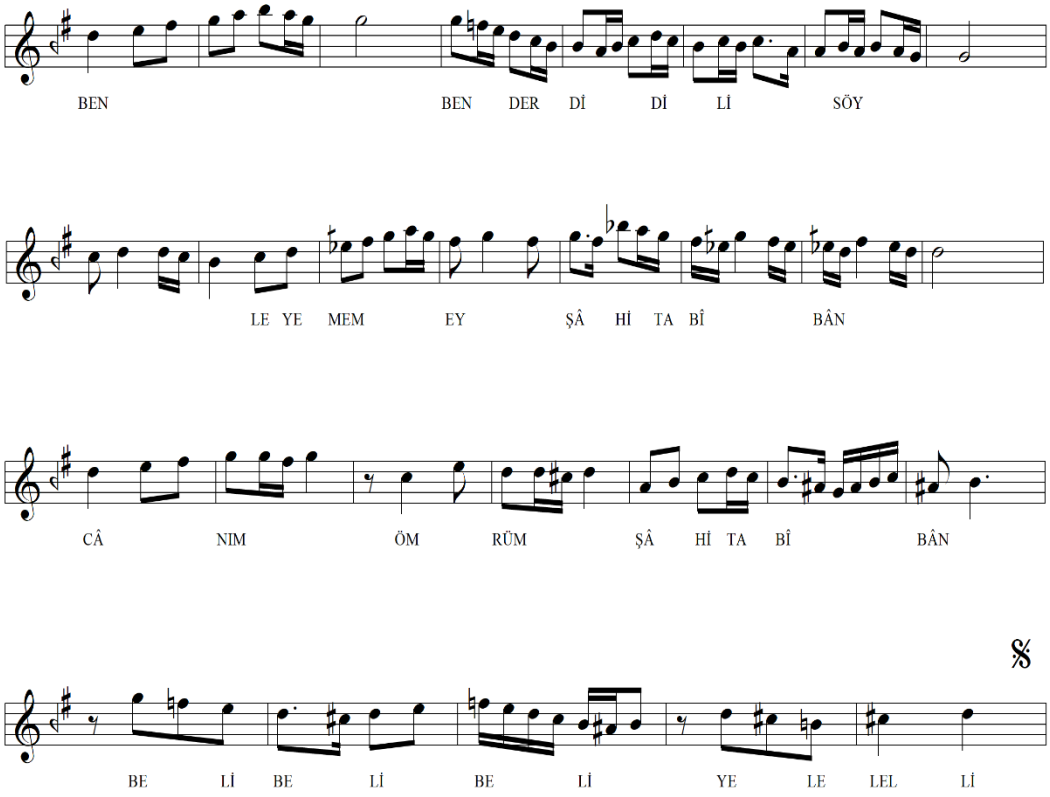
SELMEK BESTE

Ey mürg-i seher nâle vü efgân

Usûlü : DARB-I FETİH **Beste : REFİK FERSAN**

MEYÂN

BEN BEN DER Dİ Dİ Lİ SÖY
LE YE MEM EY ŞÂ Hİ TA BÎ BÂN
CÂ NIM ÖM RÜM ŞÂ Hİ TA BÎ BÂN
BE Lİ BE Lİ BE Lİ YE LE LEL Lİ

EK-8
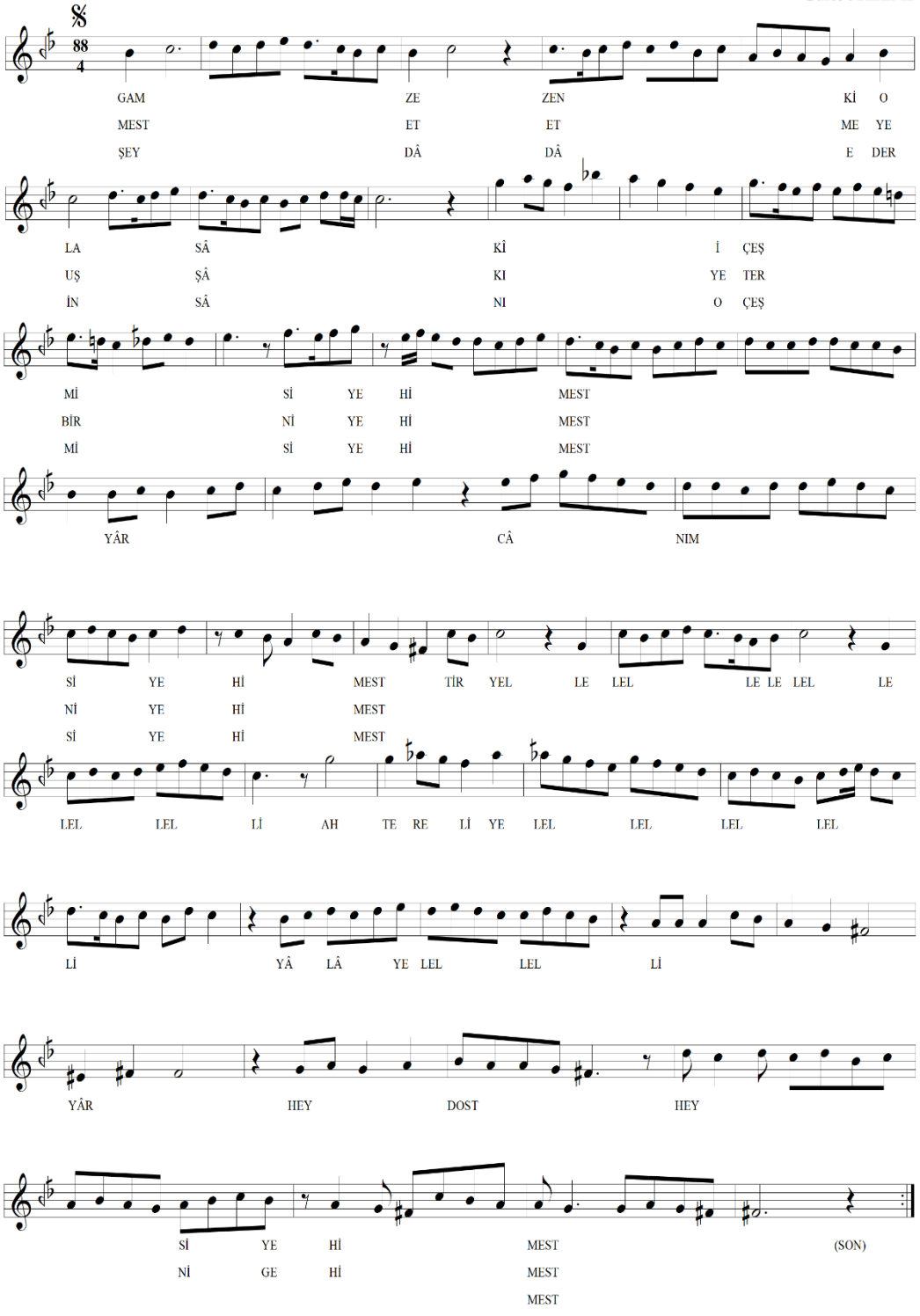
BESTENİGÂR BESTE

Gamzen ki ola sâkî-i çeşm-i

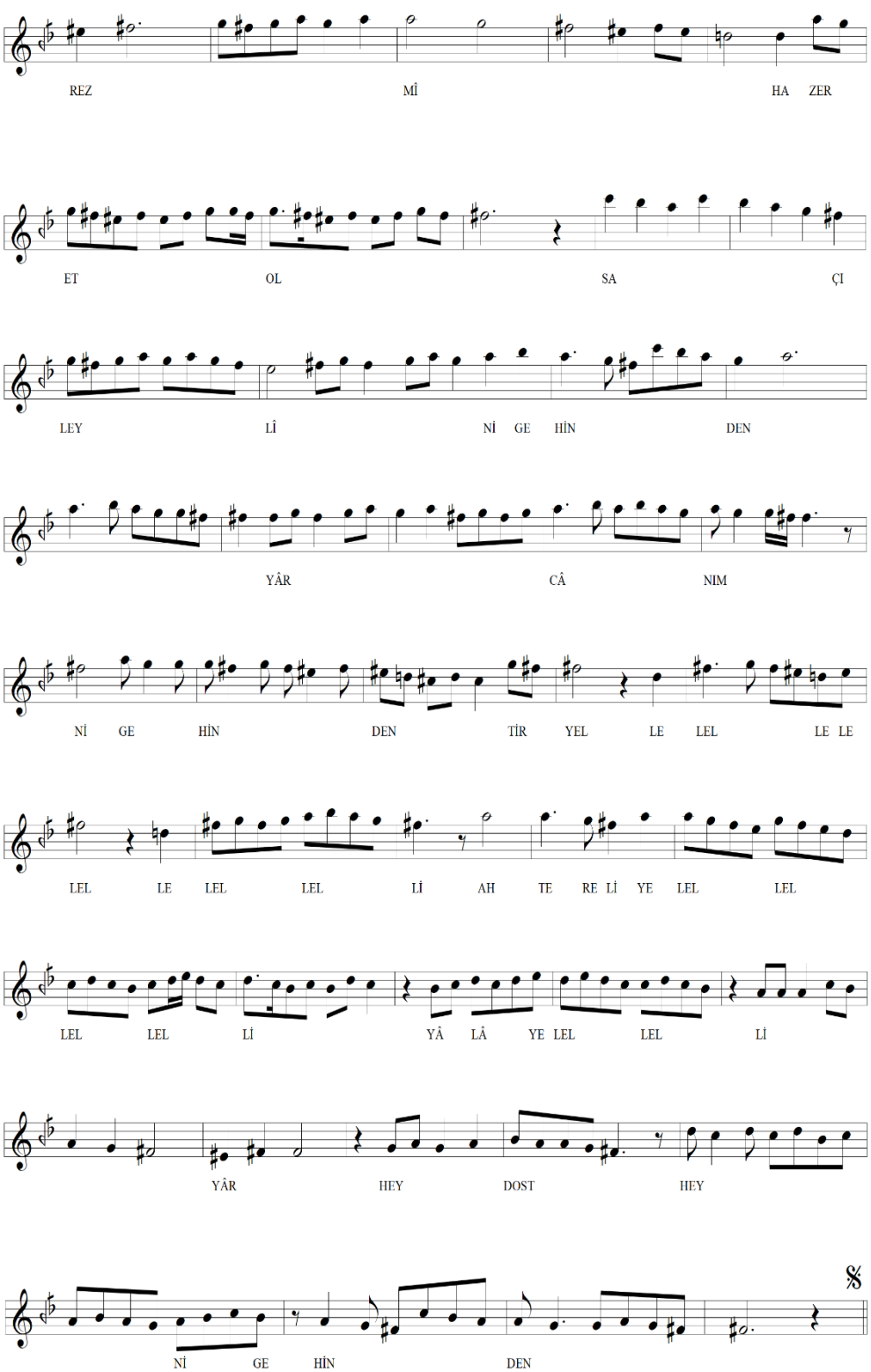
Beste : BUHÛRÎ ZÂDE MUSTAFA ITRÎ

Usûlü : DARB-I FETiH

Güfte : REZMÎ

MEYÂN

REZ MÎ HA ZER
ET OL SA ÇI
LEY LÎ Nİ GE HİN DEN
YÂR CÂ NIM
Nİ GE HİN DEN TİR YEL LE LEL LE LE
LEL LE LEL LEL Lİ AH TE RE Lİ YE LEL LEL
LEL LEL Lİ YÂ LÂ YE LEL LEL Lİ
YÂR HEY DOST HEY
Nİ GE HİN DEN
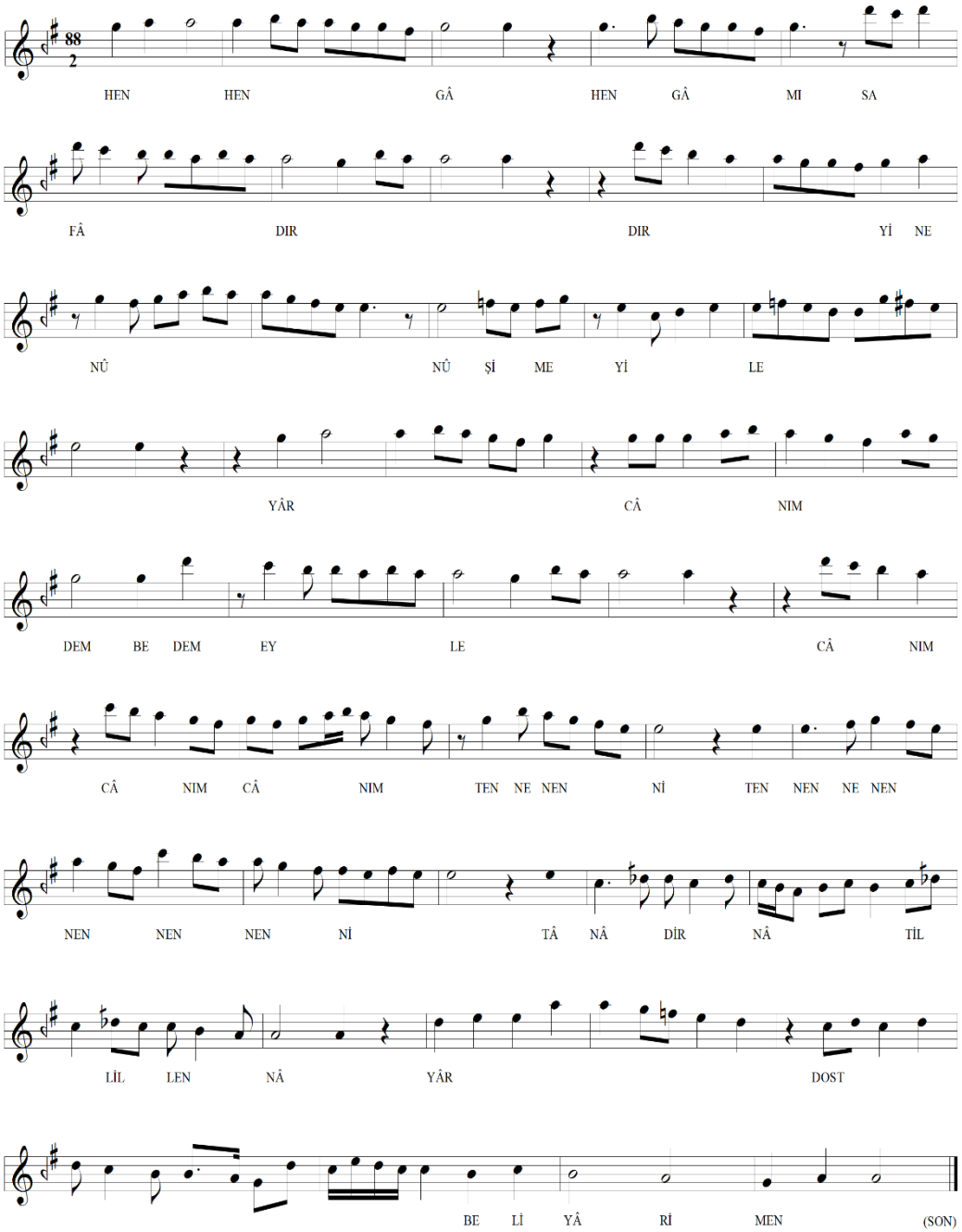
-2-

EK-9
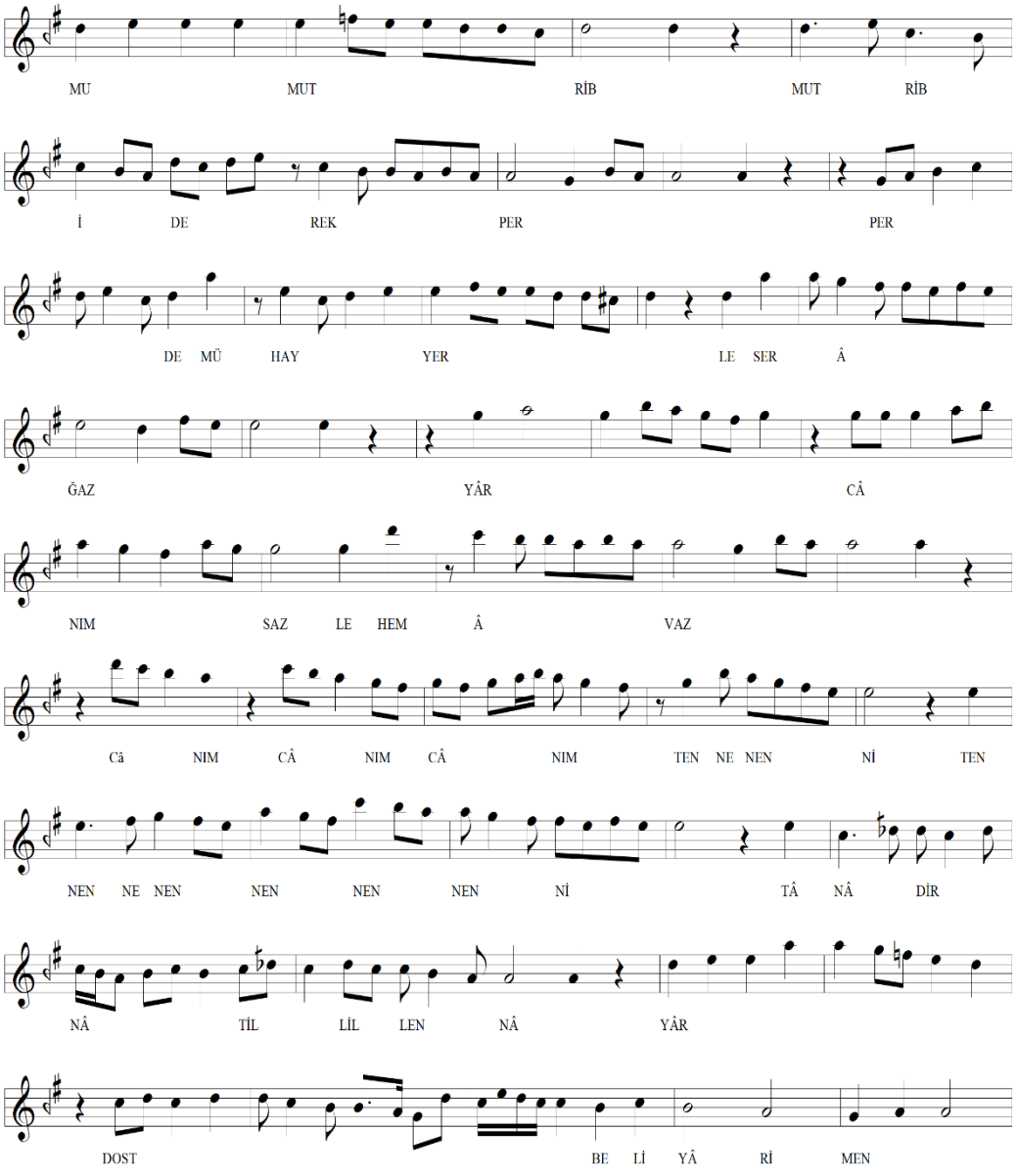
MUHAYYER BESTE

Hengâmı safâdır yine nûş-i mey eyle

Usûlü : DARB-I FETİH **Beste : ZEKÂÎ DEDE EFENDİ**

MEYÂN

MU MUT RİB MUT RİB
İ DE REK PER PER
DE MÛ HAY YER LE SER Â
ĞAZ YÂR CÂ
NIM SAZ LE HEM Â VAZ
Câ NIM CÂ NIM CÂ NIM TEN NE NEN Nİ TEN
NEN NE NEN NEN NEN NEN Nİ TÂ NÂ DİR
NÂ TİL LİL LEN NÂ YÂR
DOST BE Lİ YÂ Rİ MEN
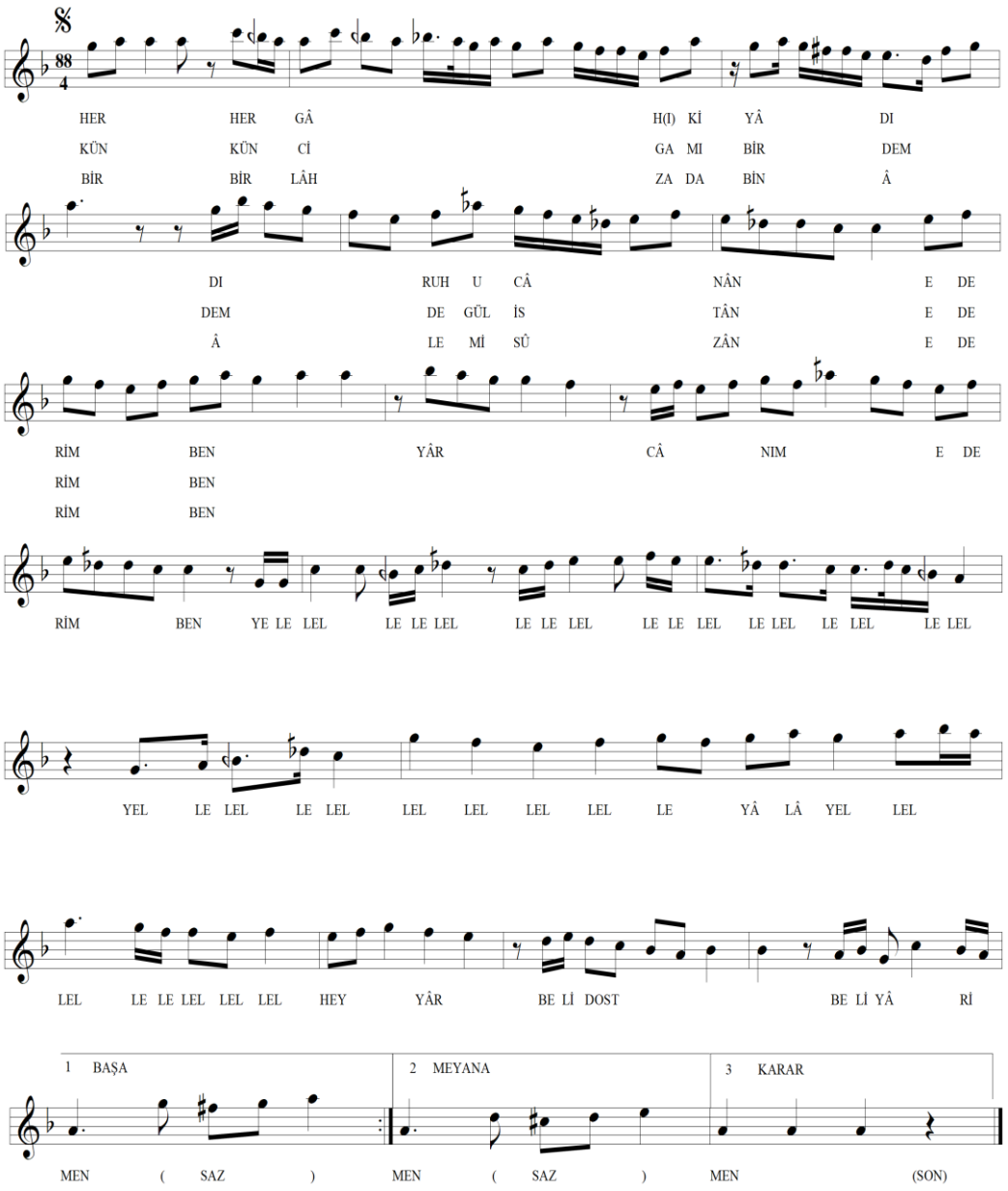
EK-10

MUHAYYER-SÜNBÜLE BESTE
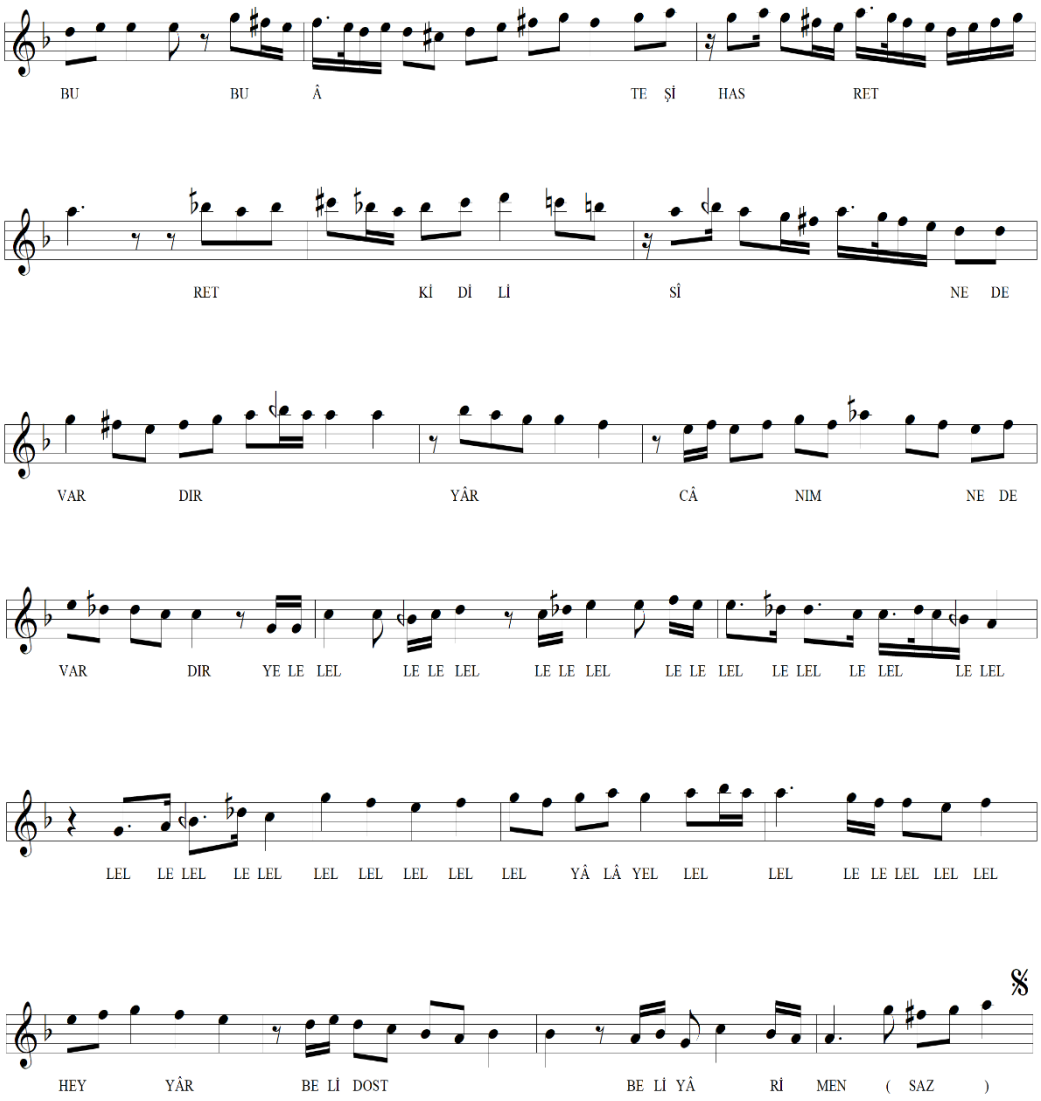
Her gâh ki yâd-ı ruh u cânân ederim ben

Usûlü : DARB-I FETİH

Güfte : NEŞÂTÎ
Beste : ŞENTÜRK DEVECİ

MEYÂN

BU BU Â TE Şİ HAS RET
RET Kİ Dİ Lİ SÎ NE DE
VAR DIR YÂR CÂ NIM NE DE
VAR DIR YE LE LEL LE LE LEL LE LE LEL LE LE LEL LE LEL LE LEL LE LEL
LEL LE LEL LE LEL LEL LEL LEL LEL YÂ LÂ YEL LEL LEL LE LE LEL LEL LEL
HEY YÂR BE Lİ DOST BE Lİ YÂ Rİ MEN (SAZ)
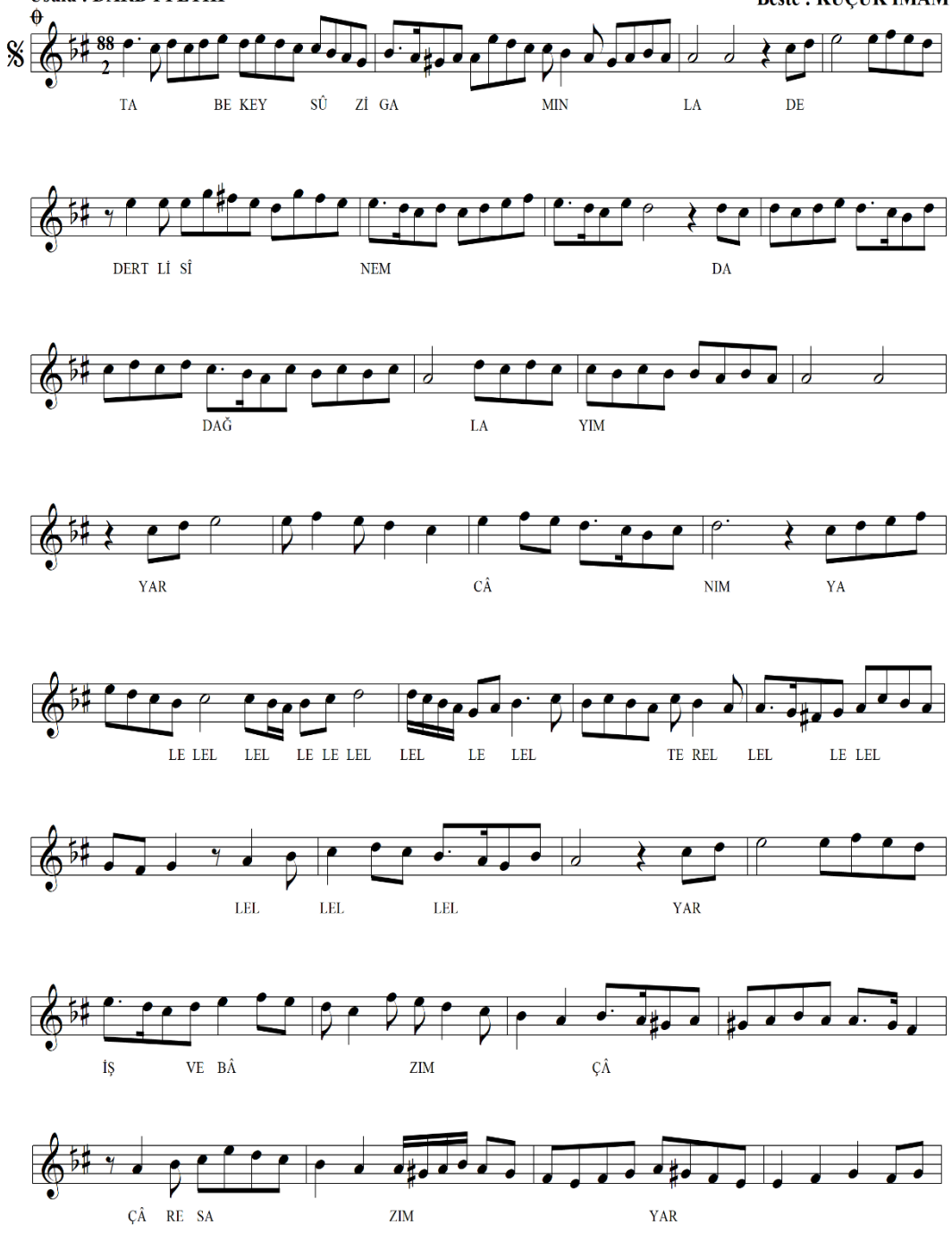
-2-
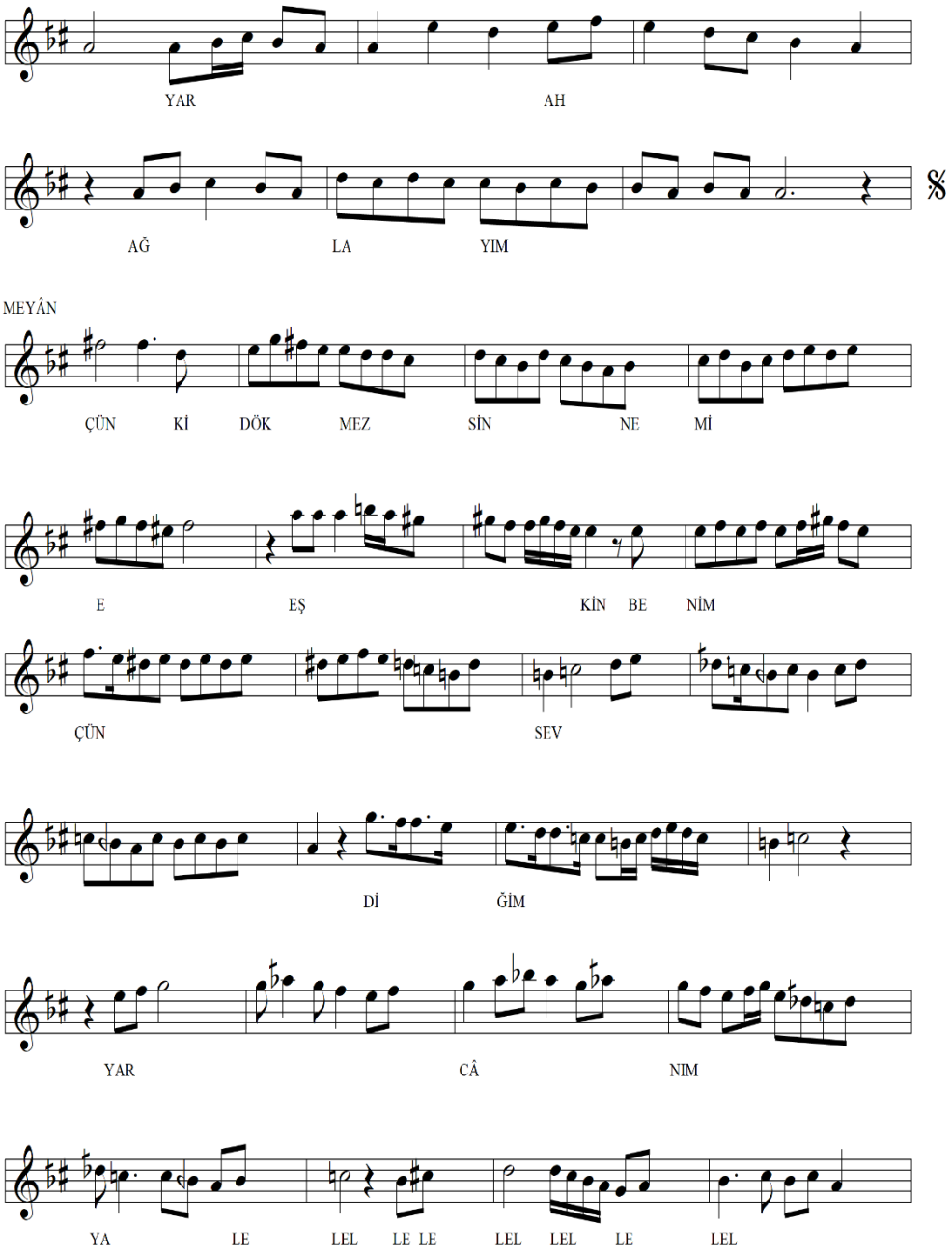
EK-11
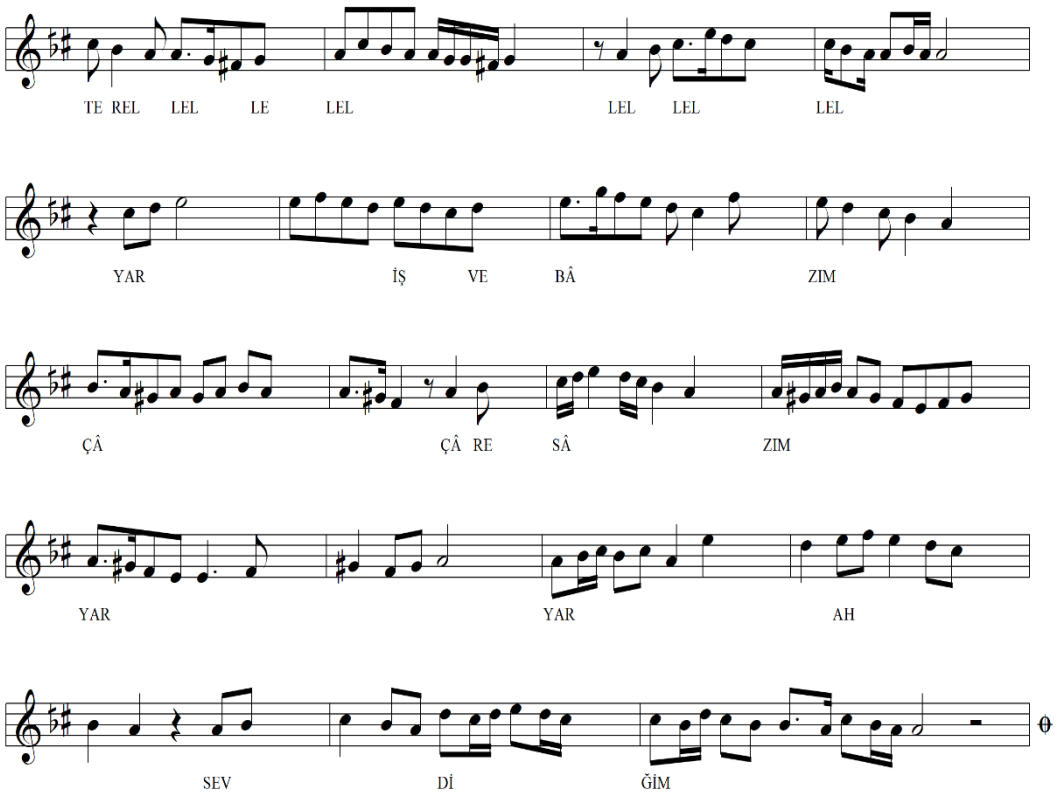
HİCAZ BESTE

Ta be key sûz-î gamınla

Usûlü : DARB-I FETİH **Beste : KÜÇÜK İMAM**

YAR AH
AĞ LA YIM
MEYÂN
ÇÜN Kİ DÖK MEZ SİN NE Mİ
E EŞ KİN BE NİM
ÇÜN SEV
Dİ ĞİM
YAR CÂ NİM
YA LE LEL LE LE LEL LEL LE LEL
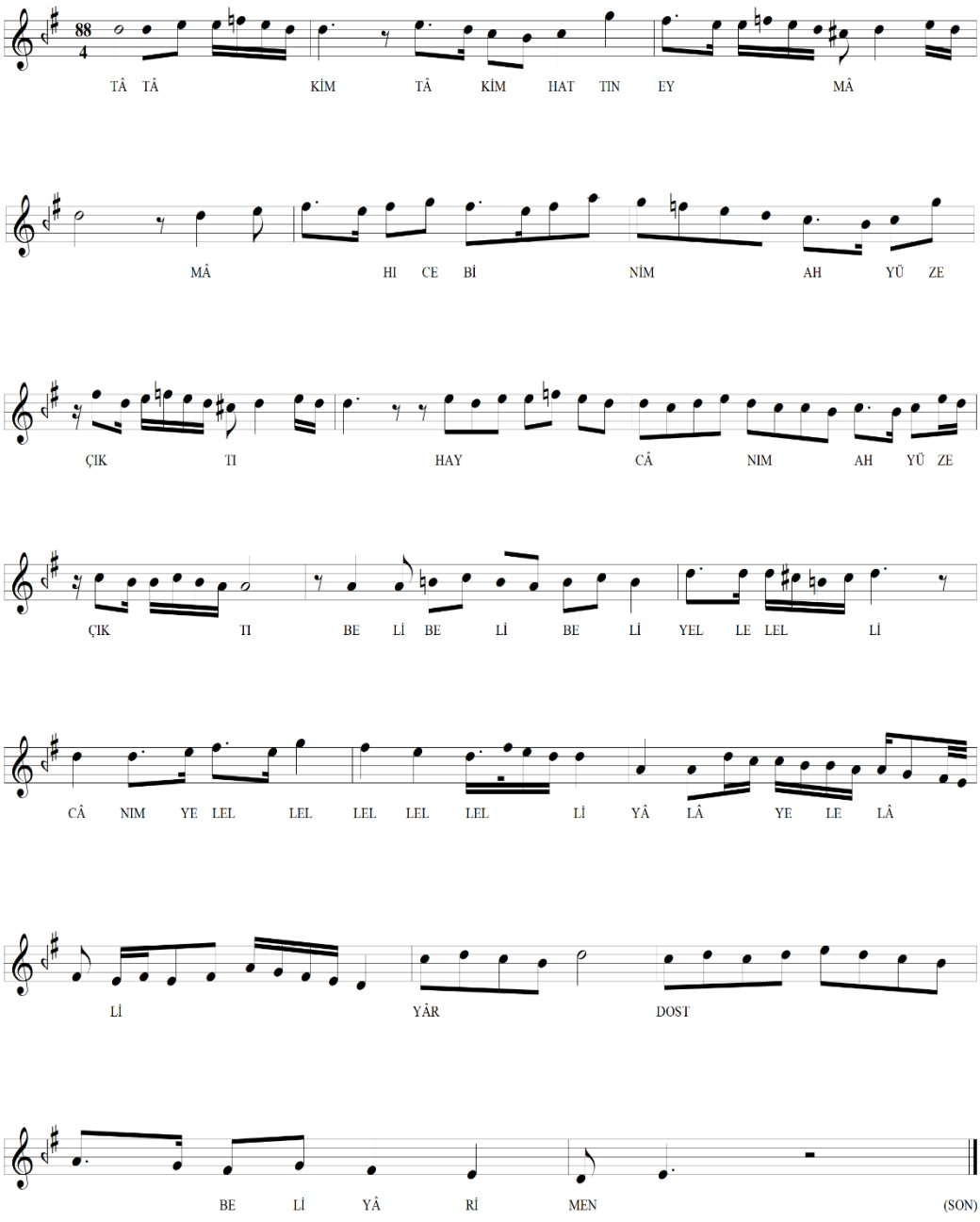

TE REL LEL LE LEL LEL LEL LEL
YAR İŞ VE BÂ ZIM
ÇÂ ÇÂ RE SÂ ZIM
YAR YAR AH
SEV Dİ ĞİM

EK-12

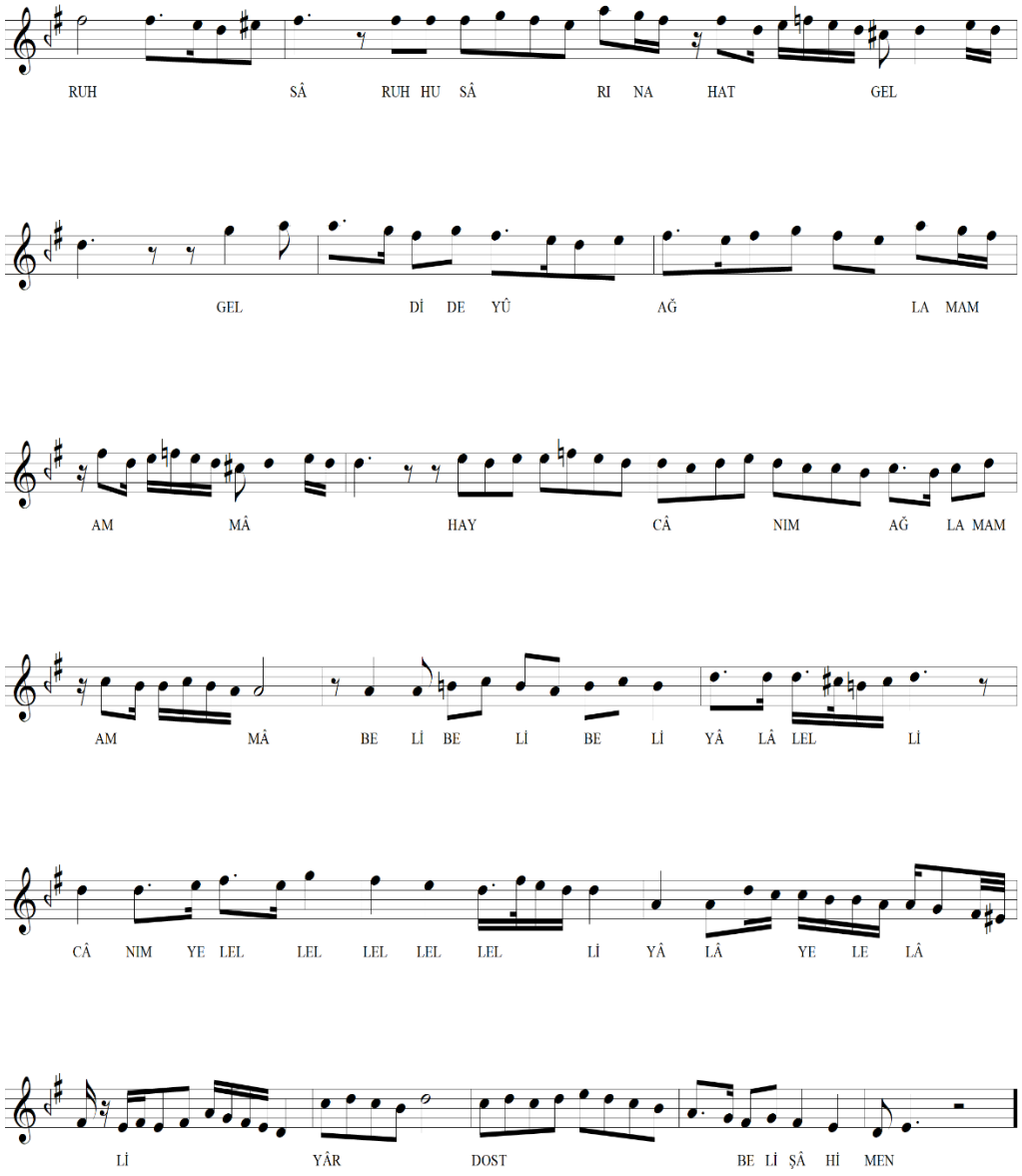
NÜHÜFT BESTE

Tâ kim hattın ey mah-ı cebinim

Usûlü : DARB-I FETİH **Beste : SEYYİD M. NUH**

MEYÂN
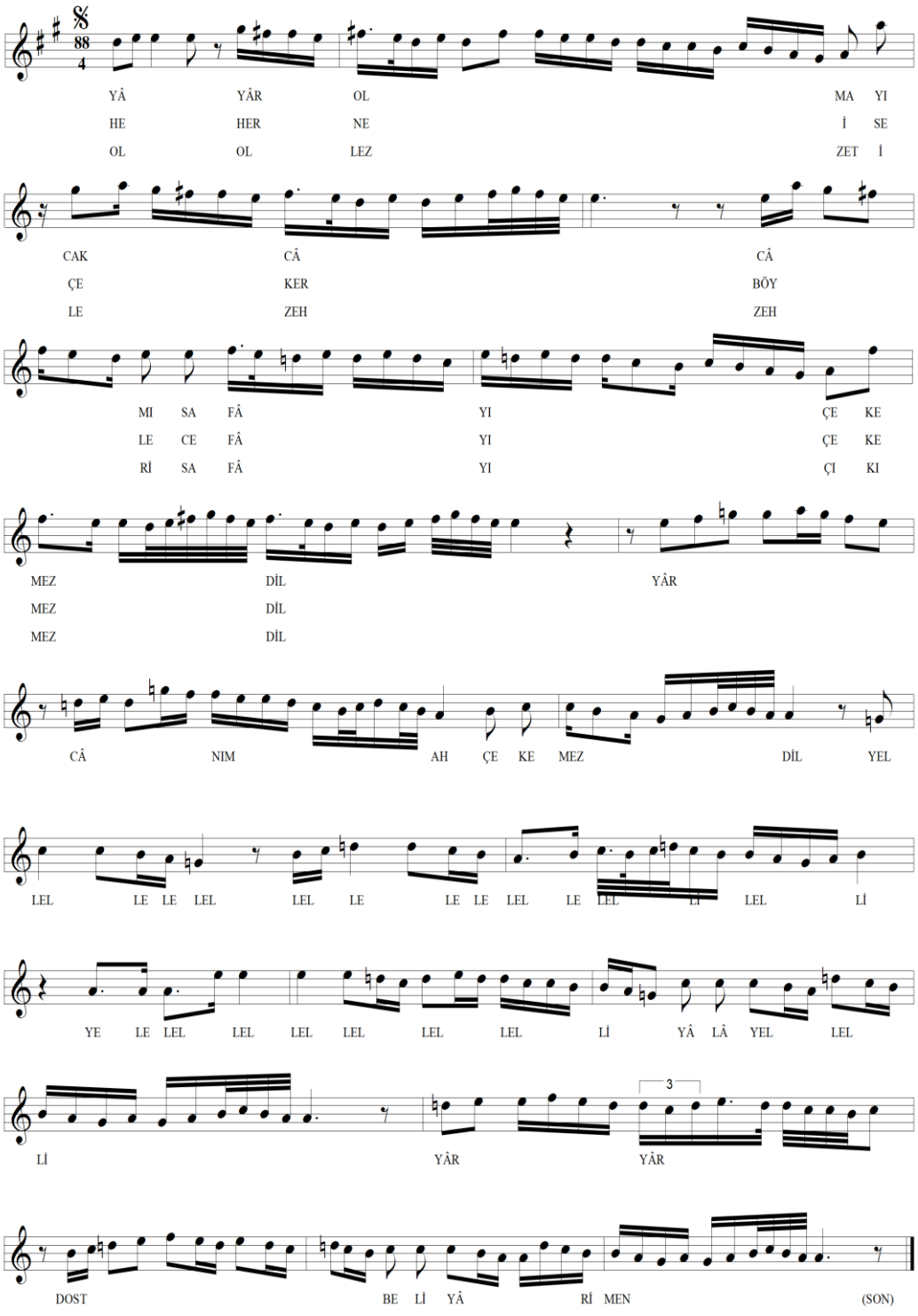

RUH SÂ RUH HU SÂ RI NA HAT GEL
GEL Dİ DE YÛ AĞ LA MAM
AM MÂ HAY CÂ NIM AĞ LA MAM
AM MÂ BE Lİ BE Lİ BE Lİ YÂ LÂ LEL Lİ
CÂ NIM YE LEL LEL LEL LEL LEL Lİ YÂ LÂ YE LE LÂ
Lİ YÂR DOST BE Lİ ŞÂ Hİ MEN

EK-13
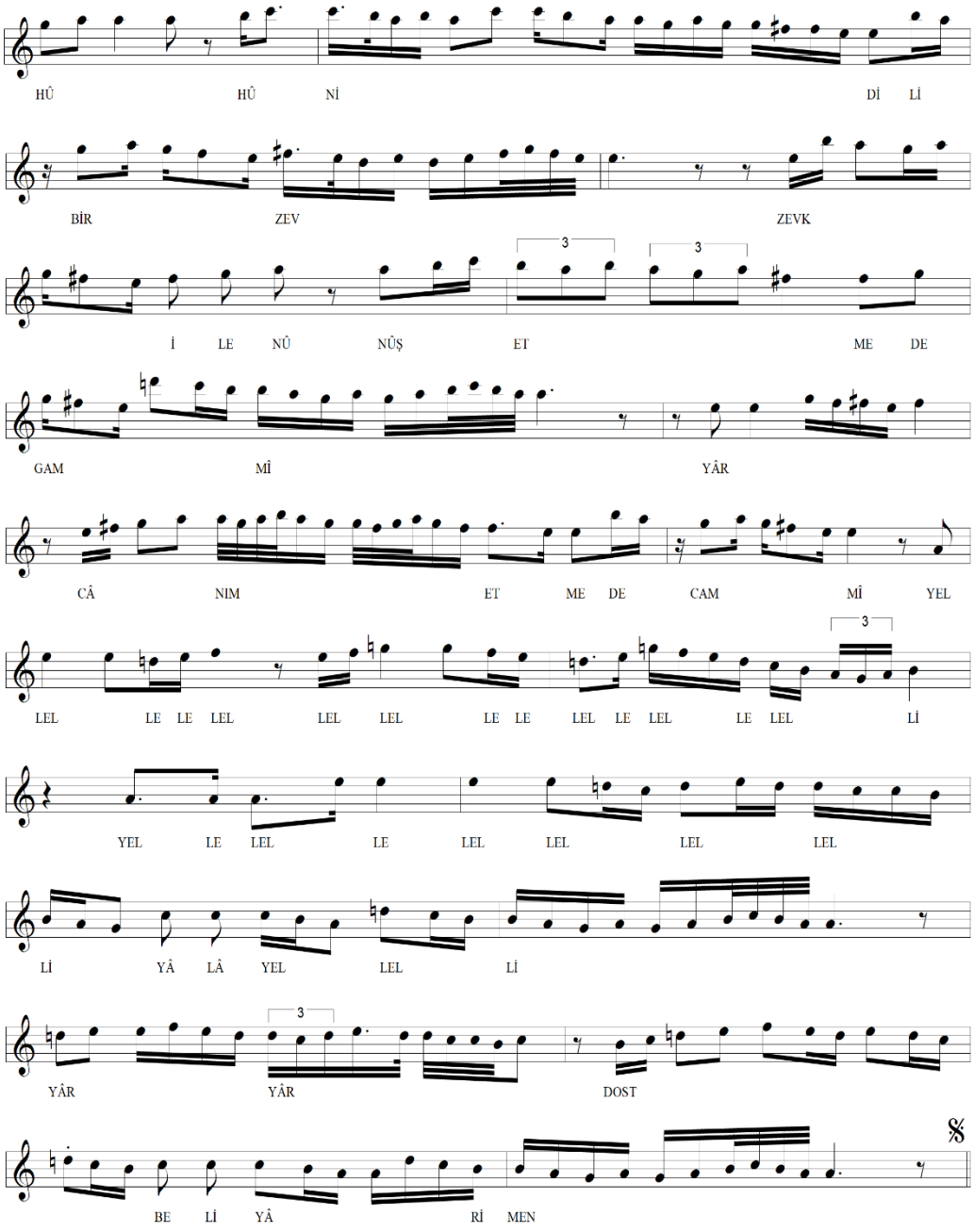
HİSAR BUSELİK MURABBÂ BESTE

Yâr olmayıcak câm-ı safâyı çekemez dil

Usûlü : DARB-I FETİH **Beste : ZEKÂÎ DEDE EFENDİ**

MEYÂN

HÛ HÛ Nİ Dİ Lİ
BİR ZEV ZEVK
İ LE NÛ NÛŞ ET ME DE
GAM MÎ YÂR
CÂ NIM ET ME DE CAM MÎ YEL
LEL LE LE LEL LEL LEL LE LE LEL LE LEL LE LEL Lİ
YEL LE LEL LE LEL LEL LEL LEL
Lİ YÂ LÂ YEL LEL Lİ
YÂR YÂR DOST
BE Lİ YÂ Rİ MEN